Anul XVI
nr.5-6
(187-188)
mai-iunie
2010

Contrafort

32 pagini
5 lei R. Moldova
2 lei România

Revistă de literatură şi dialog intelectual

ISSN 1857-1603

Editori: Institutul Cultural Român
Revista Contrafort

Apare lunar la Chişinău. Fondată în 1994
http://www.contrafort.md
contrafort@moldnet.md

28 iunie – Decretul care a răscolit Moldova

- **Proză de Marcel Gherman, Emanuela Sprînceană şi Mihaela Perciun**
- **În dezbatere: „Cartea nomazilor din B.” de Val Butnaru**
- **Caleidoscop parizian – însemnări de Leo Butnaru şi Lucreţia Bârlădeanu**
- **Literatura germană contemporană: Rolf Bossert, Silke Scheuermann, Roland Erb, W.G. Sebald**
- **Chestionar „Contrafort”: De ce îşi pune omul întrebări? Răspund: Virgil Mihaiu, Maria Şleahtiţchi, Alex Cosmescu, Paul Cernat**

Festivalul de Teatru BITEI 2010 – opinii de Angela Aramă şi Natalia Lozinski

9 771857 160308

Soldaţi sovietici forţând râul Nistru, 28 iunie 1940.
Sursă: Arhiva Naţională a Republicii Moldova

Ortodoxismul în şcoală – o iniţiativă... neortodoxă

Din câte ţin minte, problema predării religiei în şcolile noastre s-a mai pus în câteva rânduri, fie de unele partide politice în timpul campaniilor electorale, fie de diverse feţe bisericeşti sau persoane „responsabile” din cadrul ambelor Mitropolii. Dar atunci toate propunerile legate într-un fel sau altul de acest subiect au fost trecute repede cu vederea, aşa cum probabil nici cei care le-au înaintat nu au mizat prea mult pe succesul realizării lor. La începutul acestui an însă, a apărut, aşa ca din senin, o nouă

de

Liliana Armaşu

iniţiativă de acest gen, autorul căruia, cât ar părea de straniu, este controversatul om politic Valeriu Pasat, ex-ministru al Apărării şi fost ministru al Securităţii, un om cu o biografie recentă extrem de scandaloasă: acuzat de delapidări, de tentativă de lovitură de stat, condamnat la închisoare de procuratura controlată de comunişti, apoi eliberat în mod surprinzător, fără a se explica opiniei publice motivele eliberării sale. După „eliberare”, Pasat s-a retras la Moscova, unde are protectori influenţi şi e în relaţii amicale – a scris presa – cu FSB-ul (serviciul secret) rusesc...

Curios e faptul că ideea predării religiei în şcoală nu a fost propusă niciodată de părinţi şi profesori (nu mă refer la cei pe care i-a inclus dl Pasat în grupul său civic, fiindcă nu se ştie cum şi prin ce metode au ajuns ei acolo), aceştia fiind, prin deducţie logică, cei mai în drept să o facă.

De ce o fi totuşi atât de preocupat de educaţia „moral spirituală” a noilor generaţii Valeriu Pasat? Nu cred că el s-a gândit numai şi numai la binele învăţământului public atunci când şi-a elaborat în taină „proiectul”. Zic acestea, fiindcă nu am auzit până acum ca acest om influent, chiar şi în calitatea sa de membru corespondent al Academiei de Ştiinţe a Moldovei, să se fi implicat în rezolvarea vreuneia dintre problemele stringente ale sistemului nostru educaţional, pe care acesta le are cu vârf şi îndesat. Nu ştiu nici măcar să fi sprijinit vreun proiect de susţinere a elevilor dotaţi. Or, cel puţin, să fi manifestat vreodată, prin acţiunile sale, sentimente profund religioase faţă de cei mai nevoiaşi dintre copii. Abia odată cu informaţiile despre lansarea în trombă a iniţiativei cu pricina, am aflat că „savantul şi istoricul” sus-amintit a finalizat cu succes un opus ştiinţific în patru volume, în care abordează relaţiile dintre Biserica Ortodoxă şi statul sovietic. Ni se spune, prin fidelii săi mijlocitori, că anume în urma lungilor şi profundelor cercetări realizate de domnia sa, care au durat vreo 15 ani, i-a venit ideea cu predarea ortodoxismului în şcoală (în niciun caz a religiei, precizează aceiaşi mijlocitori). Nici să-ţi treacă prin cap un asemenea argument! Probabil că lucrarea a fost scrisă în chilia vreunei mănăstiri, altfel de unde asemenea revelaţii în spaţiul profan al politicii moldoveneşti?

Curat-murdar, ar spune din nou Caragiale, fiindcă iniţiativa lui Pasat pare mai curând o mare diversiune politică decât o intenţie de a salva viitorul lumii de pericolul degradării morale. Ce anume se urmăreşte prin această diversiune, vom vedea probabil la viitoarele alegeri.

În momentul de faţă însă putem doar presupune că acest plan amăgitor, cu iz de naftalină sovietică, are în spate o echipă puternică de ideologi, aşa cum lucrurile se derulează cu o viteză mai mare decât se putea bănui.

La începutul lunii iunie, la sediul Comisiei Electorale Centrale a fost depus deja, laolaltă cu tot pachetul de acte necesare pentru organizarea unui referendum naţional – dezideratul numărul 1 al grupului civic – , „proiectul de lege cu privire la predarea obiectului „Bazele Ortodoxiei” în învăţământul preuniversitar din Republica Moldova”.

Mă întreb de ce Mitropolitul Vladimir, care s-a aliniat cu trup şi suflet la această campanie masivă de promovare a valorilor religioase în şcoală, nu a fost la fel de insistent şi pe parcursul celor opt ani, cât i-a slujit cu abnegaţie lui Vladimir Voronin?

Aş vrea să se înţeleagă că nu sunt atee, şi nici nu am obişnuinţa să merg, duminică de duminică, la biserică. Credinţa mea, atâta cât este, ţine strict de forul meu interior.

Însă propunerea de a introduce în şcoli, în mod obligatoriu, a obiectului de studiu „Bazele Ortodoxiei” mi se pare total inadecvată. Cred că Ministerul Educaţiei ar trebui să analizeze subiectul acesta sensibil pe toate feţele, înainte de a lua vreo decizie în acest sens. Mai ales că în această perioadă e în curs de elaborare un nou Cod al Educaţiei şi, din câte ştiu, în centrul discuţiilor profesorilor şi specialiştilor se află problema descongestionării programului de învăţământ. Adică, pe de o parte, afirmăm că materiile sunt prea complicate şi copiii nu reuşesc să asimileze toată informaţia propusă de curriculum, pe de alta, vrem să umplem orarul şi aşa destul de încărcat cu încă o disciplină. Chiar dacă bănuim că ora de ortodoxie (parcă am vorbi despre facultăţile de teologie ortodoxă) nu va avea acelaşi grad de dificultate ca ora de matematică, de exemplu, oricum, şi în acest caz vor trebui stabilite anumite obiective, teme şi sarcini, că nu ar fi creştineşte, nu-i aşa?, să transformăm cele 45 de minute dedicate religiei într-un bâlci unde se va putea vorbi despre câte-n lună şi-n stele. Pe de altă parte, nu-mi imaginez cum poţi să depreciezi un elev care nu vrea să spună rugăciunea „Tatăl Nostru” cu voce tare, de faţă cu toată lumea. Ce drept ar avea un profesor de religie să verifice „nivelul de credinţă” al unui copil? Dar ce ne vom face cu elevii care nu au niciun fel de deschidere spre filonul religios? Îi lăsăm repetenţi sau îi exmatriculăm, sau poate îi ameninţăm cu pedeapsa lui Dumnezeu? În ce transformăm atunci religia creştină – religie a iubirii aproapelui? În frică şi teroare?

Trebuie să mai luăm în calcul şi problema că în şcolile noastre avem şi copii care împărtăşesc alte religii decât cea creştin-ortodoxă. Cum procedăm cu ei? Nu văd cum, din câţiva „răzvrătiţi”, s-ar forma în paralel o altă clasă care să înveţe, eventual, „Istoria religiilor”. De unde vom lua atâtea cadre didactice specializate şi resurse financiare? Şi cine anume va putea fi profesor de religie? Mă interesează, de exemplu, dacă vor fi chemaţi în şcoli doar preoţii Mitropoliei Moldovei sau vor fi lăsaţi, din bunăvoinţa Mitropolitului Vladimir, şi cei din parohiile supuse Mitropoliei Basarabiei? Într-un caz sau altul, se va ţine cont şi de pregătirea lor pedagogică, sau li se va oferi posibilitatea tuturor persoanelor în sutană să vină în faţa clasei: şi celor care au facultăţi teologice, şi celor care au doar câteva cursuri de iniţiere în creştinism şi care abia de se descurcă cu oficierea liturghiilor în biserică? Or, poate vor fi rugaţi să salveze din nou situaţia profesorii de muzică, de arte plastice sau de educaţie fizică, care îşi vor lua în responsabilitate predarea noului obiect, aşa cum se întâmplă în şcolile care duc lipsă de profesori de limbi străine sau de informatică?

Nu sunt deloc sigură că datorită orei de „ortodoxie” generaţiile viitoare vor deveni mult mai evlavioase decât cele de azi. Dimpotrivă, rezultatele pot fi altele decât cele scontate. Din şcoală, copiii ar putea căpăta mai degrabă un sentiment de repulsie faţă de biserică şi nu unul de reală cinstire a ei. Nu ştiu dacă e indicată comparaţia, însă probabil vi s-a întâmplat, nu o dată, să fiţi oprit pe stradă de simpatizanţii Martorilor lui Iehova, strecurându-vă în mână tot felul de pliante şi cărţulii cu texte despre propovăduirile... „Dumnezeului lor”. Or chiar să vi se bată la uşă şi, dacă aţi avut proasta inspiraţie să deschideţi, să fiţi nevoit să ascultaţi discursuri lungi, garnisite cu versete întregi din Biblie. Deşi mai accept uneori, din neputinţa de a mă sustrage insistenţelor, „iluminările” de acest soi, prima reacţie pe care o am când văd acele persoane aparent binevoitoare ieşindu-mi în faţă e s-o iau la fugă în direcţie opusă. Nu aş vrea ca aceeaşi pornire s-o aibă şi copiii, ortodocşi sau neortodocşi, după ce vor fi puşi în situaţia să înveţe cu sârg tot felul de precepte şi simboluri religioase pentru examen.

Deşi ministrul Educaţiei a spus în repetate rânduri că nu este solidar cu iniţiativa lui Valeriu Pasat, totuşi, probabil ca să împace cumva şi varza, şi capra, a declarat că începând cu 1 septembrie 2010 religia ar putea fi predată în şcoli cu titlu de disciplină opţională. Declaraţia e cam pripită, odată ce nu a fost elaborat încă un curriculum, nu există încă manuale şi nici profesori instruiţi în domeniu. Să înţeleg că va fi un an de experiment pedagogic? Nu s-au făcut oare până acum destule experimente pe seama elevilor, cu tot felul de istorii integrate?

Părerea mea este că educaţia religioasă trebuie să intre mai curând în grija familiei decât în cea a şcolii. Numai părinţii au dreptul deplin de a le forma copiilor o orientare în acest sens. Astăzi nu ducem deloc lipsă de biserici, nici în sate, nici în oraşe, şi copiii au deplina libertate de a le frecventa ori de câte ori şi-o doresc, întrucât nimeni, nici chiar cei mai atei dintre profesori, nu le mai poate interzice acest lucru, aşa cum se întâmpla adineauri. Iar din predicile de duminică se pot învăţa multe lucruri interesante despre istoria creştinismului, dacă eşti bineînţeles atent la ceea ce spune preotul. De aceea nu e cazul să transformăm sălile de clasă în mici locaşuri de cult, „împodobite” cu icoane, crucifixe etc., etc., ca să confundăm astfel şcoala cu biserica.

Aş opta mai curând pentru predarea în instituţiile preuniversitare a unui curs de istoria culturii şi artei, care ar putea include şi date din istoria tuturor religiilor mai importante din lume.

Iar ideea introducerii „Bazelor Ortodoxiei” în programa şcolară, în formula pe care o propune Pasat şi echipa sa de susţinători înrăiţi, mi se pare nu doar anticonstituţională şi antieuropeană, ci şi imorală. Mai ales dacă aceasta face parte dintr-un joc politic ce urmăreşte scopuri nu tocmai ortodoxe.

Revista *Contrafort* poate fi procurată (inclusiv numere mai vechi) la librăria “Pro Noi/Luceafărul” de la parterul Uniunii Scriitorilor din Moldova (str. 31 August nr. 98. Telefon 237541) şi la sediul redacţiei.

Contrafort

Editori:
*** Institutul Cultural Român**
*** “Contrafort” SRL**

Director: **Vasile Gârneţ**
Redactor şef: **Vitalie Ciobanu**

Redactori asociaţi:
Grigore Chiper, Nicolae Spătaru, Eugenia Bojoga, Vladimir Bulat, Lucreţia Bârlădeanu, Iulian Ciocan, Constantin Cheianu, Alex Cosmescu
Procesare computerizată:
Vitalie Eşanu
Culegere texte: Ana Druţă
Corector: Valentina Solovei

Adresa pentru corespondenţă:
2012, Chişinău,
Bd. Ştefan cel Mare 134,
Oficiul poştal 12,
Căsuţa poştală nr. 155

Sediul redacţiei Contrafort:
str. 31 august, nr. 98,
Chişinău, Republica Moldova,
tel./fax 23 24 79
e-mail: contrafort@moldnet.md
web: http://www.contrafort.md

Publicaţie înregistrată la Ministerul Justiţiei al Republicii Moldova la 5 mai 1995, nr. 10602137

Orice reproducere a textelor, fotografiilor şi ilustraţiilor apărute în *Contrafort* se va face numai cu acordul scris al redacţiei.

◆

Revista aşteaptă colaborările dumneavoastră fără a se obliga să le publice pe toate şi integral. Materialele nu trebuie să depăşească trei pagini, dactilografiate la două rânduri, sau 7000 semne la calculator. Manuscrisele nepublicate nu se recenzează şi nu se înapoiază. Responsabilitatea pentru conţinutul textelor publicate în *Contrafort* revine integral autorilor.

◆

Invităm autorii din Basarabia şi România să expedieze pe **adresa pentru corespondenţă** a redacţiei exemplare din cărţile nou-apărute, pentru a fi prezentate şi recenzate. Invitaţia este valabilă şi pentru toate revistele de cultură.

Abonamentele interne se pot contracta la oficiile poştale. Indice de abonament pentru Republica Moldova - 30692.

Abonamente:
3 luni - 15 lei;
6 luni - 30 lei;
12 luni - 60 lei.

Format A-3, tipar ofset.
Tiraj: 1000 ex.
Vizitatori lunar pe web site: 20 000
Tipărit la tipografia “Prag-3”,
str. Petricani nr. 94,
tel. 23 79 56. Com. 1194

Vitalie Ciobanu

28 iunie – Decretul care a răscolit Moldova

„Nedumeriţi, copiii îi întrebau pe părinţi ce se întâmplă şi de ce curgeau lacrimile în valuri. Trei minute mai târziu, şirul lung de vagoane s-a prelins pe lângă Biserica Mazarachi, bătrâna ctitorie a domnitorului Vasile Lupu, şi plânsetele s-au înteţit. Părintele paroh Păduraru, rămas să-i înfrunte cu crucea în mână pe invadatori, ieşise în odăjdii de sărbătoare în umbra vechii zidiri, cu faţa, de asemenea, scăldată în lacrimi, spre a-i binecuvânta pe bejenarii din tren. Curând s-au ivit în privirile tuturor pietrăriile Ghidighiciului şi Chişinăul a dispărut după siluetele lor albicioase. În gările de popas, lumea de pe peroane nu ştia ce să facă: să urce sau să lase trenul să treacă? La rândul lor, călătorii din tren coborau cu iuţeală pe terasamente şi reveneau în compartiment sau pe culoare cu bulgări de pământ, cu smocuri de iarbă, cu flori. Fiecare dorea să rămână cu o ultimă amintire din Basarabia, cât mai consistentă şi vie....” (Din volumul lui Mihai Pelin „Săptămâna patimilor (23-28 iunie 1940). Cedarea Basarabiei şi a nordului Bucovinei”. Ed. Compania, Bucureşti, 2008)

* * *

Decretul preşedintelui interimar Mihai Ghimpu, cel care proclamă ziua de 28 iunie drept „Zi a ocupaţiei sovietice” şi cere Rusiei, ca succesoare de drept a URSS, să-şi retragă trupele din Moldova, a inflamat scena politică şi media de la Chişinău. Oficialităţile de la Moscova au calificat în termeni foarte duri gestul lui Mihai Ghimpu. O previzibilitate penibilă, anacronică şi de prost gust, ce demonstrează că în ciuda semnelor de reconciliere din ultimul timp, intervenite în relaţiile ruso-poloneze, după tragicul accident aviatic (încă neelucidat) de la Smolensk, al morţii preşedintelui Lech Kaczynski, Moscova nu renunţă la comportamentul său imperialist. Basarabia îşi are propriul „Katyn”, marcat pe 28 iunie, iată, de-acum încolo, şi la nivel oficial (deşi, deocamdată, fără opere de artă de valoarea filmului omonim al lui Andrzej Wajda – una din marile restanţe ale intelectualilor, scriitorilor şi cineaştilor basarabeni!). Însă Republica Moldova nu este Polonia şi „răzvrătirea” unei foste gubernii/colonii sovietice, renumită pentru docilitatea sa în faţa „Centrului”, pentru uşurinţa lepădării de sine a elitelor indigene, pesemne nu poate fi iertată. Iritarea ruşilor se leagă şi de faptul apariţiei decretului de la Chişinău în contextul solicitării cancelarului Angela Merkel privind retragerea trupelor ruseşti din Transnistria, în schimbul negocierii unui nou acord de securitate în Europa. În consecinţă, presa de la Moscova a răsturnat o avalanşă de injurii la adresa lui Mihai Ghimpu. Este o jignire adusă nu numai preşedintelui interimar, ci întregii Moldove, generaţiilor de azi şi sutelor de mii de basarabeni pieriţi în gulagul stalinist – acest aspect, din păcate, nu l-au sesizat partenerii din AIE, care au evitat să se solidarizeze cu colegul lor.

La Chişinău cel mai vocal contestatar al decretului „28 iunie” a fost PCRM, care a cerut în maniera-i caracteristică – isterică şi agresivă – demisia lui Mihai Ghimpu. Mai mult, Voronin l-a acuzat de boli psihice pe preşedintele interimar al Moldovei şi de alcoolism pe preşedintele României, cel care i-ar fi inspirat liderului Partidului Liberal buclucaşul decret, după care, în aceeaşi luare de atitudine, şeful comunist a schiţat rapid un „curs scurt” al istoriei de acum 70 de ani, declarând, pentru cei ce încă nu aflaseră, că Basarabia a aparţinut „de drept” Uniunii Sovietice, care a eliberat-o de sub „ocupaţia României burghezo-moşiereşti”.

Unii lideri din Alianţa pentru Integrare Europeană au cerut anularea decretului pe motiv că un preşedinte interimar nu poate să-şi asume responsabilitatea emiterii unui document de o asemenea gravitate, alţii au spus că decretul este just pe fond, dar inoportun în perspectiva alegerilor anticipate, şi cu toţii i-au reproşat lui Mihai Ghimpu că nu şi-a coordonat decizia în cadrul Coaliţiei. Ultimul argument îşi are valabilitatea lui, de vreme ce dl Ghimpu îşi datorează funcţiile de stat pe care le ocupă unor acorduri şi înţelegeri încheiate între partidele componente ale arcului guvernamental. Însă toată lumea înţelege că, dacă nu ar fi purtat un caracter atât de tranşant, dacă nu ar fi conţinut sintagma „ocupaţie sovietică”, decretul nu ar fi stârnit atâtea pasiuni. În realitate, decretul lui Mihai Ghimpu marchează un fel de Rubicon, o bornă esenţială ce desparte apele de uscat, întrerupând lunga tradiţie a duplicităţii naţionale, păguboasa filozofie a supravieţuirii „cu orice preţ”. Moldovenii au fost mereu campioni ai echivocului, meşteri la metafore şi eufemisme, „specialişti” ai jumătăţilor de măsură. Unii au reuşit performanţa să manipuleze până şi condamnarea crimelor stalinismului, considerând că acestea nu pot să anuleze „slăvitele legături istorice moldo-ruso-ucrainene”. Or, când spui „ocupaţie sovietică” denunţi însăşi legitimitatea prezenţei ruşilor în Moldova după cel de-al Doilea Război Mondial. Nu înseamnă asta, pe cale de consecinţă, anularea statalităţii moldoveneşti, nu vom deschide o Cutie a Pandorei care va conduce la discriminări, segregări, expulzări, persecuţii pe criterii etnice?... Este refrenul comuniştilor şi al unor grupări gen „Moldova unită” sau „Partidul Umanist”, cumpărat recent, ca la tarabă, de ex-directorul SIS Valeriu Pasat, fostul „prizonier de conştiinţă” al regimului Voronin, „paraşutat”, mai nou, de Moscova pentru a submina orientarea pro-occidentală a Republicii Moldova prin activarea ortodoxismului panslavist (exact ca pe timpurile războaielor ruso-turce din secolul al XIX-lea, când, pentru a-şi justifica pretenţiile expansioniste în Balcani, ruşii invocau pretextul „eliberării fraţilor creştini de sub robia otomană”). Mai este apoi şi frica, *frica ancestrală* injectată basarabenilor de-a lungul celor 200 de ani de ocupaţie ruso-bolşevică. Această frică a devenit o zestre ereditară, aproape o componentă a identităţii naţionale între Prut şi Nistru.

În istorie au câştigat întotdeauna popoarele care au pus accent pe demnitate şi morală în politică. Un exemplu elocvent este Václav Havel pentru cehi. Dezbaterile în jurul datei de 28 iunie 1940 erau inevitabile, nu se putea sări peste această etapă dureroasă de limpezire a trecutului, după 8 ani de tabuuri comuniste, la fel cum nu se mai poate escamota – dacă se întâmplă să credem în ceea ce afirmăm: democraţie, europenitate, modernitate – verdictul sugerat de Comisia Cojocaru la adresa comunismului. Fireşte, „niciodată nu va fi momentul” să se spună lucrurilor pe nume, mereu cineva va face trimitere la conjuncturi politice interne, la gazele ruseşti, la supărările transnistrenilor... Însă nimeni nu ştie cum poate rodi în conştiinţa oamenilor o idee, un mesaj, o temă de discuţie, dacă acestea ating fibrele profunde ale unui popor. Adevărul nu va submina existenţa Republicii Moldova, doar dacă am considera că însăşi *Declaraţia de Independenţă*, pe care au încercat să o distrugă comuniştii în timpul incendiilor din 7 aprilie 2009, ar fi împotriva statalităţii moldoveneşti şi odată cu ea limba română, Eminescu, Arghezi, Brâncuşi, Blaga, Noica, Enescu, Porumbescu ş.a.m.d., adică întregul patrimoniu cultural care modelează profilul nostru identitar. După cum, se pare, era inevitabil să auzim şi etichetări de felul: mancurţi, trădători, laşi, fascişti, stalinişti, kaghebişti... Moldova e populată de „regnuri” ideologice foarte variate, un adevărat „paradis” de studiu pentru antropologii occidentali.

Marea problemă este: *ce vom face a doua zi după solemna proclamare a adevărului*? Despre 28 iunie 1940, despre deportări, gropi de var, foamete organizată, arestări, persecuţii ale intelectualilor etc. s-a vorbit, emoţionant, patetic, şi la începutul anilor ‘90. Aceste revelaţii nu au împiedicat, câţiva ani mai târziu, revenirea comuniştilor la putere. De aceea este fundamental ca discuţiile, controversele pe teme ale istoriei recente să nu erodeze unitatea actualei guvernări pro-europene de la Chişinău. Numai continuarea reformelor democratice şi după alegerile din toamnă ne va permite ca MÂINE să putem rosti şi alte adevăruri, la fel de incomode, dar necesare pentru sănătatea conştiinţei publice din Moldova.

Adevărurile istoriei nu trebuie doar să fie rostite, ele mai au nevoie şi să fie administrate cu grijă, în vederea forjării unui consens naţional în jurul lor, prin campanii de educaţie şi informare a cetăţenilor, într-un climat de pace socială şi evoluţie stabilă a ţării. Oricât de patrioţi şi oricât de animaţi de spirit justiţiar ar fi, oamenii politici au datoria să nu uite acest lucru.

* * *

„Prin gloata ostilă, cu mâinile fluturânde, cu pumnii strânşi, cu rânjete ameţite pe buze, coloana înainta încet. Mulţi ne asigurau că fuga era inutilă: „Opriţi-vă, curând vin tancurile sovietice!” Alţii strigau: „Basarabeni, rămâneţi la casele voastre, la ai voştri!” Dar ostaşii, câţi ar fi fost îndreptăţiţi să răspundă acestui apel, căzuţi în muţenie, nu se clinteau din maşini. Nu se poate, gândeam, să nu fi înţeles, singuri şi neajutoraţi, ce tragedie se petrecea. Aşa, bravi prin muţenia noastră cum arătam, am străbătut umiliţi străzile botezate cu nume de voievozi iluştri, mai viteji decât noi sau, s-o spunem pe nume, mai viteji decât cei din ordinul cărora evacuam Basarabia. Şi ce altceva s-ar mai putea spune? Am suportat cu o semeţie ciudată efluviile de simpatie ale celor ce ne-au condus din priviri cu ochii împăienjeniţi de lacrimi. Şi tot aşa am suportat şi dispreţul celor ce ne arătau pumnii...” (Idem)

■

Leo Butnaru, *Ruleta românească*.
Colecţia *Biblioteca noastră*.
RAO – Prut Internaţional, 2010, Bucureşti.

Sub aspect tematic, ideatic şi structural, nuvelele din volumul *Ruleta românească* ţin de un amplu registru narativ, realiste sau misterioase, din lumea noastră sau din lumi posibile, aflate într-un dialog continuu. E aici o ingenioasă explorare de universuri afective în diverse şi imprevizibile metamorfoze de o sugestivitate memorabilă. În carte s-ar întâmpla ca şi cum o multiplă deschidere de uşi, dar şi plasare de antene pentru captarea semnalelor din psihocosmicitatea existenţei în fantastic, în basm (intelectual, modern), în vis, în transraţional. E o concomitenţă (şi interacţiune) a cercetării şi intuiţiei, a veridicului şi inefabilului, ceea ce fac naraţiunile captivante, precum menţiona acum un timp revista *România literară*: „Foarte atrăgătoare sunt ultrascurtele povestiri ale lui Leo Butnaru... Au ritm, culoare şi, pe alocuri, un umor irezistibil, combinaţie de însuşiri care constituie un adevărat cocteil Molotov în lupta pentru cucerirea cititorului”.

CARTE ROMÂNEASCĂ LA ZI
Librăriile CARTIER

Casa Cărţii,
bd. Mircea cel Bătrân, nr. 9, Chişinău.
Tel./fax: 34 64 61. E-mail: casacartii@cartier.md

Librăria din Centru,
bd. Ştefan cel Mare, nr. 126, Chişinău.
Tel.: 21 42 03. E-mail: librariadincentru@cartier.md

Librăria din Hol,
str. Bucureşti, nr. 68, Chişinău.
Tel.: 24 10 00. E-mail: librariadinhol@cartier.md

Librăria9,
str. Puşkin, nr. 9, Chişinău.
Tel.: 22 37 83. E-mail: libraria9@cartier.md

Vărul Shakespeare,
str. Ciusev, nr. 113, Chişinău.
Tel.: 23 21 22. E-mail: librariavs@cartier.md

www.cartier.md

„Clauza poeziei celei mai favorizate”

de

Vasile Gârneţ

Am scris relativ puţin despre poezia lui Grigore Chiper, deşi autorul *Abia tangibilului* (debut editorial – 1990 – remarcabil, emblematic pentru poezia Generaţiei ’80 din Basarabia) este unul dintre poeţii importanţi, care chiar contează în peisajul literar de la Chişinău. I-am citit însă întotdeauna cu plăcere şi antren intelectual cărţile de versuri – patru la număr – pe care le-a publicat de atunci (*Aici, în falset* –1991; *Perioada albastră* – 1997; *Cehov, am cerut obosit* – 2001; *Turnul de fildeş înclinat* – 2005). Volumul pe care îl semnează în acest an, **Roman-simulacru** (Editura Limes, Cluj-Napoca)**,** continuă şi aprofundează formula poetică ce l-a consacrat: un delicat lirism al cotidianului şi al realităţilor proxime, care înregistrează – pe un ton meditativ, melancolic, dar şi cu luciditate şi umor – şi evenimentele (uneori tribulaţiile) interioare ale autorului. Un discurs poetic nezgomotos, minimalist, expresiv, de un rafinament aproape auster, situat – cu un orgoliu uşor perceptibil – într-un teritoriu frecventat doar de cei iniţiaţi…

Titlul ales, **Roman-simulacru**, propune o formulă care desluşeşte, polimorf, substanţa cărţii. Este un fel de jurnal răsfoit la întâmplare, care relevă notaţii scurte, disparate, uneori monocorde, alteori derutant de eterogene (gesturi, jocuri, trăiri, elucubraţii…) ale unui roman „eşuat” despre singurătate şi frig existenţial, despre elixirul dar şi oboseala dragostei, şi despre dilemele creaţiei ce nu-ţi mai procură prea multe satisfacţii. O panică existenţială este schiţată chiar în poemul liminar al cărţii: „…nu eşti stăpân nici pe trupul care aleargă/ nici pe trupul care stă pe loc/ eşti nisipul oprit în clepsidră/ sau cel care îţi scapă printre degete/ eşti nisip” (*20 de mii de leghe sub pământ*), sau această convenţie-abandon din poemul omonim cu titlul cărţii: „visele sunt roz/ pământul e negru/ citesc/ îmi plac de la o vreme romanele-simulacru/ până la urmă/ ele sunt acelea/ care seamănă cel mai mult cu viaţa/ cu viaţa mea” (*roman-simulacru*).

Poemele singurătăţii, ale anonimelor, dureroaselor şi infinitelor singurătăţi din mulţime, sunt ca nişte definiţii: „singurătatea are mai multe feţe/ de fapt are două/ atunci când te afli printre ai tăi printre străini printre oameni/ şi atunci când eşti chiar singur…” (*singur*), sau „…autorul e prea singur/ nu dialoghează cu nimeni/ e ca un obiect/ pe care îl vezi cum se duce la fund cum îşi/ pierde conturul/ şi nu-l poţi scoate din neguri” (*déjà-vu*), sau „doar două elemente te îngrozesc:/ frigul şi singurătatea./ celelalte sunt suportabile./ singurătatea e ca o estradă într-un parc cu toţi copacii tăiaţi” (*peste tine trec maşini cu baloturi*).

Dar Grigore Chiper nu este un poet care să facă paradă din nobila sa singurătate şi din propria dezamăgire de viaţă. Structural este şi rămâne un vitalist, unul care se sprijină de cea mai vagă promisiune. Femeia iubită este acea fiinţă alături de care îşi recapătă dorinţa de a continua atunci când, aparent, nu se mai găsesc motive pentru aşa ceva. Iubirea are aici un sens salvator, chiar dacă fiecare dintre parteneri observă cum se adună cu timpul ridurile pe chipul celuilalt. Un poem, între cele mai frumoase din carte, îi este adresat soţiei: „soţia mea era frumoasă/ numai duminica/ când se trezea mai târziu/ era reală/ îmi plimbam palma pe corpul ei moale/ ca mătasea ce-ţi fuge printre degete// cu timpul a devenit frumoasă şi sâmbăta/ când am observat dintr-odată/ cum intră în camera/ unde lucrez// acum e frumoasă în fiecare zi/ când navighez cu toate simţurile/ pe pliurile lăsate/ şi mă bucur/ că ziua nu a sosit încă// ce bine e că soţia mea e la fel de frumoasă/ ca femeile aievea” (*tu*). Alteori, imaginaţia este cea care completează tabloul cu caligrafii erotic-candide: „niciodată nu m-am simţit mai singur/ decât în această cameră de opt metri pătraţi/ încâlcit printre lucrurile şi viaţa ta// stăteam în faţa ta/ sau poate în spatele tău/ nu contează/ stăteam dinaintea hainelor tale/ ştiind că sub ele/ nu va apărea niciodată nimic/ „e prea târziu de trecut puntea” mi-am zis sau/ poate ţi-am zis/ nu contează/ şi tu ai tăcut/ ca şi când ai fi vrut să concurezi cu întunericul desăvârşit// nu te ascunde în apele tulburi ale amintirii/ fii prezentă/ precum praful de pe cărţi/ precum medicamentele din noptieră” ($8^1/_2\ m^2$). Şi amintirile sunt cele care completează un cadru real mai sărăcit, mai auster: „…dragostea ta e departe e abia la anul întâi de facultate/ o acoperi cu săruturi/ şi cu bilete de loterie/ pentru viitorul de azi// (…) asta îmi voi aminti de noi/ cum coborâm nişte scări/ tot mai lungi/ tot mai adânci” (*perfectul continuu*).

Grigore Chiper este un excepţional poet al consemnărilor, al notaţiilor atente, minuţioase, încărcate de o picturalitate uşor enigmatică, cu contururi clare uneori, alteori glisând spre indefinit. Iată un poem, *peisaj*, frumuseţea căruia e dată de amestecul, aproape strident, de descriere domestică, ternă a vieţii mărunte şi de intruziunea subită/intempestivă a unor „personaje dintr-un teatru japonez al umbrelor”, ca o sugestie metafizică: „e un apus de soare local/ deasupra unei grădini cu varză/ împrejmuită de stuf înspicat/ trenul înaintează încet/ iar gara mică e năpădită de viţă de vie sălbăticită/ curând vor coborî personajele/ dintr-un teatru japonez al umbrelor/ proiectate undeva în faţă/ iar în spate ai un peisaj industrial/ două-trei întreprinderi vechi abandonate/ indiferente la spectacolul măreţ al naturii”. Într-un alt poem, *voyage, voyage*, descrierea cadrului cu chipul femeii iubite – detalii abia sesizabile, intimiste – este întreruptă la un moment dat de o reflecţie generală, de o privire mai largă, de la înălţime, aşa cum procedează regizorii de film: „rulăm pe un segment cam hodorogit/ tu priveşti în zare/ eşti palidă ca după o boală/ e tenul tău de fapt/ şi nu e de vină răceala uşoară/ ceţi profilează venele subţiri trandafirii/ de la rădăcina foselor nazale transparente şi ele/ mă bucur că ai acceptat să mergi cu mine în inima ţării/ în rest totul e nou/ invariabil şi monoton ca drumul din faţă/ nu mă supăr pe femeia pe care o iubesc/ nu mă supăr pe realitatea care îi înfrânge pe toţi// mereu senzaţia asta/ de parcă ai cotrobăi prin rufe murdare”.

Poemele despre travaliul dulce-chinuitor al scrisului completează registrul tematic al cărţii. Cuvântul „poem” apare frecvent în cele 60 de pagini ale volumului, fie că e vorba de propriile poeme, poate chiar de poemul la care scrie în acest moment, sau de poemele altora, în a căror oglindă – strâmbă, aburită şi, mai ales, previzibilă – se recunoaşte sau nu: „încă nu am descoperit poemul/ în care să mă simt ca în uter/ închipuie-ţi o zi care trece/ fără să respiri” (*poemul*), sau „fiecare poem are câte un ciot/ mă uit la poemele mele şi nu îl observ/ sau poate mă prefac/ sau poate poemul e aşa cum se întâmplă să-l/ vezi peste 100 de zile/ întorc pagină după pagină/ din cartea pe care am procurat-o recent/ şi încă nu am dat de poemul/ în care să nu întâlnesc/ nici trandafiri/ nici infinitul/ nici eternitatea/ doar rimele voluntare şi involuntare/ ca pasagerii din compartimentele de tren/ doar poemele cu o istorie închegată/ ca viaţa şi moartea/ doar cuvintele de după care/ nu poţi vedea zilele şi nopţile veritabile” (*ciotul*).

Cele 5 prozopoeme din final, splendide, „rimează” cu titlul cărţii, „îi confirmă” intenţia. Le văd ca pe un experiment, dar şi ca pe o încercare de „a evada” dintr-o formulă poetică ce l-a consacrat, în care s-a simţit şi se simte de mult timp confortabil – Chiper are o inteligenţă poetică de invidiat, creând mereu imagini şi sintagme care surprind cititorul –, dar care a devenit acum, se pare, o formulă care îi limitează demersul creator. Sau poate că prin această încercare de prozaizare a poeziei autorul îşi anunţă mult aşteptatul roman, mai ales că a publicat şi un volum de proze scurte – *Violoncelul şi alte voci* (Editura Augusta, Timişoara, 2000). Vom vedea. Tentaţia de a cita din aceste poeme în proză e mare, dar mă rezum la aceste două mici fragmente, pe care le dau cu italice, pentru a le diferenţia de ceea ce am citat (copios, dar a meritat) mai sus: „*… Cum trăiesc acum? Merg în urma unei maşini încărcate cu manechine stufoase de paie. Cade câte o mână sau câte un picior pe care îl ridic cu tenacitatea slujitorului onest*” (pag. 58) şi „*… Acum chiar moare cineva şi toată procesiunea trece printr-un turnichet. Îmi pot dori un nasture cu o singură gaură sau clauza poeziei celei mai favorizate sau altele la fel de inutile precum e tristeţea pentru melancolie” (*pag. 57)

Grigore Chiper a scris o carte de poezie fără angajamente patetice şi trimiteri la o realitate politică şi socială descurajantă, aşa cum procedează mai mulţi autori din Basarabia, o realitate pe care autorul a radiografiat-o – în stilu-i inconfundabil, adică delicat, aluziv, respectând convenţia artistică… – în celelalte cărţi ale sale. Este o opţiune care reflectă, în fond, structura sa creatoare, o sensibilitate care îl individualizează. **Roman-simulacru** e o carte admirabilă ce confirmă un poet valoros, matur, perfect stăpân pe mijloacele artei sale, experimentând cu succes.

Grigore Chiper, **Roman-simulacru,** Editura Limes, Cluj-Napoca, 2010. ■

Liliana Armaşu.
singurătatea de miercuri.
Editura Arc, 2010, Chişinău.

„Optimiştii şi încântaţii ar trebui să evite această carte devastatoare. Sau, dimpotrivă, s-o citească, filă cu filă, dimineaţa şi seara ca să ştie ce au de pierdut.

Nu ştiu când am citit ultima dată atâta disperată resemnare sub copertele unei singure cărţi!… La un moment dat, pare că magma ei, încet rotitoare, absoarbe omul la fel cum absorb lumina fosforescentele găuri cosmice. Orice elan timid, orice intenţie, orice încercare de îmblânzire a clipei şi de înşelare prin speranţă a viitorului rămân fără şanse, dispărând fără urmă în tăcerea asurzitoare a acestui *Nevermore*! galactic.

Personajul – deloc liric! – al cărţii seamănă şi nu prea seamănă autoarei. În viaţa „civilă”, Liliana Armaşu nu e deloc crispată. Ştie să râdă molipsitor, să discute, să se certe, să-şi dispute tiranic drepturile etc., etc. Despre viaţa secretă a personajului ei, autoclaustrat în carcera singurătăţii, ar putea „relata” pe larg doar unicii săi confesori – Williams şi Lulu. Cum acestea sunt, în fond, doar alte feţe ale tăcerii şi solitudinii în absolut, ne vom împăca tacit cu ideea că Singurătatea ar putea să se numească de acum încolo şi Liliana Armaşu.” *(Eugen Lungu)*

O nouă antologie de poezie americană

„Un poem este un limbaj memorabil”
Edward Foster, Dimineaţă

Volumul **Locul nimănui.** *Poezie americană contemporană. 36 de poeţi americani contemporani* (Cartea Românească, 2006), ediţie coordonată de Carmen Firan şi Paul Doru Mugur, reprezintă un act de cultură majoră, înscriindu-se într-o bună tradiţie a antologiilor americane de mai demult: *Antologia poeziei americane moderne* a Margaretei Sterian (1947, interzisă în 1949, reeditată în 1973 şi în 2005 cu titlul *Aud cântând America. Antologie de poezie modernă americană*),

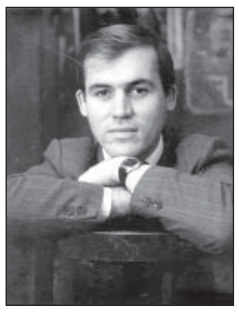

de
Grigore Chiper

apoi *Antologie de poezie americană de la începuturi până azi* a lui Leon Leviţchi şi Tudor Dorin (vol. I, 1977, vol. II, 1978), *Antologia poeziei americane* a lui Ion Caraion (1979), *Poezie americană modernă şi contemporană* a lui Mircea Ivănescu (1986) şi *Spicuiri din lirica americană contemporană* a lui George Ciorănescu (1993). Numărul semnificativ de antologii de poezie americană, incomparabil mai mare decât antologiile efectuate din alte literaturi, dovedeşte interesul sporit şi constant al traducătorilor noştri pentru adevăratul fenomen poetic american şi mai denotă gradul de influenţă a literaturii americane, în speţă a poeziei, asupra literaturilor contemporane, inclusiv asupra celei române. Dată fiind dimensiunea culturală a evenimentului, e cu atât mai curios şi totodată regretabil că, cel puţin pe Internet, nu am găsit niciun material cu caracter analitic la această carte de o valoare inestimabilă în ce priveşte imaginea poeziei americane de moment şi înţelegerea fenomenului poetic contemporan nu numai din SUA.

Între antologia relativ recentă şi cele mai vechi există câteva deosebiri notabile, care trebuie semnalate în contextul schimbărilor produse de la căderea regimului comunist:

- antologiile de atunci nu făceau, decât în mod pasager, trimiteri la sursele americane, de parcă acestea nici nu ar fi existat;
- antologia recentă conţine în premieră o prefaţă „americană”, scurtă, dar consistentă a lui Edward Foster, editor, antologator, poet;
- însăşi selecţia a fost efectuată de autori americani, Edward Foster şi Leonard Schwartz, ceea ce oferă o privire mai „autorizată” din interior;
- este indicat criteriul de selecţie: „să aducă voci originale, puternice (uneori incomode sau „politically incorect”) sfidând prejudecăţile industriei faimei şi premiilor într-o cultură atât de vastă şi de variată cum este cea americană” (p. 5).

Deci antologia de la Cartea Românească nu este doar o continuare şi o actualizare mecanică a celor din trecut, ci şi o încercare de a înfăţişa şi un alt tablou, poate diferit, poate mai pestriţ, faţă de un trend cu care ne obişnuiserăm şi pe care l-am asimilat, într-o oarecare măsură.

Prefaţa reprezintă un ghid util pentru a pătrunde în fenomenul poetic american şi contemporan, ale cărui tendinţe şi simptome pot fi uşor extinse. Ceea ce se întâmplă în peisajul poetic american poate fi extrapolat, păstrând proporţiile, şi asupra poeziei române contemporane.

În prefaţă, Edward Foster accentuează în permanenţă ideea că peisajul poetic american este extrem de vast şi variat, ireductibil la o anumită „filieră academică înrădăcinată în tradiţia europeană sau răsăriteană” (p.9). El merge pe linia antologiei lui Donald Allen (*Noua poezie americană, 1960*), care a atras atenţia nu asupra unor şcoli şi estetici, în fond sterile pe un continent cu simţul individualist atât de dezvoltat, ci „asupra poeziei care „funcţiona” prin termenii ei proprii” (p. 9).

Edward Foster exprimă neîncredere faţă de ideea că literatura bună s-ar consolida în jurul unor personalităţi literare, veritabili piloni de susţinere, dar şi rezerve faţă de autorii produşi de proiecte literare. Nici tirajele sau editurile la care apari nu mai poate fi un criteriu sigur al valorii. Exemplul este următorul: Allen Ginsberg a beneficiat de edituri prestigioase, de mare audienţă, pe când Jack Spencer sau William Bronk, poeţi la fel de prim calibru, nu au avut această şansă.

Demersul critic al lui Edward Foster converge spre concluzia că doar textul este în măsură să decidă asupra adevăratei valori şi că poeţi de primă mărime pot fi găsiţi nu numai sub auspiciile unor mari case de editură, nu numai în cadrul unor mişcări literare de răsunet, nu numai printre laureaţi. După Edward Foster, poezia americană reprezintă un recul al democraţiei (democraţia creatoare, după o sintagmă a filozofului rus Ivan Il’in), care oferă drepturi tuturor celor dornici de performanţe.

În final, anticipând puţin, îmi exprim acordul cu prefaţatorul antologiei că „poeţii prezenţi aici vin din părţi foarte diferite ale lumii poetice americane. (...) Creaţiile lor sunt ambiţioase, complexe, interesante. Ele sunt admirate de cei care pun preţ pe altceva decât pe simpla reciclare a vechilor idei şi metode” (p. 11).

Poeţii incluşi în Antologia lui Carmen Firan şi Paul Doru Mugur lipsesc din antologiile de până acum. Niciunul nu a fost prins de dicţionarul lui Ştefan Avădanei: *66 de poeţi americani* (Iaşi, 1997). America e un continent de poezie, încât e posibil ca mai mulţi antologatori să-şi înjghebeze antologiile fără ca numele selectate să se intersecteze.

Există în **Antologie** şi o dinastie poetică: Ted Berrigan – tata, Anselm Berrigan – fiul şi Alice Notley – mama (astfel de dinastii au mai figurat în SUA, de exemplu, cea a familiei Lowell). Poezia lui Ted şi Anselm Berrigan reprezintă o plonjare în concret, un amestec de real trăit la prezent, unul memorat sau altul proiectat în viitor. Ambii apelează, într-un stil anglo-american mai larg, la repere temporale sau spaţiale: „În Africa vinul e ieftin, şi de asemenea e/ În Piaţa San Marco, sub o lună albă./ Mă voi duce acolo mâine, trup întunecat pregătit/ pentru ceea ce mi se azvârle în capul descoperit/ care e vremea: înalta fată drăguţă în rochia cu imprimeuri/ sub gulerul de blană a hainei de stofă va sta/ pe gardul de sârmă unde flori sălbatice cresc nu prea înalte/ ochii vor fi căprui închis şi părul stil 1941 american/ va fi” (Ted Berrigan, *O Anumită Pantă a razei de Soare*); „Când te gândeşti să comenzi ceva, comandă ceva de luat la pachet. Este întotdeauna greu de obţinut o perspectivă din interior. Măsoară distanţa dintre cei morţi şi stelele lor. Şi invers. Şi ai grijă să nu fii omorât de o rafală de tun trasă la întâmplare” (Anselm Berrigan, *Sfaturi pentru un tânăr filozof*). Poezia lui Alice Notley e scrisă dintr-o perspectivă oraculară, de detaşare tragică: „Auzi acea muzică eroică şi pământeană?/ Ţinut pe care-l poţi revendica/ El s-a uitat, cu multele lui vieţi, în jos:/ Moara nu se mişcă, ei cumpăraseră numai/ Vaci de zăpadă. O parte dintr-un vis, ea/ Avea un mijloc suplu pe care el/ N-a cuprins-o niciodată, şi acum/ Trebuie să fac eu asta, măgăruş cu/ Voce fermecătoare. Elly, sunt trist/ Când mă gândesc la tata” (*Poem*).

Poemele lui Jim Carroll au alura unei proze, „desfigurate” de simboluri şi de alte intruziuni poetice: „Am fost un tânăr pilot în primul război mondial, îţi aminteşti?/ Poţi înţelege cum e când un aeroplan se izbeşte de marginea apei?// am călătorit numai 600 de mile, şi singura persoană/ pe care o cunoşteam dormea sub migdalul umed.// nu a mai rămas decât această pajişte care miroase a sânge,/ un copil a scăpat din orfelinat chiar la timp să poată fi zdrobit” (*Trafic*).

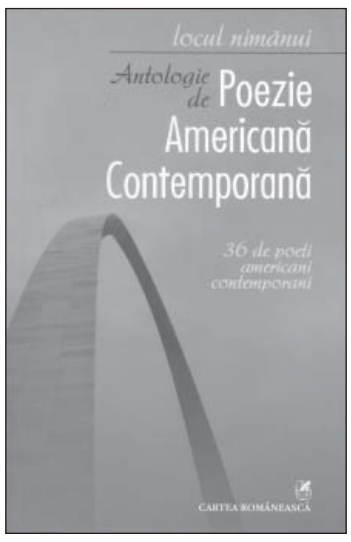

Andrei Codrescu balansează între o poezie autoreferenţială şi una de implicare non-personală: „apoi dacă o să publicaţi o carte/ groasă de poezii voi citi/ una sau două din ele & vă voi da aprobarea/ binevoitor în numele/ noului val chiar dacă/ suntem pierduţi & nimănui nu-i pasă/ dacă mai suntem în viaţă sau nu & paginile/ noastre pe internet rămân nedeschise/ poate că e nevoie de mai mult sex/ sex de care nu prea avem parte/ prea mult pentru generaţia/ voastră l-a făcut în mă-sa pe tot plus/ orgolii de potrivit & vă urăsc şi/ cu cele două poeme cu tot/ pe care nici nu le-am terminat de citit/ din cartea dumneavoastră/ groasă cărţile-s moarte/ nu ştiaţi?” (*unui tânăr poet*).

Clarck Coolidge filtrează materia poetică până la disoluţie: „Cine erau cei de acolo, de afară printre instrumente/ Ascunşi în lumină? Nu ştiam şi nici acum nu ştiu./ Poate că atunci nu ne-am mirat prea tare dar acum o fac./ Şi nu-mi dau seama nici cine sunt *eu*./ Timpul prezent face din tine un străin/ pe care nu ai graţia să-l vezi depărtându-se./ Cum să gândesc despre mine, după ce mă obişnuisem/ să nu fac asta niciodată? O oglindă? Imagini false, întotdeauna/ dincolo de luciul mâinilor. A scrie/o carte lungă despre nimic „dar privind adânc înăuntrul sinelui”” (*Textul de cristal*).

Joseph Donahue este fixat într-o formulă exactă şi meditativă: „Şi viaţa va trece iar tu aştepţi un telefon secret/ Oaspeţii au ajuns, dar nu-l aştepţi/ Pe cel care, în cele din urmă te va înşela scoţându-te în ploaie/ Da, lucrurile par să se întâmple/ Dar departe şi de neînţeles ca ultima linie a orizontului./ Eşti frustrat tot căutând un colaps al clarităţii” (*Dorinţă*).

Edward Foster transformă sunetele din preajmă într-o muzică a sferelor: „Cu timpul, nu ne vom mai săruta, prin foc, faţa ta îmi va aţâţa visele, şi îmi voi arde părul când mă voi apleca spre tine, privindu-ţi umbra în fum. Vei cânta pentru mine atunci, cum nu poţi să cânţi acum, şi vocea ta se va înălţa împreună cu alte cântece, în acorduri inflexibile şi compacte” (*Întunericul din lumina lui Caravaggio*).

Fanny Howe face o arheologie a scriiturii: „Acesta este anul când excavatorul dezgroapă/ Urechi de elefant (aşa arată pământul îngheţat)./ Acesta este anul când jumătate din dorinţa mea pentru tine/ Este jumătate din dorinţa ta pentru altcineva./ Acesta este anul când clasa muncitoare înseamnă şomerii./ Fata cu mandolină îşi rupe corzile de plastic – pentru noi toţi./ Până şi copacii de afară cântă „Eurydice a revenit!”/ (Ea aşteaptă revenirea Zeului Negru Strălucitor.)/ Un om suferă cel mai mult spre final./ Este anul când o picătură de gin înseamnă căldură/ Şi afişe lipite de stâlpii străzilor reci./ Nu cu mult timp în urmă trupul îşi avea propriile legi şi reguli./ O specie de unde radio a înlocuit pasagerii reali cu o linişte/ Fără păsări./ Misterul vieţii tale este că încă îţi aparţine./ Care sunt recomandările? Odihnă şi limbaj. Siluete de sălbăticiuni./ perlele se vor rostogoli, ai să vezi.” (*De partea cealaltă*).

Lisa Jarnot îşi extrage definiţiile şi sevele poetice din arta descrierii: „Stau aici, în congelator, unde m-ai lăsat, sunt liniştea neîngrădită a amurgului de avocado, sunt cartierul lucrurilor străine, sunt termostatul serii, am numai gogoşi iar uşile sunt închise, sunt la fel de densă ca şi ceaţa pe Broadway, merg pe lângă autostrăzi când acestea se mişcă şi încep să şerpuiască, sunt suprapunerea şi năruirea din mijlocul zilei, sunt ultimul dintre vehiculele parţial scufundate duminica pe plajă; cumpăr gem” (*Din Versurile mării*).

Nathaniel Mackey scrie în stilul iluzionistului manipulând pe scenă: „Noaptea mă aşază/ În faţa lui Isis cea cu părul în cozi,/ Văd luna în spatele perdelei de nori./ Lumină ce explodează în jurul nostru/ Muşcându-ne pielea/ ca peştii,/ Pomezi/ ung/ Aerul,/ Peste tot în jurul nostru/ Precum ochii unei stafii credincioase/ Privind înapoi înspre corpul pe care/ îl lasă în urmă...” (*Memphite revăzut*).

Murat Nemet-Nejat este la fel de bun în poemele lungi ca şi în cele de mărimea haiku-ului: „Femeia/ Îşi freacă săpunul/ De-a lungul/ Curbelor corpului,/ Săpunul apare/ Şi dispare” (*Iscoditorul Tom*).

Leonard Schwartz închide iluzii în imagini şi deschide nebănuitele căi: „Un loc/ printre celelalte locuri/ situează restul./ O stradă cu sunete amplificate/ de cinci mii de ori./ Umblând la nesfârşit de la o casă la alta/ inima răguşeşte./ Tic facial caraghios,/ un umăr dezgolit de femeie,/ o bretea albă la vedere.// Dacă tot ce faci e sortit singurătăţii şi morţii/ ce poate fi mai mult decât disperarea/ capabilă de aprindere bruscă-n extaz?” (*Exiluri. Sfârşituri*).

Arthur Sze are o tăietură fină clasică, pe care achiziţiile poeziei moderne doar au înnobilat-o: „Frunze roşii de stejar foşnesc în vânt./ Într-un vis, visezi frunzele/ Împrăştiate în praf, şi simţi că se aseamănă/ Cu întâmplătoarea alcătuire// A vieţii tale. Simţi toată noaptea/ Cai roşii galopând prin sângele tău/ Auzi o sirenă asurzitoare, şi eşti îndrăgostit/ De inexplicabil. Mergi// Către maşină, găseşti luminile de alarmă/ Aprinse: găseşti un cuţit ruginit, un păstrăv,/ O vioară zdrobită în mâinile tale./ Apoi te trezeşti, într-un vis,// Ca să găseşti mandarinele ce se coc în linişte./ Cojeşti frunzele unui vis/ Cum ai coji frunzele unei cepe./ Straturile visului nu au miez,// Nici esenţă. Găseşti un tatuaj cu un/ Scorpion roşu pe corpul tău./ Pur şi simplu râzi, tremuri de frig,/ Şi păşeşti înapoi în lume” (*Frunzele unui vis sunt frunzele unei cepe*).

America ne furnizează nu numai modele de tehnologie, democraţie sau artă cinematografică, ci şi modele de lirică şi sensibilitate umană, în care se conţin tribulaţiile lumii de azi. Suntem şi noi moderni în măsura în care vibrăm la poezia secolului XXI.

Locul nimănui. *Poezie americană contemporană. 36 de poeţi americani contemporani***.** Bucureşti, Cartea Românească, 2006.

▣

Condiţiile modernizării

de

Alexandru-Florin Platon

În cele două decenii care au trecut de la marea cotitură istorică din decembrie 1989, analizele privitoare la perspectivele dezvoltării României au fost destul de multe. Nu pot avansa aici o cifră, fie şi aproximativă (ar fi, de altfel, imposibil şi lipsit de interes), dar pot spune cu oarecare siguranţă că autorii lor s-au recrutat, într-o măsură covîrşitoare dintre economiştii şi sociologii formaţi, în marea lor majoritate, în „vechiul regim" comunist, care activaseră nu atît în universităţi (unde sociologia încetase să mai fie studiată în 1977, iar ştiinţa economică, înainte de 1989, nu depăşea – în ansamblu – stadiul unei discipline de îndoctrinare), cît în instituţii – ca să spun aşa – „de partid", ca, bunăoară, celebra Academie „Ştefan Gheorghiu".

Istoricii au fost absenţi din seria celor ce au produs acest tip de reflecţii, interesate, în exclusivitate, de prognoză. Nu cred că mă înşel dacă spun că Bogdan Murgescu este cel dintîi dintre membrii acestei bresle care aşază mai sus-amintitele perspective ale dezvoltării într-o dimensiune istorică.

E puţin spus că tradiţia de gîndire a unei asemenea abordări este ilustră. Dintre numele de marcă pe care ea le numără, două se detaşează în mod incontestabil: cel al lui Immanuel Wallerstein şi – desigur – Fernand Braudel. Primului autor i se datorează cea dintîi analiză de tip istoric a „sistemului mondial modern" (altfel spus, capitalist), din secolul al XVI-lea pînă în cel de-al XIX-lea, unde s-a oprit (nu ştiu dacă provizoriu sau definitiv) investigaţia pe care sociologul american a început-o cu aproape patru decenii în urmă. Cel de-al doilea ne-a lăsat o monumentală sinteză a aceluiaşi sistem, examinat, după cum bine îşi amintesc cei ce au citit-o cu aproape un sfert de secol în urmă, cînd a fost tradusă şi în româneşte, de „jos" în „sus", în funcţie de nivelele sale constitutive: structurile materiale ale vieţii, schimburile (sau piaţa) şi speculaţia capitalistă. Ca şi Wallerstein, Braudel a propus o viziune sistemică a capitalismului (numit de el „economie-lume"), aşezîndu-l într-o perspectivă diacronică, care a inspirat, după aceea, multe dintre abordările aceluiaşi subiect.

Înscriindu-se pe linia interpretativă de mai sus, Bogdan Murgescu îşi propune, în esenţă, să reconstituie, din unghi social-economic şi politic, evoluţia pe parcursul şi la capătul (provizoriu al) căreia au apărut şi s-au consolidat decalajele de dezvoltare din Europa contemporană, îndeosebi „deosebirile de nivel" (cum le numeşte el) dintre România şi celelalte ţări de pe continent. *„Au existat* – se întreabă autorul – *momente cînd a fost posibilă depăşirea stării de subdezvoltare [a României comparativ cu Europa]? De ce au eşuat aceste încercări? Au avut loc încercări comparabile în alte ţări europene? Au reuşit ele? De ce? Cum? În ce fel poate experienţa istorică să ajute la elaborarea unor politici eficiente în ziua de astăzi?* (p. 16). Acestea sînt cîteva din interogaţiile cărora universitarul bucureştean încearcă să le găsească un răspuns în paginile impozantei şi eruditei sale sinteze.

Optînd pentru anul 1500 ca reper cronologic de plecare (cînd, potrivit majorităţii interpretărilor, sistemul capitalist a devenit unul planetar), cercetarea întreprinsă de Bogdan Murgescu era, ca să spun aşa, condamnată să adopte metoda comparată de analiză. *„Componenta comparatistă* – scrie, pe bună dreptate, autorul – *este inevitabilă atunci cînd se evaluează performanţa economică a unei ţări sau regiuni.... În consecinţă, pornind de la întrebarea centrală a acestei cărţi – cînd şi cum s-au acumulat deosebirile de nivel economic dintre România şi celelalte ţări europene? –, am căutat să investigăm în ce măsură evoluţia României se aseamănă sau se deosebeşte de cea a altor ţări europene, care la începutul intervalului de timp studiat aveau niveluri de dezvoltare relativ apropiate de cel al teritoriilor româneşti"* (p. 20). Cele trei cazuri comparative selectate de Bogdan Murgescu sînt Danemarca, Irlanda şi Serbia. Asemănătoare cu Ţările Române şi cu vecinul din Balcani al acestora sub raportul condiţiilor iniţiale de pornire (un nivel precar de dezvoltare la 1500, o structură economică preponderent agrară şi o populaţie relativ puţin numeroasă), primele două au avut, însă, un destin istoric diferit, reuşind să depăşească starea de înapoiere, pentru a se înscrie pe traiectoria unei dezvoltări durabile. Prima care a reuşit această „străpungere" a fost Danemarca, în deceniile de început ale celui de-al XIX-lea veac. Cam 150 de ani mai tîrziu (mai exact, la finele anilor '80 ai secolului trecut) acelaşi lucru s-a întîmplat cu Irlanda, preschimbată dintr-o ţară marcată de o înapoiere aproape cronică într-un adevărat „tigru" economic. Serbia (mai apoi Iugoslavia) şi România, în schimb, au bătut – cum se spune – pasul pe loc, în ciuda unor ameliorări conjuncturale, care nu au creat, însă, resursele necesare „decolajului".

Cum se explică aceste diferenţe? Autorul are dreptate să constate că lămuririle de tip „monocauzal" sînt insuficiente pentru a da seama de decalajele apărute între cele patru ţări. Religia, bunăoară – pe care unele interpretări care au extrapolat nepermis teza weberiană despre legătura dintre protestantism şi capitalism au considerat-o un factor hotărîtor al dezvoltării – nu poate fi, numai ea, luată în calcul, de vreme ce o ţară profund catolică precum Irlanda a fost capabilă să atingă (astăzi, rămîne de văzut pentru cîtă vreme) prosperitatea. Nici ponderea şi structura demografică, singure, nu rezolvă mai bine aceeaşi ecuaţie, din moment ce teritorii relativ mai dens populate decît Danemarca şi Irlanda, precum Serbia şi România nu au reuşit, numai pe această bază, ieşirea din starea lor de relativă înapoiere. Să fie, atunci, atribuită această funcţie motrice factorilor geografici sau situaţiei politice (independenţă *vs* stăpînire străină)? Încă şi mai puţin, în condiţiile în care – afirmă autorul – dependenţa politică de un stat străin (precum Imperiul Otoman) nu a constituit, neapărat şi întotdeauna, cauza unei înapoieri persistente (în această privinţă, după părerea mea, lucrurile se mai pot discuta). Ca să nu mai lungesc lista, mă grăbesc să spun că răspunsul stă în toţi aceşti factori şi în mulţi alţii, laolaltă. Autorul are, şi aici, perfectă dreptate. Cu o mică precizare, însă, de accent: dezvoltarea economică, menţinerea sau anularea decalajelor nu constituie principala ipostază a înnoirii unei societăţi. De fapt, ea este rezultanta sau expresia cea mai frapantă a *modernizării*, la care se ajunge prin conceperea şi aplicarea unui ansamblu complex de măsuri instituţionale, culturale, educaţionale şi, desigur, economice. Altfel spus, o economie înfloritoare este doar ceea ce se *vede* dintr-un sistem care o susţine. Cu siguranţă, conjunctura internaţională favorabilă este, şi ea, absolut necesară pentru reuşita progresului. Din acest unghi, trendul internaţional pozitiv din prima jumătate a veacului al XIX-a şi deceniile de accentuată creştere economică a ţărilor capitaliste de la finele secolului XX au favorizat considerabil desprinderea din înapoiere a Danemarcei şi Irlandei. Mai multă nevoie a fost, însă, în cazul acestor ţări (ceea ce, în genere, este valabil şi pentru o dezvoltare reuşită) ca cei aleşi de comunităţi să gîndească şi să pună în operă politicile de modernizare, să dea dovadă de stăruinţă, răbdare şi – mai ales – de viziune în politicile lor economice şi sociale (ceea ce, de altfel, s-a şi întîmplat). Cum foarte bine constată autorul, exemplele de succes economic *„evidenţiază că asemenea străpungeri au necesitat timp. «Ajungerea din urmă» a durat mai multe decenii şi a fost pregătită de transformări începute cu mult timp înainte"* (p. 486). Pe de altă parte, măsurile destinate să producă aceste transformări au fost, în toate cazurile, banale, nicidecum ieşite din comun. În cuvintele autorului însuşi, *„perioadele de «ajungere din urmă» sau de «depăşire» nu au necesitat o conducere politică «genială» şi nici măcar deosebit de creativă sau superperformantă... A fost nevoie mai degrabă de un şir lung de contribuţii punctuale la mai bunul mers al instituţiilor şi economiei, realizate în spiritul cultului pentru lucrul bine făcut. A fost nevoie de un spirit precumpănitor pragmatic"* şi – încheie Bogdan Murgescu citînd o remarcă a profesorului Alexandru Duţu – de *„nişte oameni serioşi care îşi văd de treabă şi îşi fac datoria, îşi asumă obligaţii pe care le duc la bun sfîrşit cu discreţie şi îşi împlinesc vocaţia, plini de răspundere"* (p. 486-487). Aş mai adăuga, la aceste consideraţii cu care sînt perfect de acord că România nu a dus lipsă, în trecut, de astfel de oameni. Aceştia nu lipsesc nici astăzi. Capitolul la care sîntem deficitari este însă ceea ce Pompiliu Eliade a numit, mai demult, „spiritul public", capabil să producă şi să întreţină asemenea elite dedicate folosului general.

Bine scrisă, plină de informaţii şi deosebit de instructivă, cartea lui Bogdan Murgescu demonstrează, dacă mai era nevoie, cît de importantă este perspectiva istorică pentru corecta înţelegere a lumii în care trăim. Este de dorit ca ea să ajungă să fie citită măcar de cîţiva dintre oamenii noştri politici, care să poată extrage din ea toate lecţiile care se cuvin reţinute despre gîndirea vizionară şi etica necesare unei guvernări pentru binele obştesc în „durata lungă".

Bogdan Murgescu, ***România şi Europa***. Acumularea decalajelor economice (1500-2010), Iaşi, Ed. Polirom, 2010.

■

O antologie de poezie

ВЕЧЕРНЯ 12 + 1 CINA
ЧИНА 12 + 1 VECERNEA
Библиотека журнала „Футурум АРТ" (Издательство „Вест-Консалтинг"), г. Москва // Biblioteca revistei „Futurum ART" (Editura Vest-Konsalting). or. Moscova, 2010.

Antologia de faţă s-a născut la Festivalul Internaţional *Zile şi Nopţi de Literatură*, avîndu-i ca iniţiatori pe Adrian Alui Gheorghe, Leo Butnaru şi Gellu Dorian care, într-un dialog nocturn pe plaja de la Neptun, au convenit cu colegul şi prietenul Chiril Covalgi, poet din Moscova, prezent la manifestaţie, să alcătuiască o mini-antologie de poezie română contemporană pe care domnia sa să o traducă în limba rusă. Lista a fost făcută pe loc, iar criteriile nu au fost unele de grup, nici unele care să acopere o zonă cît mai largă, ci cifra 13, incluzîndu-l în antologie şi pe traducător, ca poet, în versiunea în limba română a lui Leo Butnaru. Fiind ediţie bilingvă, cu reprezentare egală în economia cărţii, antologia, după apariţia la o editură moscovită, urma să fie difuzată, în cea mai mare parte, în Rusia, acesta fiind şi scopul – cunoaşterea unui eşantion din poezia română contemporană în Ţara lui Puşkin, Mandelştam, Ahmatovei, Ţvetaevei, a lui Pasternak şi atâtor alţi mari poeţi. Grila fiind cifra 13, cu 1 poet rus, doi poeţi români din Basarabia şi 10 poeţi români, includerea în antologie a depins, în primul rînd, de valoare şi prezenţa în viaţa literară a poeţilor. Nichita Danilov, Liviu Ioan Stoiciu, Marta Petreu, Adrian Alui Gheorghe, Liviu Georgescu, Gellu Dorian, Lucian Vasiliu, George Vulturescu, Cassian Maria Spiridon şi Lucian Alecsa sunt cei zece poeţi din România, reprezentînd nu atît o arie largă geografică ci, în primul rînd, o diversitate stilistică relevantă. Leo Butnaru şi Vasile Gârneţ sunt poeţi prezenţi atît în spaţiul basarabean, cît şi în cel românesc. Iar colegul Chiril Covalgi e poetul rus, care a tradus mult din poezia română în spaţiul rusesc.

Astfel antologia, apărînd la o editură moscovită, poate fi considerată un rezultat al întîlnirilor organizate de Uniunea Scriitorilor din România la Neptun şi un gest de promovare în grup, cu iniţiativă privată, a poeziei româneşti în afara graniţelor ţării. (*Leo Butnaru*)

Svetlana Corobceanu

înlănţuire

Te-am căutat după culise de dealuri şi arbori
miniaturali
în leagănul anemonelor de mare
printre căderi păgubitoare de limite
şfichiuită de asurzitorul mim şi clovn
te-am căutat în umbra lucarnelor
în spatele uşilor
te-am căutat în nopţile cu lună
sunt gata să cred Doamne că m-ai lepădat,
singură sunt
pretind că trăiesc cu adevărat
că sufăr
şi mi-e teamă că plâng
mi-e teamă cum mi-e foame ori mi-e sete
ceea ce-mi serveşte timpul
în loc să-mi potolească această nesăbuită poftă de
laşitate şi nebunie
mă îngrozeşte şi mai mult
suflet al meu, câmp de bătălie
întindere de şerpi tot mai tăcută şi multă
ca o iubire
doar cuvântul i-ar putea elibera
chem tăcerea cum m-aş îndemna pe mine departe
de uşa deschisă
vederilor întinsă nemărginită lumea
cu nimic din câte înafară ai conceput
înlăuntrul meu - deşert lipsit de speranţă şi mut

siberie

zăpada în care îngroapă un prunc în inima siberiei
ioana spune alb ca varul peretele în care caut uşa
în pământ
de crăciun
între doi molizi cu pruncul de şapte luni în braţe,
unicul copil, ilie
i-am dat numele tatălui meu
zăpada e uşa în adâncime
îngerii fâlfâie îmi spuneam
dincolo de groapa alb zidul alb uşa albă
un loc sigur degetele mele caută în pământ
pentru feţişoara lui îmbodolită în basma
să-l apăr de lupi să-l apăr de fiare de lume să-l apăr
erai
în împăcarea mea cu moartea
pe cer nu se vedeau stelele
de după copaci nu sclipeau priviri înfometate
doar eu şi el mamă şi fiu
departe de geamul în care nu arde nicio lumânare

degetele
dacă ai fi trecut peste ele
ar fi trosnit ca vreascuri

doamne
nu erai printre arbori nu mi-ai deschis uşa în alb
nu te-am regăsit printre fiare

mi-ai trimis tulpini de copac
de pe care am smuls cu dinţii coaja
mi-ai trimis lovituri de bocanci
sperieturi cu arma batjocură
un moş gerilă admirat de copii de crăciun
mort pe ilie
erai în al nouălea cer
căutată în zăpadă
uşa spre tine...

golul

alex tace. tăcerea e un drum lung de la marginea
pădurii până la marginea oraşului
tăcerea se măsoară în fâşii de cer
anca e departe lăsând paşii ei alături de paşii lui
când vorbeşte
alex ştie că o iubeşte pe anca

ea nu-i răspunde se goleşte de lucrurile care se văd
odată cu plecarea lor
durerea goliciunii e o rană care nu apare pe chipul ei
de-ar fi să se caute anca nu s-ar găsi
iarba nu intră în pustiu chiar dacă îi înţeapă obrazul
florile nu intră în pustiu alex gândeşte se ţine pe anca
precum cerul pe crengi
dacă omul ar fi un nor anca ar fi cerul

anca a moştenit pustiul de la mama ei care l-a
moştenit de la bunica:
mama plantează o livadă de pruni dar niciun copac
nu-i trece pragul
bunica plantează o livadă de meri dar niciun copac
nu-i trece pragul
mâinile lor construiesc câte o casă de unde pustiul
iese în ploaie
şi iarba tot nu germinează
cresc câte un copil în care varsă pustiul şi acesta se
extinde tot mai mult
într-o dimineaţă când anca se joacă cu păpuşa
în fântâna din faţa casei clipeşte un ochi de apă
pustiul se pleacă peste colac
luând cu el ochii mamei gura bunicii ţipă
în urmă aleargă un sat
un copil în prag rămâne orfan între păpuşe

alex e fericit
dar fericirea e un lucru schimbător
sâni şi fese sunt anca pe iarbă – o amintire când nu
ţi-e foame

anca e singură
după mult timp picioarele o poartă spre casă
clădirile se înşiruie de-a lungul oraşului
ici colea se aprind lumini
pentru a nu vedea un ochi în apă
anca se vrea printre lucruri care nu se văd
dacă în ea ar fi măcar o uşă dumnezeu s-ar închide
în inimă

din lumea lor

se ascund unul altuia cu graba ploii revărsată prin
hârburi la vila veche,
cu graba câinilor de a-şi lătra păsul înaintea
străinilor,
se întorc de unde n-au pornit, fără ca undeva
să ajungă
neobservat tatăl meu a început să adape copacii
din căuşul palmelor
să crească iarba, rotunjind golul prin care i-a scăpat
roata cerului
cărată de la marginea lumii
se duce umilit, subţiat de guri nevăzute, o lacrimă
părăsindu-i pleoapa şi cu un surâs
nerecunoscând această lume

singur părea şi înfometat de el pământul

şi mama: de aici încolo ne vom zbate ca fluturele
în plasă,
paşii ei trec prin mine, schimbă locul lucrurilor
dintr-un ungher în altul umbra ei saltă, creşte,
descreşte, ecoul vocii ei
de acum încolo ca fluturele în plasă, eu
cu rotundul cerului turnat din inima lor, în
mijlocul camerei
cu pământul, sferă săltată din gol, la picioare
cu palmele acestea crescute din tainicile mângâieri şi
sudoarea trupului lor pătimind

caut sufletul meu, doar al meu, prinsă cu suflet
dintr-o inspiraţie
(într-o zi în rssm eram copilul lor, pe atunci nu ştiam
nimic despre voi, ţara despre care un coleg spunea
că e un magazin din capitală, că ne-ar fi unit o dramă,
în care unii în faţa altora rămânem ai noştri, că mi-ar
fi plăcut să merg pe străzile voastre, să ascult cum
vorbesc trecătorii, să le fac să vorbească pe vânzătoa-
re, să inspir cuvintele alcoolizaţilor prin baruri, nu
ştiam nimic, învăţam a vorbi, spuneam mamă şi tată
în limba lor.
într-o zi, asemeni mie, un copil mare, tata creştea
copacii din căuşul palmelor, adăpa iarba)
în sufletul meu
ca între coperţi adunate: bucăţi de amintiri, ochii lor,
vocea lor, copilăria mea roasă de îndoieli şi temeri,
fâşii multicolore din hainele lor, o cămaşă înflorată,
pardesiul de culoare mov, primele cărţi cu poveşti
populare, zâmbetul lor
mobilierul cumpărat din banii lor, din cadranul
uşii lor
descoperindu-mă privirea
- de acum încolo ca fluturele în plasă, ecoul ei peste
lacrima lui
în adâncul căreia micşorată
ca dusă în trecut
privesc din oglinzile lor
multiplicând tăcerea
(Sibiu, Casa Hermes)

ascund ochii tăi

caut unde nu mi-am găsit locul
ceva ce credeam a fi inima ta în inima mea
unde credeam că e suflet ascund ochii tăi
unde suntem azi
e un loc înlăuntrul nostru departe de locul unde
crescu iubire
dacă nu aş fi drumuri despărţire aş fi liniştea
acestei seri
depărtarea e un ascunziş apari din unghere unde
nu credeam că ar fi uşi
că aş fi putut deschide geamuri

gânduri se leagă se dezleagă

dacă iubirea mea ar fi un bec ţi-aş fi luminat acum
în interiorul camerei
ţi-aş fi cunoscut singurătatea
serile neliniştea
mâinile tremurânde de oboseală cutia cu lapte
revărsat pâinea mucegăită de sub bol
ţi-aş fi auzit pirţul mersul legănat spre camera de baie
ţi-aş fi luminat întreaga noapte
în zori m-aş fi stins din fierbinţeală

mulţimea de flori e pentru a fi cumpărate de bărbaţi
sparge liniştea nora
iubirea e un sentiment din flori

buchete multicolore preţuri fundiţe argintate

pustiul îl alcătuiesc spaţiile aglomerate locurile
unde nu eşti tu
seara
mă întorc la mine
la paharul cu lapte
un măr de pe tavă

▣

Ce (te) vei face?

Întreb şi eu într-o doară, chiar dacă sunt sigur că nu ai un răspuns tu, cel care nu eşti decât eu însumi...

Ce te vei face, dacă nu vei avea un loc de muncă şi, bineînţeles (a ceva ce e foarte grav!), drept strâmbă consecinţă – nu vei avea bani?

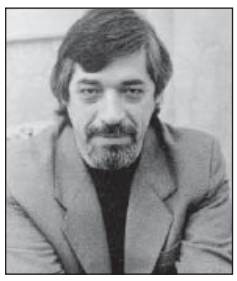

de **Leo Butnaru**

Ce te vei face tu, dacă ticăloşii ăştia, venind cu portărelul, îţi vor confisca până şi masa de scris, nu înainte de a ridica de pe ea vechişorul computer, scoţându-l deja dincolo de uşă, pe palier, din casa ta (deocamdată) – în comuna casă a scării? Ce te vei face tu fără creierul electronic al ordinatorului care îţi păstra atâtea gânduri, idei, fraze, poeme, povestiri, eseuri, note, înjurături la adresa puterii (fişierul Nr. 13 – care altul?!), jurnalul intim pe care, dacă l-ar fi interesat, îl putea accesa orice nenorocit de hacker-aş bludnic prin cyberspaţiul devastat al lumilor?...

Ce te vei face, dacă mizerabilii ceilalţi – ăia, de la presa de bulevard, – vor scrie că ai rămas pe drumuri – ha-ha-ha! – că ai ajuns ca vai de capul tău, că ai început să aiurezi, spunându-le tuturor că sunt nişte ticăloşi, nişte ipocriţi, că nu pricep o iotă din sacramentala vocaţie pentru adevăr, cuvânt ales, frumos, artă?...

Ce te vei face când lamentabila editură de stat, dar şi odios-egoistul editor privat vor continua să tacă, să nu-ţi răspundă, să te sfideze prin cinismul ne-reacţiei lor de instituţii ale nisipurilor mişcătoare într-un sens şi-n altul, în toate sensurile şi non-sensurile?...

Ce te vei face, când vor pleca toţi cei care trebuiau să rămână şi vor veni toţi ceilalţi care, în genere, nici nu ar fi trebuit să apară pe lume? Tu care, deocamdată, doar în propriile spaime eşti în aşteptarea barbarilor kavafiseni şi nălucilor kafkiene...

Ce te vei face?... – Uite, mă opresc aici, pentru a le permite tuturor celor interesaţi să-şi completeze, în dependenţă de propriul destin, propria-le stare de spirit şi de fapt(ă), în dependenţă de propriile spaime – să completeze şirul de întrebări dezastruoase şi, în măsura în care sunt edificaţi, chiar să-şi răspundă...

Ce te vei face, dacă smintiţii ăştia de politicieni te vor duce la casa de nebuni? (Ei bine, e cam dur: nu chiar casa de nebuni... Acolo e clar: nu mai e nimic de făcut...)

Dar în atâtea şi atâtea alte cazuri de situaţie existenţială, cu ştreangul de gât, ce te vei face, dacă?...

Dracu' ştie ce te vei face... Poate că, pentru început, ar trebui să deschizi calculatorul, să intri în Internet.... Astăzi mai că lumea întreagă împrumută sau cvasişterpeleşte totul, toate din monstruosul depozit-abis internetic. Acolo se află multe răspunsuri, zic eu, chiar dacă sunt sigur că nu există răspunsuri şi la întrebările care nu sunt decât chiar întrebările mele, formulate la persoana a doua singular (putea fi şi plural, situaţia oricum nu se schimbă spre bine) – ceea ce nu e decât un simplisim şi rutinar procedeu stilistic. Şi nimic mai mult. Chiar dacă viaţa, mai ales viitorul ei – este/sunt dincolo de orice procedeu stilistic.

...Însă tu nu dispera, nu renunţa – încearcă, intră în Internet, caută... Să vezi, dacă e posibil să trăieşti în temeiul unui răspuns furat... Pe viaţă şi pe moarte acel răspuns... Da, pe viaţă şi pe moarte... Sau doar în jumătate: pe moarte...

P.S. Pentru eventuale sugestii, răspunsuri, ajutor (inter)uman dezinteresat, pentru... pentru orice eventualitate lasă-ţi şi coordonatele: adresa electronică, numărul de telefon – fix, mobil, semnalmentele particulare: aluniţe, grupa sangvină, cicatrice, tatuaje (astea – nimic altceva decât chiar, caligrafiate, întrebările care te frământă; anume că – un corp, un trup, un cadavru – totalmente tatuat cu scrisul mărunt al miilor de întrebări şi, liber, netatuat – doar degetul mic de la piciorul stâng (sau drept) – loc pentru a se tatua eventualul răspuns – real sau – pardon – furat de aiurea...)

▣

Reality flash

Grigore Chiper

Acolo să-ţi rămână numele

Deunăzi a avut loc o întâlnire la Chişinău, în cadrul Zilelor Literaturii Române în RM, cu Varujan Vosganian, autorul romanului *Cartea şoaptelor* (Ed. Polirom, 2008). Emilian Galaicu-Păun, moderatorul întâlnirii, a tot insistat pe proveniența armeană a scriitorului, ceea ce nu l-a făcut pe acesta să se indispună sau să se crispeze, chiar dacă a trezit o replică a dlui Serafim Saka:

- Păi, Varujan Vosganian e în primul rând scriitor român.

Invitatul a răspuns cu mândrie provocărilor amintind de diaspora culturală armenească din România (de la Gheorghe Asachi la Bedros Horasangian), completată de cineva din sală cu figura lui Ioan Vodă cel Cumplit, zis Armeanul. A scos în relief deosebita solidaritate a breslei culturale de origine armeană (cel care a operat decupări masive în materia stufoasă a manuscrisului lui Vosganian a fost Ştefan Agopian, iar redactorul de carte i-a fost Magdalena Bedrosian).

La întrebarea moderatorului de ce nu scrie în limba armeană, Varujan Vosganian a dat de înţeles că posedă limba, ceea ce este impresionant pentru o persoană îndepărtată mult în timp şi spaţiu de patria de obârşie. Dar, cum e şi firesc, nu-şi poate permite să scrie în limba maternă pentru a nu se închista într-un cerc restrâns, sufocant, la graniţă cu lipsa de audienţă. Remarcabil rămâne însă faptul de a-şi fi păstrat neclintită identitatea sa etnică.

Din păcate, cu totul altfel stau lucrurile printre transfugii români. Datele statistice demonstrează că emigranţii români nu mai vorbesc limba română deja la a doua generaţie. Excepţiile confirmă regula. Se crede că limba maternă vorbită într-un alt mediu lingvistic e un balast, o frână – care trebuie cât mai grabnic eliminată – în calea însuşirii limbii din ţara primitoare. Iar printre basarabeni cunosc cazuri de-a dreptul desuete, când, în loc de a-i învăţa pe copiii lor limba română, îi învaţă rusa, pentru că numai prin intermediul limbii ruse bla, bla, bla. Limba e unicul însemn al poporului român şi unica barieră împotriva deznaţionalizării. Rolul religiei este mic într-un spaţiu puternic... „ateizat" şi în care religia ortodoxă este în mare parte *pro forma*. Nu e cazul armenilor, care au ritul lor creştin, nedirijat de la Moscova sau din orice altă parte.

Nici istoria nu ne oferă prea multe exemple încurajatoare, demne de urmat. Dimpotrivă. Chiar şi minţile cele mai luminate şi descendenţii lor au căutat să rupă toate punţile, mai întâi de toate, cele lingvistice, cu patria lor de origine. Urmaşul direct al lui Dimitrie Cantemir, Antioh Cantemir, a devenit primul poet modern rus şi model de expresie rusească. Descendenţii lui Milescu-Spătaru au mers şi mai departe: ei şi-au schimbat numele din Spătar(u) în Mechnik(ov). O disponibilitate şi o propensiune uimitoare pentru o cultură şi o limbă străine. Nu cred că expatriaţii în Occident au alt destin. Toţi au de ales între cele două ziceri româneşti: *să te întorci numai cu numele* şi *acolo să-ţi rămână numele*.

▣

Premiile Uniunii Scriitorilor din România pe anul 2009

Juriul USR compus din Cornel Ungureanu, Adrian Popescu, Nicolae Oprea, Mircea A. Diaconu, Al. Cistelecan, pe baza unor nominalizări ale unui juriu format din Paul Aretzu, Dan Cristea, Horia Gârbea, Mircea Ghiţulescu, Vasile Spiridon, a hotărât Premiile USR pentru volume apărute în anul 2009 (s-a ţinut seama că membrii conducerii executive a Uniunii: doamna Irina Horea şi domnii Nicolae Manolescu, Varujan Vosganian, Gabriel Chifu ca şi domnul Cassian Maria Spiridon, membru în Comitetul Director şi redactor-şef al publicaţiei *Convorbiri literare*, au decis să se retragă din competiţia pentru premiile la care au fost nominalizaţi).

Premiile au fost sponsorizate de SC Queen Investment INC s.r.l. şi s-au decernat pe 11 iunie în Aula Bibliotecii Centrale Universitare „Carol I" din Bucureşti.

Proză
Cristian Teodorescu, *Medgidia, oraşul de apo*i, Ed. Cartea Românească

Poezie
Al. Muşina, *Regele dimineţii*, Ed. Tracus Arte

Dramaturgie
Nu s-a acordat

Critică literară/ Eseu/ Istorie literară
Mircea Mihăieş, *Despre doliu. Un an din viaţa lui Leon W.*, Ed. Polirom

Literatură pentru copii şi tineret
Nu s-a acordat

Traduceri din literatura universală
Mariana Ştefănescu, *Milorad Pavic – Celălalt trup*, Ed. Paralela 45

Premii speciale (alte genuri)
G. Ardeleanu, *N. Steinhardt şi paradoxurile libertăţii*, Editura Humanitas

Debut (două premii)
Stoian G. Bogdan, *Chipurile*, Ed. Cartea Românească
Andrei Terian, *G. Călinescu: a cincea esenţă*, Ed. Cartea Românească

Literatură în limbile minorităţilor (nominalizări stabilite de comisia pentru minorităţi)
Bogdán László, *Richardo Reis în Tahiti* (roman)

Premiul Naţional de Literatură
a fost acordat lui Alexandru George.

Foamete, îngeri, legitimări

Am tot amânat să scriu, în acest colţ de pagină numit şi „Etica memoriei”, despre **Cartea foametei** de Larisa Turea, datorită nedumeririlor pe care le provoacă întrebarea „Cum să-ţi aminteşti o foamete?”.

Cartea foametei conţine mărturiile a 50 de persoane, supravieţuitori direcţi ai foametei din ’46-’47 din RSSM care îşi amintesc chinuitor senzaţia fiziologică a foamei şi umilinţa de a mânca tot ce puteau mesteca, mărturii urmate de 200

de
Tamara Cărăuş

de pagini de documente de arhivă care refac, ca într-un film de groază, atmosfera anilor 1946-’47. Însă toate aceste suferinţe sunt precedate de o prefaţă derutantă intitulată „Schimbarea neamului la faţă”: „I se întâmplă neamului să treacă prin multe, se chinuieşte şi el cu mintea şi sufletul lui pentru a se dumiri ce şi cum. Cunoaşte şi neamul anumite clipe de luminare, îi şopteşte şi lui îngerul la ureche din când în când. Vin însă vremuri de mare cumpănă, când cugetul neamului şi judecata lui, înfierbântate de durere, rămân umbrite, întunecate. ... se întâmplă ca şi cugetul neamului să fie luat de evenimente şi împrejurări din urmă, aşa că nu se poate dumiri asupra lor, nu le poate da de capăt. Şi atunci amuţeşte glasul interior... se posomorăşte neamul la faţă” (p. 9). În această prefaţă despre posomorârea neamului la faţă se spune ceva despre o datorie: „Şi atunci când neamul trece prin mari zguduiri, umplându-şi ţarina cu morminte, atunci forţa întregii obşti, cugetul neamului sunt datori să facă hronicul celor prin care s-a trecut”(p. 9). Prefaţa, deşi inutilă, arată un mod de utilizare a unor suferinţe trecute pe care, vorbind despre o posibilă etică a memoriei, îmi este de-a dreptul frică să nu îl reproduc în continuare, cu alte mijloace, alte expresii şi alte intenţii.

Plasată în discursul despre „neam” al lui Ion Druţă, căci lui îi aparţine prefaţa, suferinţa victimelor foametei din 1946-’47 îşi poate pierde tragismul pentru potenţialii cititori, căci ar vedea-o anexată unui discurs arhaic şi ideologizant, care a tot încercat să ofere legitimări simbolice unor guvernări catastrofale din RM după 1990, deşi nu e exclus că tragismul victimelor s-ar putea dubla în faţa cititorilor care vor vedea încadrarea neadecvată a suferinţei. Cartea doamnei Turea s-ar fi putut constitui fără această prefaţă, care, probabil, e reluată din prima ediţie a cărţii, cea din 1991. În 2008 nu mai poţi vorbi despre foametea din 1946-’47 în termeni de „neam” şi posomorârea lui la faţă, ci în termeni de crime împotriva umanităţii, după cum au demonstrat şi demersurile recente ale statului vecin, Ucraina, demersuri în urma cărora organisme precum Consiliul Europei au recunoscut foametea din Ucraina din 1932-’33, numită şi Holodomor, drept genocid şi crimă împotriva umanităţii (demers întrucâtva contracarat de noua conducere a Ucrainei).

Amintirea doamnei Turea pe care a relatat-o într-un interviu din *Observator Cultural* despre dădaca sa din copilărie face mai mult decât orice speculaţii despre „posomorârea la faţă a neamului”. E o amintire despre o femeie pe care părinţii ei, tineri profesori repartizaţi la lucru în alte sate decât satele lor de baştină, au angajat-o dădacă fără să ştie că acea femeie şi-a mâncat singurul ei copil, o fetiţă de un an, în timpul foametei din 1946-’47. Când au aflat, părinţii ei au renunţat la serviciile femeii, dar nu înainte de a o întreba cum s-a întâmplat, iar femeia a mărturisit că, atunci când a fiert-o şi a mâncat-o, fetiţa era deja moartă, iar oscioarele, în cutia pantofilor ei de mireasă, le-a îngropat în curtea bisericii. Femeia s-a ataşat de fetiţa căreia i-a fost dădacă şi, până a dispărea la un moment dat, i-a tot bântuit copilăria, urmărind-o mereu, încercând s-o îmbrăţişeze, să-i strecoare în palmă bomboane şi dulciuri.

Revizionismele postmoderne şi postcoloniale au afirmat aproape convingător că nu există canibalism, iar canibalul e o proiecţie (a occidentalului) asupra *celuilalt*, necunoscut şi de temut, e o invenţie a antropologilor şi misionarilor etc. **Cartea foametei** diminuează gustul relativizărilor şi revizionismelor, căci include câteva documente despre cazuri de canibalism, de exemplu, o notă a Comisiei de expertiză medico-judiciară şi psihologică a Ministerului Ocrotirii Sănătăţii al RSSM, din 24 februarie 1947, pentru studierea cazurilor de canibalism şi necrofagie ce au avut loc în raionul Cangaz, judeţul Cahul: „au fost înregistrate 12 cazuri de necrofagie şi canibalism cu participarea a 20 persoane” (p. 336) şi documentul oferă iniţialele numelor persoanelor care au recurs la asemenea hrană şi vârsta lor. Comisia mai constata că „nu toate cazurile de necrofagie şi canibalism au fost luate la timp în evidenţă de către organele MAI şi cazurile înregistrate nu reflectă proporţiile mari ale necrofagiei şi canibalismului în acest raion” (p. 366) şi recomanda „să fie asigurate la timp, corespunzător exigenţelor stabilite, îngroparea cadavrelor şi paza cimitirelor” (p. 368).

Mai multe documente ale Comisiei de cercetare a cererilor de graţiere (pp. 328-332) indică pedeapsa dată pentru canibalism şi necrofagie – moarte prin împuşcare – şi, conform acestor acte, toate cererile de graţiere erau respinse. Nimic, se pare, nu putea servi drept circumstanţă atenuantă în aceste crime ale omului împotriva omului din sine.

La fel, foametea din 1946-’47 e o temă care nu admite nuanţări şi relativizări, sau admite nuanţări minime cu riscuri majore, aspect care o plasează într-un registru întru câtva solemn şi oficializat al scriiturii: crimă împotriva umanităţii, crimele comunismului. Teama că nu voi putea scrie altfel decât solemn şi oficial despre suferinţa victimelor, dar şi impresia că scoaterea suferinţei din registrul solemn nu e necesară, sunt alte motive ale amânării amintite mai sus. Întreaga carte a doamnei Turea, adică mărturiile supravieţuitorilor şi documentele, oferă argumente ale „statutului” de crimă împotriva umanităţii în cazul foametei din 1946-’47: caracterul organizat şi nu natural al foametei în pofida unei secete mai degrabă ordinare, obişnuite pentru această regiune. Caracterul deliberat al foametei este vizibil deopotrivă prin acţiunile autorităţilor: confiscarea cerealelor şi a celorlalte produse alimentare, interdicţia de a părăsi zonele afectate de secetă, şi prin atitudinea regimului sovietic exprimată în multe din documentele incluse în carte: cei înfometaţi erau consideraţi „contrarevoluţionari”, „duşmani de clasă”, „trădători”, „elemente de spirit nesănătoase, chiabure şi naţionaliste” care îşi meritau pe deplin soarta.

Desigur, există alte voci şi alte cărţi care consideră că foametea a fost un efect advers neintenţionat, nedeliberat al deciziilor luate de autorităţi – în cazul foametei ca şi în cazul altor discuţii asupra comunismului va exista confruntarea ireductibilă a celor care consideră că istoria produsă de regimul comunist e plină de crime şi a celor care vor considera că acele aspecte ale istoriei sunt doar erori, adică o punere în practică greşită a unei doctrine nobile. Doctrina va fi fost într-adevăr nobilă, dar cei care vin din urmă s-ar putea întreba cum e posibil să nu vezi eroarea atunci când produce atât de multe suferinţe sau s-o vezi şi s-o ignori. De exemplu, printre documentele incluse în partea a II-a a cărţii: dări de seamă ale autorităţilor din RSSM faţă de cele unionale despre planurile de colectare a cerealelor, dar şi cereri de reducere a planului, scrisori de protest ale celor cărora li se luau vitele şi cerealele, scrisori adresate lui Stalin, diferite procese verbale, cereri de graţiere, notiţe despre preţul gazului şi al altor lucruri, printre documente „strict secrete” despre chiaburi, contrarevoluţionari, duşmani de clasă, printre relatările despre cazuri de canibalism şi necrofagie este inclusă şi următoarea notă: „tov. Canna I. Membru al Uniunii Scriitorilor sovietici şi deputat în Sovietul Suprem al RSSM pleacă pe 18 august [1947] în judeţul Soroca într-o misiune de creaţie. În această perioadă tov. Canna se va întâlni cu alegătorii săi, va aduna material pentru o serie de schiţe şi povestiri despre fruntaşi, va organiza serate literare şi întâlniri cu cititorii” (p.314) şi mai departe „Prezidiul Sovietului Suprem al RSSM roagă să i se acorde tov. Canna condiţii pentru realizarea cu succes a activităţii nominalizate” (p. 314). Nu îl vom demoniza pe scriitorul I. Canna care se încumeta să scrie mai degrabă despre fruntaşii colectivizării şi nu despre cei înfometaţi, şi aici perspectiva plină de nuanţe „nici eroi, nici trădători” a lui Petru Negură, precum şi studiile nedemonizante ale comunismului care arată modul în care oamenii s-au adaptat sistemului în vigoare sunt mult mai subtile, iar cercetarea opţiunilor raţionale luate de persoane ţinând cont de constrângerile de timp-loc-bani este inepuizabilă.

Totuşi, dacă un scriitor nu va fi avut atunci datoria de a scrie despre înfometaţi mai degrabă decât despre fruntaşii colectivizării, noi, cei de azi, de ce am avea datoria de a ne aminti acea foamete (şi deopotrivă de a evoca opţiunea scriitorului)? Avem vreo datorie faţă de cei 250 000 de morţi în timpul foametei din 1946-’47? Dar de ce am avea datoria de a ne aminti anume această foamete? De ce nu avem datoria de a ne aminti Foametea din Bengal din 1943 care a făcut 1.5 milioane victime sau Marea Foamete din China din anii 1959-’61 cu 20 milioane de victime, sau foametea din Etiopia din 1973 sau cea din Somalia din 1991-’93, ca să amintim doar câteva din lista nebănuit de lungă a episoadelor de foamete crâncenă din secolul XX? (Conform studiilor, episoadele de foamete crâncenă de oriunde nu sunt produse ale forţelor naturii, ci ale administraţiilor imperiale, ale gafelor şi incompetenţei autorităţilor şi rezultat al deciziilor luate de către guverne sau regimuri politice). Şi apoi, în loc de obligaţia de a ne aminti foametea din 1946-’47, de ce nu am avea în primul rând obligaţia de a ţine cont de înfometarea curentă din multe colţuri sărace ale lumii şi care este o încălcare a dreptului la viaţă a fiinţei umane, situaţie ce ar putea fi remediată, spre deosebire de cea a victimelor înfometate acum jumătate de secol?

De ce totuşi ni se pare plauzibilă afirmaţia, de exemplu, că cei care citesc *Contrafortul* ar avea în primul rând datoria de a-şi aminti de victimele foametei din 1946-’47 din RSSM? Nu suntem oare în stare să luam aminte la suferinţa de oriunde din lume? Este memoria noastră finită şi locală şi nu poate fi extinsă pentru a include suferinţa sau comemorarea victimelor de oriunde? Sau avem datoria de a comemora victimele morţii din anume aceste locuri? Am avea o datorie faţă de morţii acestor locuri?... Presupun că oricine va admite că suferinţa victimelor foametei din 1946-’47 nu trebuie uitată (probabil, pornind de la oroarea de extincţie a fiecăruia), însă care persoană individuală se va simţi în stare să ducă povara neuitării celor 250 000 de victime ale foametei din aceste locuri? Şi atunci nu cumva povara neuitării morţilor este împărtăşită cu ceilalţi, iar cei care îşi amintesc aceleaşi victime (sau victimele aceluiaşi eveniment) formează comunităţi ale memoriei? Tocmai de această concluzie îmi era frică: oare nu se reproduce astfel presupoziţia „neamului”, dar printr-un alt limbaj, cel al „comunităţilor de memorie”? Vreau să rezist acestei concluzii.

Nu e cazul să ne iluzionăm că în acea comunitate de memorie ne amintim într-un mod ingenuu de suferinţa victimelor. O comunitate de memorie nu îşi poate aminti numele şi suferinţa fiecărei victime, tot ce poate face e o alee a foametei, un monument colectiv, nişte comemorări anuale – mijloacele standard ale pretinsei justiţii postume. Şi nu vom şti dacă sunt tot atât de izbăvitoare pentru victimă, pe cât de utile sunt în legitimarea unor viziuni şi acţiuni curente ale comunităţii de memorie. Probabil, amintindune suferinţa victimelor trecutului vrem întotdeauna să facem mai mult, asemenea îngerul istoriei lui Walter Benjamin care e întotdeauna cu faţa întoarsă spre trecut unde ar vrea să rămână, să-i învie pe morţi şi să refacă ce a fost distrus, dar cu o forţă irezistibilă suntem împinşi spre viitorul spre care stăm cu spatele. Însă de ce să ne acoperim ochii şi să rămânem doar cu legitimarea acţiunilor prezente? ▣

„Nomazii” Basarabiei – o poveste între grotesc şi tragic

de
Vitalie Ciobanu

Dramaturg talentat, creatorul unor ziare şi, mai nou, managerul primei televiziuni de ştiri din Basarabia, Val Butnaru a surprins lumea literară editând la mijlocul lunii mai a acestui an un roman: **Cartea nomazilor din B.** – rod al unui proiect comun, iniţiat de Editurile RAO de la Bucureşti şi Prut Internaţional de la Chişinău. Volumul a fost lansat în cadrul unei manifestaţii ample la Uniunea Teatrală din Chişinău, scenariul mai cuprinzând un concert al unei trupe de instrumentişti şi un spectacol după o piesă a dramaturgului: *La Veneţia e cu totul altfel*, scrisă şi montată în anii ’90 – un timp al „marilor speranţe” (ca să citez titlul unui faimos roman de Charles Dickens), când basarabenii descopereau, entuziasmaţi, Occidentul. Romanul de acum acoperă, dimpotrivă... marile decepţii, incapacitatea moldovenilor de a se smulge de sub vraja torţionarului cu care s-au înfrăţit. Vorbitorii au subliniat la lansarea cărţii lui Val Butnaru sugestiile artistice, sursele de inspiraţie livrate de actualitatea imediată, cum ar fi deportările staliniste sau, la celălalt capăt al impresiilor, anumite situaţii, descrise cu mult umor, extrase din viaţa literară de la Chişinău, în care preşedintele Uniunii Scriitorilor este mereu plecat pentru schimb de experienţă pe diferite meridiane exotice, în Peru sau Taiwan, iar lumea prezentă la o reuniune literar-mondenă se întrece în elogii gratuite la adresa autorului, executând ritualul provincial al „tămâierii” confratelui pizmuit. Şi adevărul este că puţini din cei prezenţi la lansarea **Cărţii nomazilor din B.** apucaseră să o citească...

E drept că romanul lui Val Butnaru se lasă mai greu descifrat sau expus în câteva cuvinte, prin simpla reproducere a tramei imaginate de autor. Nu e o istorisire în sensul clasic al termenului şi nici o incursiune în spiritul literaturii „mizerabiliste” de azi, ci o satiră acidă, maliţioasă la adresa unei lumi periferice, detracate, dezmăţate în moravuri, o naraţiune care nu-şi refuză ispita textualistă, autoreferenţialitatea: faptul scrierii unui roman cu titlul *Cartea nomazilor din B.* constituie un element al subiectului. Autorul agaţă de ramurile arborelui „realist” globuri colorate, oglinzi cu ape înşelătoare, protuberanţe ce conferă o stranie materialitate, pe alocuri de basm, romanului său, ca în *Alice în Ţara Minunilor*, ademenindu-ne în cotloane fantasmagorice şi suprarealiste. Mixajul de planuri pretinde cititorului o acomodare nu tocmai facilă cu textul şi poate să contrarieze până în momentul în care, înarmat cu răbdare, reuşeşti să decodifici formula, să-i accepţi convenţia insolită.

„Republica” lui Val Butnaru este condusă de un Preşedinte beţiv, care obişnuieşte să se trezească mahmur dimineţile şi pe acest fond depresiv să ia cele mai năstruşnice decizii. Îşi organizează agapele precum oricare funcţionar de partid, sovietic, trimiţându-şi aghiotantul după votcă şi salam la alimentara din colţ. Îi place vânătoarea şi băile de mulţime, e mediocru şi răzbunător, îşi lichidează inamicii politici fără nici o strângere de inimă, îşi bagă la balamuc colaboratorii infideli, se lansează în intrigi meschine, îşi aţâţă consilierii unul împotriva celuilalt, e ipocrit cu emisarii occidentali şi cât se poate de tranşant în ordinele date şefului poliţiei politice. Preşedintele îşi petrece vacanţele la Karlovy Vary. Îţi dai lesne seama ce figură politică din Moldova de azi a inspirat acest personaj: unul de care nu putem scăpa ca de o piază rea. Mai ales că Preşedintele din **Cartea nomazilor**... a avansat în carieră servind cu sârg regimul sovietic şi poartă pe frunte o pată neagră, adică e „însemnat”, cum se zice în popor. Iată o scenă caracteristică, cu Preşedintele şi Madame Furri (o altă figură emblematică, care ne duce cu gândul la coraportoarea CE pentru Republica Moldova), o bătaie gastronomică, demnă de serialul *Stan şi Bran*, în care marele cârmaci reacţionează violent când aude din gura doamnei emisar motivul pentru care aceasta i-a dăruit lui Raul – liderul Opoziţiei din Republică – o maşină zburătoare:

„Supărat pe decizia Occidentului, apucă cu ambele mâini faţa de masă şi o trase energic spre sine, mişcare în urma căreia pe parchetul lucitor începură să cadă felii subţiri de peşte roşu garnisite cu lămâi verzi; urmate de găini umplute cu ficat de batog; sticle pântecoase cu vin de la baza militară; caşcaval mărunţit, împănat cu dungi subţiri de usturoi; vinete răsucite, legate cu fire de ţelină, stropite cu sos picant. Vinetele au atras atenţia doamnei într-un mod cu totul special şi s-a întrebat, involuntar, de ce oamenii din partea locului le numesc „limba soacrei”? Aceeaşi cale urmară pârjoalele din piept de curcan şi impozantul tort Napoleon (...) În cele din urmă, veniră şi rândul paharelor de cristal şi al ceştilor de porţelan, însoţite de un ibric smălţuit, lucrat de mâna unui anonim meşter chinez. După ce toate aceste bucate şi piese plătiră tributul cuvenit legii gravitaţionale a Pământului, Preşedintele înşfăcă de jos o găină umplută cu ficat de batog şi o ridică deasupra capului: – Să zboare deasupra mea? (Raul, cu maşina zburătoare – n.n.) *repetă întrebarea şi aruncă găina în direcţia Occidentului ingrat. La acea oră însă trăgătorul de elită nu mai întrunea calităţile din tinereţe şi pasărea, preparată de o gospodină harnică, dar anonimă, ca şi meşterul chinez, vâjâi pe deasupra capului lui Furri şi se opri în peretele opus celui cu diplome de onoare. Pentru o clipă, Preşedintele îşi aduse, din nou, aminte de copilărie: tot aşa cădea cu zgomot găina în ceaun când mama pornea o zeamă.* – Il est fou! Il est fou!, *strigă îngrozită funcţionara, căutând disperată calea de salvare.*” (p. 55)

Fantasticul se manifestă la nivelul altor personaje. În primul rând, Călugăru (nume propriu) – un oracol neoficial al Republicii, o voce a „societăţii civile”, un estropiat fizic, fără mâini şi picioare, pe care şi le-a pierdut în copilărie, atacat de nişte porci în grădina unde fusese uitat de maică-sa. Călugăru e cocoţat în spinarea unui Păun zburător şi pendulează între cer şi pământ, colportând mesaje şi profeţii, pronunţând sentinţe la adresa semenilor săi întregi la trup, dar slabi la minte. „Pocitania” are un suflet ecologic, ca făpturile din *Avatar*, locuieşte într-o peşteră în pădurea Călăreţilor, alături de alte zburătoare, pe care le apără de intervenţia distrugătoare a trupelor guvernamentale. Împreună cu acele păsări, Călugăru călătoreşte prin fascinante tuneluri subterane, de unde contemplă imaginea răsturnată a lumii, ca printr-un tavan de sticlă. Stă de vorbă cu Nucul Bătrân (un rezervor al înţelepciunii ancestrale) care a inventat o poveste despre o femeie ce va încerca să urce pe trunchiul său noduros, dar va sfârşi trist. La marginea unui teritoriu îngrădit, numit sibilinic A&O, nişte muncitori vor instala, la sugestia lui Călugăru, o *Poartă* masivă de lemn, cu proprietăţi miraculoase: oamenii care trec prin ea nimeresc într-o altă dimensiune existenţială, în care noţiunile obişnuite de timp şi spaţiu sunt abolite, unde poţi să vizitezi trecutul, să-ţi cunoşti strămoşii îndepărtaţi şi unde rişti să te întâlneşti... cu tine însuţi. Mai exact cu faptele tale inavuabile, ruşinoase, criminale uneori, aşa cum păţeşte Anghel Rota, zis Îngeru, un sfetnic prezidenţial, căzut în dizgraţie. Teritoriul ciudat în care nimereşte seamănă cu un platou de filmare, în care se toarnă, concomitent, scene din câteva pelicule istorice. Într-o gară, pufneşte un mărfar ticsit cu deportaţi basarabeni, sub supravegherea soldaţilor sovietici, oamenii încarceraţi ling picăturile de apă de pe pereţii vagonului, după ce au fost hrăniţi cu peşte sărat (şi li s-a aruncat apă ca unor animale); un copil de 5 ani plânge pentru că i-a intrat o aşchie în limbă; o femeie îşi caută fiul printre cei arestaţi, e snopită în bătăi de un tânăr locotenent cu pată neagră pe frunte (e viitorul Preşedinte al Republicii); sora mai mică a acesteia e maltratată într-un subsol al NKVD de acelaşi ofiţer, prilej cu care Îngeru (alias Anghel Rota) află identitatea tatălui său, având cumplita revelaţie că este rodul unui viol, săvârşit de anchetator. Un tătar din Bugeac, Ghirai Mârza, fuge cu o fată creştină pe care o leagă de oblâncul şeii, încercând să scape de ceata urmăritorilor înarmaţi cu lănci – episodul s-a întâmplat cu vreo două sute de ani mai devreme; într-o cameră un domn elegant şi două femei, în veşminte de la începutul secolului, fac conversaţie şi beau vin franţuzesc, ca într-o piesă de Cehov sau Ionesco (reminiscenţe de dramaturg!). Cea mai în vârstă, imobilizată într-un cărucior, este strănepoata fetei răpite de tătar. Anghel Rota şi vărul său, Fedos, zis şi F.F., care vizitează acest ţinut fabulos, trecând prin *Poarta* mistică, sunt spectatori invizibili, nu pot interveni în derularea evenimentelor la care asistă, evenimente încremenite într-o repetitivitate de coşmar, interminabilă. Că e vorba de Îngeru, care şi-a asasinat, când era tânăr, două iubite într-un acces de gelozie, într-un oraş de pe Volga, sau de Fedos, directorul rezervaţiei A&O, copilul din trenul cu deportaţi căruia i-a intrat aşchia în limbă. Aventura lor în teritoriul interzis seamănă cu un fel de revizitare a propriei conştiinţe, ei trec printr-un purgatoriu de felul „camerei” din *Stalker*-ul („Călăuza”) lui Tarkovski – refugiul sufletelor rătăcite. Întâlnirea cu „eul” refulat se dovedeşte însă o încercare prea dură, şi F.F. incendiază *Poarta*, spre deosebire de personajele cineastului rus, care-şi reprimă pornirile distructive faţă de „camera” din Zonă.

În comparaţie cu acest trecut damnat, ascuns în pliurile conştiinţei individuale – sunt, după părerea mea, cele mai memorabile secvenţe din roman –, prezentul Republicii (cu sau fără „îngeri”) apare ca o caricatură: agapele, evenimentele literare, scandalurile politico-sexuale, traficul de influenţă, coruperea Opoziţiei şi chiar crima are o tentă hilară, derizorie, grotescă. Conturul pe alocuri dramatic al personajelor se stinge în scenografia suprarealistă a „reprezentaţiei”, alimentează un orizont de tip *fantasy* – pitoresc, fastuos, excelent stăpânit stilistic (Val Butnaru ar putea da lecţii de scriitură şi unora dintre romancierii noştri... licenţiaţi!), dar mai puţin convingător din punct de vedere estetic, compoziţional. Convenţia romanului scris pe măsura lecturii rămâne insuficient exploatată, unele idei, cu încărcătură simbolică şi moralistă, sunt mai degrabă enunţate tezist decât sugerate prin acţiune. Autorul imaginează un final lirico-filozofic: întâmplările cărţii sunt derulate în sens invers, precum banda unui film, prin zborul subteran al pustnicului estropiat, care poartă spre o lume mai bună sufletele unor tineri omorâţi într-un accident de maşină, accident regizat de serviciile secrete ale Preşedintelui. Moartea profetului care a vorbit în deşert (un fel de „resorbţie” a lui Călugăru în sânul naturii mamă) expune un mesaj legat de reversibilitatea fatalităţii: cât de departe ar trebui să coborâm în istorie, pentru a-i preveni consecinţele negative, pentru a face alegerile potrivite, pentru a ne schimba destinul?... O atitudine mai degrabă elegiacă, defetistă, favorizând lunecarea în reverii mitice, răscumpărând nişte realităţi mereu mai puternice decât voinţa noastră. Sunt întrebările retorice ale unui popor învins, cu o mentalitate mult prea străină de etica protestantă, de spiritul Occidentului, un popor care a sfârşit prin a-şi contempla, extatic, propriul dezastru.

Val Butnaru, **Cartea nomazilor din B.**, Editurile RAO şi Prut Internaţional, 2010

Cronică reprodusă din revista *Viaţa Românească,* nr. 5-6/2010

Dincoacele şi Dincoloul din noi

de

Vladimir Beşleagă

...Aşaa? **Cartea nomazilor din B.?** Ce s-o fi ascunzând după acest B., cam pricep eu, dar de ce: „nomazii”, aici îmi vine mai greu. L-aş întreba pe autor, dar... mă sfiesc. Mi-ar răspunde, la sigur, în felul lui, zâmbind subţirel: „Citiţi „Cartea” şi o să aflaţi...” Am citit-o. Acum un an şi mai bine. În varianta electronică. La început până pe la jumătate. Şi m-am rătăcit – un text atât de dens, situaţii atât de insolite, o sumedenie de nume/personaje şi mai toate bizare... Am luat o pauză, am reluat lectura, am dus-o la capăt şi... Şi mi-am dat seama că am în faţă un alt fel de roman decât acelea pe care le-am citit în ultimele decenii... Din literatura română, dar şi din cea europeană, a lumii...

„Val, îl întreb: când editezi cartea?” – „Apare, apare”. Iar: „Val?” În fine, apare, peste un an şi ceva, la *RAO* plus *PI* (*Prut Internaţional*). Îmi oferă un exemplar, într-o excelentă realizare poligrafică, însoţit de un autograf absolut şocant (pentru mine): „Lui V.B., scriitorului care m-a făcut să înţeleg că nomadul din noi nu are timp pentru istorie. 28.04.10”.

Ca să vezi! La mai bine de un an chiar el, autorul, mi-a pus în mână cheia cărţii sale... Se putea altfel? Nu eram noi ... una? Dânsul, autorul, şi eu, cititorul... (Ambii cu aceleaşi iniţiale).

Şi acum despre „Cartea”... propriu-zisă.

Este, ca să mă exprim metaforic, un spectacol magnific. Un spectacol povestit. Prezentat, cum s-ar spune în latina clasică, *de visu*. Totul se desfăşoară în faţa noastră. Cele 37 de capitole, de o concentraţie nebună, sunt, de fapt, fiecare o scenă dintr-un mare show regizat din umbră, nevăzut, de un subtil cunoscător al secretelor scenei.

Cum altfel? Val Butnaru vine spre roman cu o experienţă de dramaturg de vreo trei decenii. **Cartea nomazilor din B.** este pătrunsă, de la un capăt la altul, de un dramatism teribil! Tensiunea, mereu în creştere, de la o „scenă”, pardon, de la un capitol la altul, finalizează la cea mai înaltă cotă: cu moartea a patru tineri, proaspăt însurăţei, fiinţe din cele mai pure, candide, care nu au nicio vină... Moarte comandată de însuşi Preşedintele Republicii (vezi ultimele rânduri din capitolul 35, pag. 212).

Iar până atunci? Ce avem în corpul cărţii?

Primul personaj, care domină universul imaginar, este însuşi Faraonul, Preşedintele Republicii... Nume nu are. E Preşedinte, atât...

Nume – nu, dar are trecut. Este (fostul) tânăr ofiţer cu pată neagră în frunte, care lovi cu patul armei şi cu genunchiul în burtă pe o biată femeie ce-şi căuta copilul în timpul deportărilor... Acest Preşedinte, cu întreaga lui camarilă, o ţine una în chefuri şi beţii, tot el e zeul sărbătorii, numită Ziua Vinului...

„Cartea...” e o satiră acidă a întregii noastre societăţi, în special, a acelei mizerabile faune care se autointitulează „aleşii poporului”. Dar şi a lumii oamenilor de artă (scriitori, muzicieni, ziarişti), cu toată invidia şi mâncărimea ce le e funciarmente proprie...

Revin la ideea de bază (supraideea) „Cărţii...” Nomazii, lucru ştiut (din greacă: oameni neaşezaţi, păstori) sunt o seminţie rătăcitoare prin... spaţii. Rătăcim noi prin spaţii? Şi da, şi nu. Pornind de la remarca lui Val Butnaru, precum că: „... nomadul din noi nu are timp pentru istorie”, ajung să cred că suntem nişte nomazi prin... timp. Altfel, de ce am fugi de... Istorie?

„Cartea...” are un DINCOLO. O Poartă de stejar, prin care, deschizând-o cu o gămălie verde de chibrit, poţi pătrunde în Trecut, în Istorie. Ideea acestei Porţi aparţine Călugărului, pustnicului din Peştera Tibetană care se află în pădurea Călăreţilor – personaj enigmatic, mirific, ce reprezintă conştiinţa de neam mutilată a nomazilor din B. Este cel care vrea să le resusciteze semenilor memoria, fără de care îi ameninţă iminenta pierzanie, dar eşuează... La fel cum eşuează scriitorul Platon cu romanul său „Republica cu alţi îngeri”...

Poarta către Trecut-Istorie este, în final, incendiată, făcută scrum.

Odată cu ea moare şi singura fiinţă, Maria, pentru care Dincolo a fost unica salvare în viaţă, ea care a urât lumea aceasta unde a fost aruncată...

Cartea nomazilor din B. este, reiau, o satiră virulentă a societăţii absurde în care ne-a fost (ne mai este?) dat a exista (scrisă în epoca restauraţiei neocomuniste), dar şi a tragediei pe care o suportăm... E un roman cu răsturnări de situaţii şi dezvăluiri shakespeariene, iar ca realizare aminteşte de marile filme ale lui Fellini... Or, eu l-am perceput ca pe un excelent film (virtual).

P.S. În afară de latura spectaculoasă, „Cartea...” se prezintă ca o dezbatere a problemei noastre, pare-se, eterne: suntem o naţiune? (Numai o Republică!) Suntem nişte îngeri? (Numai nişte... potlogari!) Întrebări, întrebări-dureroase întrebări...

P.P.S. Felicitări pentru Val Butnaru! Primul roman e unul realizat cu brio. Este, până la ora actuală, cea mai bună carte despre afurisita şi interminabila noastră tranziţie... (Am mai spus-o: din Neunde spre Nicăieri)...

■

Lecturi

Literatura ca un palimpsest

de

Alexandru Burlacu

Mircea Horia Simionescu, un reprezentant important al şcolii de proză de la Târgovişte, în celebra sa „Bibliografie generală”, face un joc borgesian, în convenţia literaturii textualiste, inventând o „Istorie a literaturii pertineze”. Astfel, în viziunea unui istoriograf imaginar, toţi scriitorii ar fi nişte „ipocriţi, arţăgoşi, cinici, masochişti, zgârciţi, bârfitori, peltici, strâmbi la vedere şi şchiopi la scris, beţivi, copilăroşi în afaceri, plăpânzi în războaie, stupizi în societate, rigizi în pat, afemeiaţi la serbări şcolare, cruzi, copţi, chiori la cinemascop, solemni la chef, vorbăreţi la înmormântări, gurmanzi la aeroport, stângaci la popice, migăloşi la înot, democraţi cu nevestele, principiali cu servitoarele, virili la maşina de cusut, glumeţi la academie, prudenţi în baie, eroici la Simfonia „Oxford”, ignoranţi în Apocalipsă, Falsificatori de bani şi desenatori de scene ruşinoase”, dar, nu e o mare injurie, credem noi, toţi aceştia sunt, totuşi, în primul rând, nişte intertextualişti, mai tari sau mai slabi, utilizând o intertextualitate la modă azi, *soft* sau *hard*.

Se zice că fenomenul intertextualităţii e vechi cât lumea. Cartea cărţilor, Biblia, capodoperele anticilor greci sau latini, Apuleus („Metamorfozele sau Măgarul de aur”), Boccaccio („Decameronul”), Dante Alighieri („Divina comedie”), Rabelais, Shakespeare, Goethe, Eminescu şi toţi ceilalţi până la Dumitru Crudu (alias Falsul Dimitrie), Mihail Vakulovski sau Anatol Moraru intertextualizează non-stop.

Deşi fenomenul intertextualităţii e atât de vechi, acesta e teoretizat abia în anii ’60 ai secolului trecut de reprezentanţii noii critici franceze (J. Kristeva, Tz. Todorov, G. Genette, R. Barthes etc.), pornind de la principiul dialogismului descoperit şi fundamentat de Mihail Bahtin în investigaţia despre poetica lui Dostoievski (1929). Odată cu modificarea conceptelor de literatură, antiliteratură, metaliteratură, paraliteratură sporeşte şi importanţa intertextualităţii.

„Operele de artă cele mai tinere, cele mai noi se recunosc şi vorbesc tuturor epocilor”, remarcă Eugene Ionesco, e o expresie validă reluată de Grigore Canţâru la începutul cărţii sale **Totul pare un palimpsest** *(Interogaţii asupra funcţionării intertextualităţii în literatura română)*, Chişinău, Editura Elan Poligraf, 2007 (172 p.) şi care, circumspect, ne avertizează din start: „... Ar fi ridicol să se vadă în noţiunea de *intertextualitate* o prismă miraculoasă prin care s-ar putea explica toată dinamica formelor artistice. Ea nu înseamnă o limitare aprioric, impusă subversiv în actul hermeneutic, ci ajută la adoptarea unei viziuni deschise asupra a totul ce se fixează prin literă”.

Intertextualitatea e un concept de o mare complexitate. În obiectivele investigaţiei un loc aparte revine funcţiilor şi finalităţilor intertextualităţii, relevării eficienţei estetice a procedeelor intertextuale. Până la examinarea fluctuaţiilor intertextualiste în poezia contemporană basarabeană autorul a considerat absolut necesar să reconstituie un background, un acompaniament ambiental, cu care poezia basarabeană redescoperă relaţii genetice. Interesante sunt aici hologramele despre autorii cu certe conştiinţe textuale, printre care se remarcă Ion Budai-Deleanu, cel care inaugurează la noi „comedia literaturii”. Pornind de aici, Grigore Canţâru e preocupat în special de literatura, care, cum ar zice Roland Barthes („Romanul scriiturii”), „se naşte şi se face efectiv cu literatură, plecând de la literatură, prin literatură, în prelungirea permanentă a literaturii anterioare”. Cu alte cuvinte, scrisul literar, insistă Canţâru, se învaţă, tot aşa cum se învaţă alfabetul. Remarcabile în acest sens sunt mişcările underground în modificarea fundamentală a însuşi conceptului de literatură, a conceptului de poeticitate, prin care se fundamentează într-un fel afirmaţiile lui Ezra Pound (deşi contemporani – poeţii trăiesc în epoci literare diferite). Autorul polemizează, indirect, cu modul provincial de a înţelege literatura şi viaţa literară, în care câteva concepte primitive ţin loc de blazon de nobleţe şi de valoare literară.

Această carte, foarte concisă şi foarte densă, redactată cu acribie, este literaturizarea unei teze de doctorat. Spirit erudit, Grigore Canţâru are apetenţa teoretizărilor, frecventează studiile de modă nouă, e preocupat preponderent de fenomenul poetic contemporan, examinat genetic, arhetipal, din perspectivele noii critici franceze, iar ceea ce sare în ochi, la lectura studiilor sale, este calitatea demersului critic, observaţia subtilă, stilul elevat, nuanţat şi exact.

Fenomenul este văzut sistemic, pe un amplu fundal literar, în momentele sale esenţiale, e raportat, când e cazul, la modelele naţionale sau universale, redimensionând unele valori basarabene care, într-o inerţie a prejudecăţilor, au fost deformate, denaturate. Iată de ce scriitura sa are ţinte polemice precise. Chiar dacă adresele criticii nu sunt indicate, acestea se fac uşor identificate, fără a jigni orgoliile „zeilor”. Nimic în demersul său nu e întâmplător. Astfel, spre exemplu, un cineva poate fi citat doar cu sintagma „matricea stilistică”. E un concept blagian care a devenit un poncif în exegeza românească, iar Gr. Canţâru îi dă o falsă importanţă unui biet aspirant la gloria literară. Câteodată regimul ironic al elogiului este abia sesizabil, dar în mare volumul are toate splendorile unui eseu elegant şi temeinic fundamentat.

Deosebit de perspicace sunt analizele pe text ale poeziei basarabene. Este dificil, în câteva note, fişe de lectură (parcă lăsate în fuga condeiului), să surprinzi elementele definitorii ale unui, să zicem, poet răsfăţat de critica literară. Uneori te pune în gardă dezinvoltura cu care se apropie de unii „clasici în viaţă”, alteori te copleşeşte cu exerciţii stilistice, încheind diagnosticul critic cu un rezumat consternant. Pornind de la o teză a lui Phillippe Sollers, care afirma că un text se scrie cu alte texte, Gr. Canţâru „deconstruieşte” poezia unui optzecist şi concluzionează că, dacă am scutura poezia lui X de citate

→

Istoria incredibilă a celor *100 De Zile*

de
Alexandru Tabac

După douăzeci de ani de tranziţie eşuată, de mahmureală prodigioasă, Basarabia de după 7 aprilie 2009 încearcă să arate altfel şi să-şi strige angoasele. Stela Popa îşi marchează debutul literar cu romanul intitulat **100 De Zile**, lansarea cărţii a avut loc mai întâi, cum e şi firesc, la Bucureşti şi Chişinău, după care au urmat alte oraşe româneşti, în general centre universitare. Evenimentele din R. Moldova, ale ultimului an, au antrenat şi au concentrat o mai mare atenţie asupra spectrului basarabean. R. Moldova a lipsit din grila de priorităţi a mass-media româneşti, rămâne pentru publicul larg o *terra incognita* şi mai degrabă o sursă de prejudecăţi culturale. Promovat inteligent şi bucurându-se de sprijinul Editurii Tritonic, romanul **100 De Zile** este o carte scrisă în primul rând pentru publicul din România, avea să declare autoarea. Prezent fiind la lansarea cărţii ce a avut loc în incinta Bibliotecii „V.A. Urechia" din or. Galaţi, i-am adresat autoarei câteva întrebări, una dintre care a fost: Unde credeţi că va fixa memoria culturală această carte? În zona literaturii de ficţiune? În zona literaturii document sau în sfera literaturii de consum? Cu menţiunea, că literatura de consum poate fi onorabilă atât timp cât educă gustul cititorului spre înalta literatură. Răspunsul Stelei Popa a lăsat destinul ulterior al cărţii pe seama istoriei... Autoarea afirma, cu ocazia lansării, că începuse cartea înainte de anul electoral 2009, că şi-ar fi făcut propria *revoluţie*, chiar dacă ea nu s-ar fi întrupat în una reală. Aserţiune ce poate face din **100 De Zile** o confesiune romanţată.

Romanul, compus din trei părţi – *Amintiri*, *Coridorul morţii*, *Un sfârşit e un început*, are o structură narativă tradiţională, incipitul îşi însuşeşte funcţia ornamentală de până la declanşarea conflictului şi a identificării mizei. **100 De Zile** înregistrează tribulaţiile familiei Ciugureanu, traseele existenţiale ale fiecărui membru, acoperind perioada celor opt ani de guvernare comunistă, alegerile parlamentare şi revolta tinerilor. Uneori, memoria personajelor transgresează perioade de timp mai lungi, coborând până la începutul anilor '90. Rememorarea fulgurantă a vieţii, o trăsătură a Ciugurenilor, capătă funcţii recuperatorii, justifică deciziile şi opţiunile protagoniştilor în momentele de cumpănă şi ezitare. Personajele mărturisesc interlocutorilor, de multe ori fictivi, vinovăţii acumulate de trecerea anilor, în speranţa unei expieri eliberatoare.

Paradoxal, această carte are mai mulţi autori, o dată e Stela Popa, autorul care-şi imaginează o poveste, pe care o vrea credibilă în ochii cititorilor, pe de altă parte, e jurnalista Stela Popa, martor al evenimentelor din ultimii ani şi al revoltei tinerilor de la Chişinău. Istoria Robertei Ciugureanu e de-a dreptul halucinantă, un personaj asupra căruia s-a insistat prea mult, de aici şi deficitul de credibilitate, un personaj puţin verosimil, nenorocirile ce o lovesc depăşesc limitele suportabilităţii umane. Bărbaţii din viaţa Robertei apar şi dispar fantomatic, într-un quiproquo continuu, se succed apoi o căsătorie ratată, o sarcină pierdută, numeroase spitalizări, atacul câinelui-lup, agresiuni fizice, potenţialitatea unui viol, toate aceste elemente incumbă lecturii o doză de improbabilitate, de artificiu. Prea multe într-o viaţă de om. Stela Popa suprasolicită modalităţile descriptive, scriitura e excesiv de încărcată, asupra personajelor curg torenţial o serie de epitete comune, calificative (lungi, fine, subţiri, dulci, mici etc.) reluate neinspirat de-a lungul întregii cărţi. La pagina 95 identificăm cinci comparaţii, un procedeu stilistic de care autoarea abuzează, şi pe alte pagini sesizăm avalanşa acestei figuri de stil, trimiţând la o întreagă paletă de vieţuitoare (melc, mieluşel, şobolan, dihor, broscoi, pitulici, iepure, cucuvele). Discursul conţine deseori reminiscenţe adolescentine şi însemne ale unui romantism decrepit. Stelei Popa îi reuşeşte de minune resuscitarea romanului picaresc, această radiografie îngroşată a societăţii basarabene aşază sub ochii cititorului indivizi capabili de orice delaţiune, lipsiţi de scrupule, tipologii filistine şi onctuoase care transformă trădarea într-o reţetă de supravieţuire sau în ascensiune profesională.

Firele narative, distincte la început, se apropie şi, într-un final, se întretaie şi se contopesc, revolta de la Chişinău uneşte destinele Ciugurenilor atât în speranţa schimbării, cât şi în durerea neputinţei. Pe lângă personajul narator Roberta Ciugureanu, există un narator omniscient şi omniprezent care identifică şi comentează orice intenţie corectă ori subversivă.

Dincolo de personajele care conving într-o măsură mai mare sau mai mică, dincolo de caducitatea relaţiei dintre Roberta şi Catinca, lectura devoalează fundalul implacabil al realităţii basarabene: penuria quasi-generală postsovietică, pericolul transnistrizării R. Moldova, problema cetăţeniei române, anihilarea presei independente, emigrarea ilegală, situaţia lingvistică din R. Moldova, istoria ilară a bradului lui Chirtoacă, insuficienţa secţiilor de votare din străinătate, reabilitarea bisericilor de către comunişti, după ce tot ei le-au distrus, soarta jurnaliştilor români trimişi în Basarabia. Episodul jurnalistei de la ziarul *Timpul*, atacată cu o rangă, nu trece neobservat.

Există pagini scrise de jurnalista Stela Popa, de o profunzime remarcabilă, capitolul 13 din *Coridorul Morţii*, poate cel mai reuşit, surprinde dubla ipostază a manifestării socio-culturale de la care basarabeanul se revendică, o dihotomie hazlie între Lenin şi Ştefan cel Mare, între discursul oficial al autorităţilor, pavoazat cu replici patriotarde, şi realitatea cotidiană a nepăsării, o segregare accentuată între Moldova înfloritoare şi Moldova second-hand. Un aspect demn de luat în seamă îl reprezintă inserţia în text a unor rusisme uzuale, calchieri, înjurături şi expresii cu conţinut trivial la care basarabenii şi personajele de hârtie recurg nemijlocit. Apelul la registrul argotic sporeşte gradul de autenticitate şi indică sorgintea grupului social, decopertând o psihologie colectivă: („*Înjurăturile ruseşti amestecate cu cele româneşti nu erau nimic mai mult decât expresia acelei răscruci de drumuri unde crescuseră. Loc numit acum R. Moldova.*" p. 332)

În partea a doua a romanului regăsim mâna jurnalistului bine documentat, întreg filmul evenimentelor, surprins de camerele de vedere şi fixat în fotografii, este transcris pe hârtie într-un mod obiectiv şi reconstituant. *Coridorul morţii* surprinde ebuliţia maselor odată cu aflarea primelor rezultate, organigrama evoluţiei mişcării de protest şi torturile la care au fost supuşi cei arestaţi. Cititorul recunoaşte fără prea mari dificultăţi cine sunt personajele reale care se ascund în spatele Nadiei Cojocari sau în umbra fraţilor Corja. Cu toate că evenimentele din aprilie justifică viziunea orwelliană a autoarei asupra spaţiului basarabean, se impune totuşi următoarea remarcă: majoritatea basarabenilor au dus o existenţă, chiar şi pe timpul fostei guvernări comuniste, apolitică, departe de orice aplomb identitar sau de urmele unei resurecţii sibilinice.

Romanul Stelei Popa invită la o reajustare de optică, accentuarea nuanţelor nu face decât să întreţină aceeaşi receptare inexactă, generatoare de prejudecăţi culturale. Literatura presupune sublimare, or, realitatea din spatele *ficţiunii* subminează latura estetică a romanului, procesul de literaturizare forţată e foarte vizibil. Demersul Stelei Popa rămâne însă valid şi obligă la continuitate şi completare. Toposul cultural basarabean, odată valorificat, ar putea servi ca punct genezic unor opere de artă, filme, cărţi care să ne regăsească şi să ne rescrie memoria.

Stela Popa, *100 De Zile*, roman. Editura Tritonic, 2010, Bucureşti. 464 pag.

Alexandru Tabac s-a născut în 1984 în satul Bădicul Moldovenesc, jud. Cahul, Basarabia. A absolvit Facultatea de Litere a Universităţii Dunărea de Jos, Galaţi (2006). A susţinut un Masterat în Teoria şi Practica Textului (2008).

▣

Literatura ca un palimpsest

ascunse, apoi din ea ar rămâne, dacă e să intertextualizăm şi noi, „un sfârâiac" (vorba lui Creangă), adică nimic. Desigur, autorul nu se aventurează într-o paradă de erudiţie, nici nu aminteşte de tehnicele colajului. Pe el nici nu-l interesează experienţa lui Ezra Pound care face poezii cu citate dintr-o epopee a antichităţii eline. Pe el îl interesează poetul X sau Y şi atât, mai exact, *cum* şi cu *ce* un poet sau altul se integrează în palimpsestul general al poeziei basarabene.

Nu sunt un fan al poeziei lui Ion Vatamanu sau al lui Pavel Boţu, cu atât mai puţin al reprezentanţilor de frunte ai realismului de comandă. Poezia modernă, contrar opiniei lui Hugo Friedrich, nu se reduce, desigur, doar la structura baudelairiană. Walt Whitman a avut un impact decisiv (direct sau indirect, prin modelul Arghezi, Maiakovski sau Eduardas Mejelaitis) în reliefarea gigantismului, vitalismului sau prozaismului, cel puţin în poezia şaizeciştilor.

Este dreptul autorului să selecteze ce găseşte mai reprezentativ pentru a ilustra şi efectul nociv al intertextualităţii. Oricum, unele referinţe chiar şi la primitivismul criticii basarabene despre Arghezi şi Andrei Lupan, Maiakovski şi Em. Bucov, dar mai cu seamă polemica stânjenitoare (dintre V. Coroban şi M. Dolgan) în jurul volumului „Ornic", în special al poemului „Arcaşul" de P. Boţu, o rescriere rezumativă a baladei „Mistreţul cu colţi de argint" de Ştefan Augustin Doinaş, lipsesc volumul de pitorescul local şi picant, de un, dacă vreţi, specific basarabean în receptarea fenomenului, oricât de jenant ar părea, nu în „obsedantul deceniu", ci chiar în anii '80.

Totul pare un palimpsest este un volum care, cu siguranţă, pune începutul unui studiu pertinent, pe potriva noii poezii cu care putem ieşi în ţară, fără să roşim.

▣

INSTITUTUL POLONEZ
împreună cu revistele
Observator cultural, Orizont şi Contrafort
anunţă laureaţii
celei de-a IX-a ediţii (2010) a concursului

Eseu despre cultura şi istoria poloneză a sec. XX şi XXI

Premiul I: Ana-Maria Ştefan
pentru *Eseu despre cultura şi istoria poloneză a sec. XX şi XXI*
un sejur de patru săptămâni în Polonia, la Varşovia, la un curs de limbă şi civilizaţie polonă (transport cu avionul)

Premiul al II-ea: Paul Bujor
pentru eseul *Misteriile lui Witold Gombrowicz*
200 euro (echivalentul în RON)

Premiul al III-lea: Corina Baciu
pentru eseul *Scurt tratat de cultură (şi istorie) poloneză*
100 euro (echivalentul în RON)

FELICITĂRI CĂLDUROASE LAUREAŢILOR
ŞI TUTUROR PARTICIPANŢILOR!!!

www.culturapoloneza.ro

Acolo unde se termină curcubeul. Un moldovean în ospeție la Navajo

de

Vitalie Sprânceană

- Oamenii albi ne-au luat solurile fertile şi râurile, lăsându-ne în schimb acest deşert sterp, ce nu naşte nimic: abia de reuşeşte un fir de iarbă să-şi scoată capul din pământul nisipos, că vântul uscat al pustiului îl şi omoară. Pietre şi nisip, asta avem...

Tirada lui Al, „prietenul" meu Navajo, continuă: îmi povesteşte despre viaţa din rezervaţie, despre centrul comunitar construit de americani în care, zice el cu un fel de mândrie, tinerii noştri joacă baschet, ping-pong şi se mai fac discoteci, despre alimentarea cu apă – se face din cisterne şi butelii aduse cu trailerul de oamenii albi, despre faptul că nu are un job şi nu se prevede să aibă unul foarte curând, despre altele... Cu Al ne cunoaştem de tocmai 15 minute, dar el mi se adresează cu un „brother" atât de insistent, încât şi o curte imparţială de juraţi, dacă l-ar auzi, ar confirma că există fără îndoială o relaţie de rudenie între noi.

...Nu intenţionam să rămânem peste noapte în rezervaţiile indiene. Un popas scurt ziua, pe durata căruia am fi căutat wigwamuri şi indieni călări, asta da. O poză cu un ins împodobit cu pene ce ar fi purtat vreun nume năstruşnic de genul Ochi-de-Şoim sau Şiretca-Vulpea, înarmat cu un tomahawk enorm şi eventual, la gât, o salbă cu colţi de urşi pe care insul i-ar fi răpus personal în luptă, o imagine de acest fel ar fi înfrumuseţat orice album. Aşa ne închipuiam noi că ar arăta americanii nativi – un fel de copii ale romanelor de aventuri ce ne-au umplut copilăria şi adolescenţa... Bine că n-a fost aşa. După o primă zi de călătorie în care reuşiserăm să acoperim Sedona (o frumuseţe de oraş îngrămădit între stânci roşii) şi South Rim (capătul de Sud al Canionului), laolaltă cu un apus sângeriu reflectat în stânci, ne-am trezit, în plină noapte, în căutarea unui loc de dormit... Cameron, cel mai aproape punct pe hartă şi pe care-l credeam un oraş în toată legea, cu hoteluri, moteluri şi pensiuni, s-a arătat mult sub aşteptări: o benzinărie, un hotel şi un restaurant, toate grămădite în jurul unui petic de asfalt – ăsta era „întregul" oraş. Hotelul nu avea locuri libere, dar doamna de la recepţie ne-a recomandat să mergem la Tuba City, situat undeva într-o parte... După alte câteva zeci de mile (fuseserăm preveniţi că în pustiu distanţele între localităţi sunt mari: dacă rezervorul e plin la ¼ şi treci pe lângă o benzinărie, nu te fă într-o ureche, că alta nu găseşti la o distanţă de altă jumătate de rezervor şi poţi rămâne în drum, ne spuse, mai în glumă, mai în serios gazda noastră primitoare din Phoenix) eram în Tuba City...

M-ul auriu al McDonalds-ului (în formă de pod sau curcubeu dublu), strălucirea căruia domina împrejurimile, stătea ca o garanţie că era ceva de capul oraşului. Logotipurile Subway şi BurgerKing, înghesuite ceva mai într-o parte, ne asigurau că, cel puţin în ce priveşte mâncarea, nu trebuia să ne batem capul. Că oraşul e situat în plină rezervaţie şi deci era al nativilor Navajo am aflat în prima alimentară de la benzinăria Shell unde am intrat, obosiţi şi setoşi după o zi în pustiu, să luăm bere (atâta vorbirăm despre ea şi o visarăm călătorind în pustiu!). Nu vindem alcool, ni s-a spus scurt şi dezamăgitor. Dar poate în apropiere e ceva? am întrebat noi cu speranţă. Nicăieri în Ţara Navajo, ne-a ucis definitiv răspunsul tipului...

Bănuiala că n-o să vedem pene, amulete, ori indieni folclorici s-a adeverit la uşa Sonic-ului (o reţea fast-food întâlnită mai ales pe coasta de vest), unde un grup de localnici tocmai performau un concert karaoke sub aer liber.

„Sweet child of mine, Sweet love of mine..." – o voce tristă a unui adolescent încearcă să imite vocea lui Axl Rose de la Guns N' Roses. În jurul lui, vreo 10-15 alţi copii şi maturi băteau din palme şi dansau...

La McDonalds-ul de alături nu era muzică, dar se învârteau printre mese copii de toate vârstele: unul dintre ei se căpătuise cu un telefon mobil performant, cu toate gadget-urile în regulă plus G-urile adunate şi mulţimea roia în jurul lui, iar tipul vajnic, în centrul atenţiei, fixa preţuri simbolice şi tarife pentru doritorii de a proba jucăria...

Rezervaţia se culcă devreme: pe la miezul nopţii oraşul dormea scufundat în beznă. Localurile erau închise, aerul uscat al pustiului se răcise puţin, dar era la fel de sufocant.

Dimineaţa m-am trezit devreme – dorm rău în locuri străine (chiar dacă, acasă mă pot odihni şi pe scaun, şi pe covor) şi mi-am zis că ar fi bine să ies în oraş pe vreo oră. Să văd locul unde ne aruncase întâmplarea...

Cred că cel care a catalogat Tuba City drept oraş a greşit. Dacă-i zicea sat, greşea probabil şi mai mult: o adunătură de case monoetajate, încropite în grabă, uneori chiar trailere obişnuite, rareori câte o clădire mai acătării (cu excepţia Quality Inn, un hotel luxos situat la marginea oraşului), altfel nisip, gunoi, străzi pustii şi linişte. Într-un loc, casele lasă un mare spaţiu gol, un fel de toloacă nisipoasă, fără vegetaţie, iar asta face ca sticlele goale, ambalajele ori cutiile aruncate alandala să fie vizibile de departe (ce contrast cu zăpada care ascunde „colaboraţionist" deşeurile la sânul ei!). Sub un dâmb trei bărbaţi fumează şi îmi fac semn să mă apropii de ei... Pe măsură ce mă apropii, observ că ocupaţia pe care o practică e veche de când lumea: golirea unor sticle de bere blondă... Unul dintre ei, cel din dreapta, lângă care mă aşez, porneşte un capăt de vorbă:

- Cine sunteţi?

- Student, răspund eu. Acum, că am finalizat anul şcolar, m-am pornit să văd lumea.

- De unde eşti? Los Angeles? New York?

- Din... Moldova. O ţară mică în Europa. O fi cam cât rezervaţia voastră.

- Cum e la voi? Natura, locurile, apă aveţi?

- Păi..., mă bâlbâi, avem ape, natura e frumoasă şi blândă, chiar darnică. Dar suntem cam la fel de săraci ca şi voi. Şi-n satul meu, îi zic, e greu de trăit.

- Îţi place aici?

- Păi... (caut în minte o formulă care ar evita deopotrivă ahtierea – mă rog, e aiurea să-i zici omului că pustiul în care el abia supravieţuieşte ar fi de fapt un loc minunat, pe de altă parte, din acelaşi motiv nu-i poţi zice că e gaură stearpă)... E larg. Spaţiu, soare. Dar cam uscat.

- Asta e. Uscat.

- Tinere, mi se adresează insul din mijloc, noi suntem oameni simpli, săraci, dar muncitori. Oamenii albi, nu tu, că vii de departe, alţi oameni albi, ne-au luat pământul, ne-au închis în rezervaţie, trăim de la o zi la alta... Ai putea să ne ajuţi cu vreo 10 dolari? Aşa, să cumpărăm ceva copiilor noştri...

Dâmbul sub care stau cei trei crai „indieni" e împânzit de sticle şi peturi goale ce au servit cândva în calitate de recipient pentru o varietate impresionantă de „apă de foc"... Nu e „opera lor omnia" din această dimineaţă, dar bănuiesc că au şi ei o contribuţie deloc neglijabilă...

- Ok, zic, dar am o problemă: banii nu-s cu mine. Dacă vine cineva până la hotel.

Cel de lângă mine, vorbăreţul Al, se ridică în picioare şi-mi zice scurt:

- Vin eu.

...10 dolari mi se pare un preţ bun pentru un indian limbut, un drum de vreo 2 km până la hotel şi o dimineaţă însorită. Altfel nu am cum să scot din el ceva, iar momeala celor 10 dolari (pe care, probabil îi va bea, fără şanse pentru copiii lui, dacă îi are) îl va deschide, aşa că pot să-l întreb nestingherit orice îmi trăsneşte prin cap... Mă crede probabil un zăpăcit european interesat de indieni autentici, gata să înghită orice gogoaşă cu iz „tradiţional"... Într-un fel, sunt şi aşa. Dar sunt şi un ins curios, aşa că...

Îl las pe Al să vorbească. Întâi că aşa e regula etnografică: interacţiune cu cât mai puţină influenţă. În mod ideal, subiectul ar trebui să-mi povestească totul, fără ca eu să întreb ceva, altfel îi ghidez răspunsurile şi-i alterez povestea. Apoi, sincer, Al pare un interlocutor bun şi mai are şi chef de vorbă: e dispus să-mi spună multe poveşti pentru cei 10 dolari. Deci, un *good deal*.

Pornim. Al deschide larg braţul drept fixând imaginar întregul oraş.

- Aici trăim noi... Acolo, mai la deal, e şcoala. Dincolo primăria. Aici e biserica lui Hristos. Alături, altă biserică. Tot a lui Hristos. În jurul oraşului - pustiu şi iar pustiu. Ei, amice (strigă pe cineva). Uite, ăsta e oaspetele meu din Europa.

- Salut, cum merge?

- Bine...

- Aici, zice Al, este un ocol. Proprietarul lui creşte tauri. Vara şi toamna facem rodeo. E distracţie mare, vin şi televiziuni...

Al mă conduce pe un drum lăturalnic, altul decât cel pe care mersesem eu. E bine atâta timp cât am hotelul la vedere (sau M-ul gigantic al McDonalds-ului ce străjuieşte în centrul turistic al oraşului)...

- Încă ceva, Vit („numele de cod" cu care mă recomand în SUA, Vitalie fiind prea sofisticat şi cu prea multe vocale pentru urechea americană). Vezi cedrul ăla (o varietate de tamarisk). Noi îl uscăm, după aia îl mărunţim şi-i dăm foc. Fumul se ridică la cer, dinspre Mama Pământ spre Tatăl Cer (Mother Earth, Father Sky).

- Al, şi cum vine asta? Tocmai am trecut pe lângă două biserici şi-mi zici că mai sunt şi altele în oraş. Crezi în Dumnezeul albilor?

- Dumnezeu nu e al albilor, el al tuturor oamenilor.

- Şi Mama Pământ?

- Asta-i aşa..., tradiţie.

Sunt cumva încântat de acest sincretism religios al lui Al (şi prin extensie, al poporului său), chiar dacă, mă gândesc, inconştient el face o ierarhie în care religia omului alb e cea autentică, iar cea proprie - un fel de folclor. După cum un fel de folclor e şi „arta" autentică ce împânzeşte drumurile rezervaţiei de îndată ce se face lumină: brăţări, amulete, talismane, săgeţi „autentice", figurine de cai şi călăreţi (asta chiar e curios, de vreme ce caii au fost aduşi pe continent de coloniştii europeni). Totuşi, dacă ţinem cont că în afară de pustiu, Canyon, şi ceva uraniu, Navajo Land nu dispune de prea multe surse de supravieţuire, abnegaţia indienilor de a vinde folclor (şi, pe alocuri, de a-l inventa) e lăudabilă, mai ales că sunt destui gură cască în jur, unii din ei cu buzunare doldora de bani şi în căutarea senzaţiilor, lucrurilor şi oamenilor *autentici*...

În vremea asta Al îmi mai povesteşte despre un alt fel de iarbă uscată, polenul cules de pe porumbul alb care, uscat fiind şi împachetat cum se cuvine - aici urmează o scurtă descriere a felului în care are loc împachetarea, apoi scuza că, el, Al, nu se prea pricepe, dar că are un prieten ce trăieşte nu chiar departe, şi care ar fi un specialist grozav şi trebuie că are strâns nişte praf din ăla special pentru oameni speciali ca mine şi dacă la o adică aş vrea, am putea merge fără probleme – mă va apăra pe mine şi familia mea de necazuri, boli şi năpaste. Nu am cum să ştiu dacă-mi vinde gogoşi sau e sincer (ştiu că porumbul stă pe stema Navajo Nation, deci e o plantă deosebită în ierarhia vegetală a nativilor), dar cred că povestea e plauzibilă...

- Mai sunt şi alte etnii în Tuba City? îl întreb.

- Da, albi, negri, asiaţi...

- Şi mexicani?

- O, din ăia nu avem. Ei nu îndrăznesc să vină până aici. Le e frică. Mai ales că noi nu le-am permite să stea pe pământul nostru... Sunt şmecheri şi lacomi: ne iau locurile de muncă...

Sărmanii mexicani, sunt discriminaţi şi persecutaţi chiar şi de indienii săraci din rezervaţiile Navajo...

- Al, ieri când am ajuns în oraşul tău, după o zi uscată în pustiu, căutam să beau bere. Nu am găsit, mi s-a zis că Tuba City e „oraş uscat" şi nu e alcool de vânzare. Dar te-am văzut pe tine şi prietenii tăi sub dâmb, aveaţi nişte sticle, şi nu păreau a fi de Pepsi. De unde le luaţi?

- Vezi, frate, la noi e interzis să vinzi alcool... Dar Al şi prietenii săi găsesc căi de a ocoli legea atunci când ne e sete. De aia şi stăm sub dâmb cu prietenii, să nu ne vadă cineva...

Ciudată ironie – stăpânul autoproclamat al rezervaţiei se ascunde în tufiş, ca să bea o bere... Şi cine-i mai străin în ţara care, zicese, îi aparţine?

...Suntem aproape de motel. Merg în cameră (un pat+TV+WC+duş), iau o bancnotă de 10 dolari şi o dau lui Al. Acesta îmi strânge cu putere mâna şi îmi urează drum bun. La despărţire, conştient că şi-a meritat cu prisosinţă banii, dar totuşi dorind să iasă mecenat din situaţia asta, îmi zice nişte cuvinte în navajo, pe care eu rapid, ca un european ce mă aflu, le uit. Intru să-mi trezesc colegii de călătorie, iar el urcă într-un truck parcat alături. Când ieşim, truckul nu mai e.

■

1. Ce trăsătură de caracter vă defineşte cel mai bine şi care a fost cea mai nepotrivită calitate pe care v-au atribuit-o alţii?
2. Credeţi că e posibil să trăim numai în adevăr, să excludem minciuna?
3. Aţi fost vreodată cu adevărat fericit în meseria scrisului?
4. Ce preţuiţi mai mult: libertatea umană sau datoria faţă de patrie?
5. Ce aţi dori să discutaţi cu un scriitor celebru, dacă v-aţi întâlni cu el la o casă de creaţie?
6. Aţi încheia un „pact faustic” pentru a crea o operă monumentală?
7. Credeţi în Geneză sau în Teoria evoluţionistă?
8. Vă deranjează faptul că religiile monoteiste nedreptăţesc femeia?
9. Aţi accepta să plecaţi într-o călătorie în spaţiu pentru a cunoaşte tainele Universului, ştiind însă că nu vă veţi mai revedea părinţii, rudele şi prietenii?
10. Dacă nu v-aţi fi născut în România/Moldova, în ce ţară din lume aţi fi dorit să trăiţi?
11. Dacă aţi avea posibilitatea să alegeţi, în ce epocă din trecut aţi dori să trăiţi?
12. În ce tablou al unui pictor celebru v-ar plăcea să intraţi?
13. Preferaţi un guvern naţional sau un guvern european?
14. Care este, după părerea Dvs., cea mai mare impostură a lumii?
15. Dacă vi s-ar oferi ocazia, în ce moment al istoriei aţi interveni pentru a da un alt curs evenimentelor?
16. Aveţi un model pentru femeia perfectă?
17. Ce calităţi apreciaţi la un bărbat?
18. Vi s-a întâmplat să jucaţi în viaţă „roluri” care nu vi se potrivesc?
19. Aţi simţit vreodată nevoia să vă răzbunaţi pe cineva, să faceţi rău cu intenţie?
20. Vă place să daţi sau să primiţi?
21. Care „nebun al lumii” – ne gândim la iconoclaşti şi reformişti, cei care contribuie la emanciparea spiritului uman - vă este cel mai simpatic?
22. Ce compozitor vă place cel mai mult?
23. De ce îşi spune omul poveşti?
24. Vă e frică de singurătate?
25. Ce fel de poezie vă place, sunteţi deschis către mai multe formule poetice?
26. Dacă aţi scrie un scenariu de film, cu ce regizor - clasic sau contemporan - aţi dori să colaboraţi?
27. Aţi simţit vreodată tentaţia puterii?
28. Ce personaj nedreptăţit, subevaluat din istoria omenirii, aţi dori să-l reabilitaţi?
29. Ce calitate proprie unui alt popor aţi dori să o aibă şi poporul român?
30. Când scrieţi (dimineaţa sau seara) şi ce stimulente folosiţi pentru scris?
31. Cu ce vă „hrăniţi” îngerul de pe umăr?
32. Ce aşteptaţi, ştiind că nu va veni niciodată?
33. De ce îşi pune omul întrebări?

De ce îşi pune omul întrebări?

Virgil Mihaiu

1. Viaţa mi-a fost marcată de o anume generozitate *sui generis*, înnăscută, dar dificil de explicitat. Dintotdeauna mi s'a părut că frumuseţea se cere a fi împărtăşită. De câte ori aveam o revelaţie de ordin estetic, încercam s'o aduc la cunoştinţa celor apropiaţi, să-i încânte şi pe ei. Aveam acest sentiment, ca elev, când îmi redactam propriile reviste scrise de mână cu litere de tipar şi cu fotografii selectate din publicaţii române şi străine (atât de dificil de procurat!). Între 1963-1970, ca licean, am „editat” mii de asemenea pagini (mai târziu aveam să aflu de la Mircea Horia Simionescu – care, datorită *Ingeniosului bine temperat,* devenise un model literar pentru grupul meu de amici – că şi el procedase la fel; când l-am vizitat, pe strada Belgrad din Bucureşti, mi-a şi arătat colecţia...). Acelaşi sentiment de comuniune mi-a motivat creaţiile literare şi m'a determinat ulterior să iniţiez, de exemplu, emisiunea *Eseu Jazz* la Radio Cluj; pe aceasta am conceput-o ca un fel de enciclopedie sonoră a extazelor produse de genul muzical născut odată cu secolul 20. Tot în anii sumbri ai totalitarismului m'am ocupat consecvent, între 1971-1983, de prezentarea grafică a revistei *Echinox*. Mi-amintesc exclamaţia lui Marian Papahagi, la una dintre şedinţele de redacţie din acei ani: „Dacă am fi fost plătiţi pentru ceea ce am lucrat, am fi ajuns nababii Clujului”. Eram conştient că îmi sacrificam timpul tinereţii, dar la fel de conştient că şi alţi compatrioţi, claustraţi într'un sistem politic inuman, meritau să aibă parte de acele încântări artistice prin care eu însumi mă simţeam eliberat. Astfel „deformat”, am încercat să profit pe cât posibil de libertatea de exprimare reinstaurată în România după decembrie 1989, în sensul de a oferi şi altora din ceea ce acumulasem – în planul creativităţii, al investigaţiunilor mele cultural-artistice, erotice, jazzologice, multilingvistice, în promovarea oamenilor de valoare şi facilitarea cunoaşterii lor reciproce etc. Fiindcă asemenea preocupări îmi mănâncă integral scurta trecere prin viaţă, nu am timp să cuantific inconturnabilele reflexe strâmbe din estimările altora, de care nimeni nu e scutit. Mă consolează imperatorul aforismelor, Oscar Wilde: „Societatea îl iartă adeseori pe criminal, dar nu îl iartă niciodată pe visător.”

2. Dacă ar exista un adevăr absolut, în afară de cel al morţii, am putea broda un răspuns îmbibat de nobile intenţii, sau de frazeologie demagogică. Mă tem însă că istoria omenirii stă sub spectrul (auto)înşelării. Poate de aceea nu-mi amintesc visurile, fiindcă simt că viaţa însăşi e iluzia supremă. În magnifica formulare a lui Calderón de la Barca: *¿Qué es la vida? Un frenesí./ ¿Qué es la vida? Una ilusión,/ una sombra, una ficción,/ y el mayor bien es pequeño:/ que toda la vida es sueño,/ y los sueños, sueños son*. Într'o capodoperă a formaţiei *The Beatles* (*Strawberry Fields Forever*) există versul *Nothing Is Real*, pe care mi-am permis să-l utilizez, în original, ca titlu al unui poem de-al meu de la finele secolului trecut. Ca să nu lungesc vorba, iată acel scurt text: *Nimic nu e adevărat / Nimic nu e mai adevărat / Decât / Adevărul gol-goluţ / Al trupului tău.*

3. Cred că devenim conştienţi de propria fericire, atunci când ne comparăm cu mizeria sortită altora. Dacă mă gândesc că există, – de când m'am născut şi până azi, fără s'o deranjeze apologeţii democraţiei – o ţară-lagăr-deconcentrare precum Coreea de Nord, atunci pot zice că sunt fericit chiar numai fiindcă n'am suferit vreodată de foame şi nu mi s'a interzis să scriu.

4. Fiind europocentrist, cred în libertate ca valoare supremă a umanităţii. Dar, cum viaţa e prea adesea o farsă, pe unde scoţi cămaşa când cetăţenii unei ţări civilizate merg la vot şi-l aduc la putere pe Hitler?

5. În consens cu spiritul improvizatorico-ludic însuşit din jazz, ştiu că orice asemenea întâlnire e supusă inspiraţiei de moment. Depinde de personaj, loc, circumstanţe...

6. Detest înregimentările. Însuşi termenul *pact* mi se pare purtător de conotaţii negative – de la cel faustic, până la Ribbentrop-Molotov sau cel de la Varşovia.

7. Marele om de ştiinţă Albert Einstein a argumentat mult mai convingător decât aş face-o eu caducitatea teoriei evoluţioniste.

8. Admiraţia mea pentru *Contrafort* e prea mare, ca să nu rămân deconcertat: de unde până unde implicaţia apodictică din întrebare? Dacă în religia mozaică însăşi apartenenţa la poporul ales e definită pe linie maternă, iar nu paternă, să însemne asta o nedreptăţire a femeii? Oare venerarea Fecioarei Maria de către ortodocşi şi catolici să denote dispreţul faţă de femeie? Până şi Muntele Athos – locuit exclusiv de fiinţe de sex masculin – e considerat Grădina Maicii Domnului, iar cei ce vizitează Portugalia pot constata că toate bisericile acestei ţări o au ca patroană pe mama lui Iisus. Oare milioanele de femei care practică o reli-

→

gie – chiar şi în timpul nostru tot mai lipsit de speranţe – fac cumva asta dintr'o obligaţie ori din masochism? Permiteţi-mi să redau o secvenţă dintr'un eseu despre Georgia zilelor noastre, semnat de Carsten Probst şi publicat în ediţia română a revistei *Lettre Internationale* (nr. 72/2010). Iată ce constata, cu câteva luni în urmă, scriitorul german la Tbilisi: „Am remarcat de asemenea procesiunea zilnică a tinerelor femei care înaintau pe Rustaveli-Prospekt cu un aer împăcat şi absent, ca în transă. Nu, nu se poate spune că flanau, deoarece privirile şi paşii lor nu duceau nicăieri. Am observat că unele dintre ele erau înveşmântate în negru tradiţional, altele purtau tricouri cu inscripţii *Just look, touch later* sau *I'm virgin, but this is an old T-shirt*, dar felul în care mergeau nu depindea de nimic, era mereu acelaşi, mereu urcând şi coborând de pe trotuarele late, pe lângă felinarele înalte, faţadele împodobite şi magazinele mari, pe lângă Parlamentul din vremea lui Stalin şi bisericile vechi, şi pe lângă muzeu, şi erau întotdeauna singure, niciodată împreună, niciodată însoţite, mereu ca în vis. Am încercat să aflu ce le mâna de fapt, care erau destinaţiile lor, dacă aveau aşa ceva, şi am constatat că deveneam nervos şi că mi-era imposibil să mă gândesc la altceva decât la scopuri şi motive, şi a durat ceva până când am priceput în sfârşit că nu mergeau prin oraş fiindcă ar fi căutat ceva. Nu le interesau vitrinele magazinelor, nu erau grăbite, nu aveau o sarcină. Drumurile lor erau mereu aceleaşi şi mereu spre acelaşi punct de atracţie, iar acesta era, cum aveam în sfârşit să aflu, Catedrala. Se îmbrobodeau cu baticurile colorate de la gât atunci când intrau, iar feţele lor se înseninau dintr'odată. Stăteau astfel în faţa pereţilor de beton înnegriţi de funingine şi se rugau la icoanele proaspăt zugrăvite, ale căror chipuri se asemănau izbitor cu ale lor."

Cât priveşte islamismul, am prea multe pe cap ca să mai aprofundez şi problemele sale. Dar, fiindcă în numărul din 4 aprilie 2010 săptămânalul portughez *Noticias Magazine* a publicat o vastă secţiune referitoare la raporturile dintre femei şi religie în Portugalia actuală, reproduc doar un scurt citat din articolul *A trăi islamul în Occident* al Faizei Erraoui, o intelectuală marocană în etate de 28 de ani, stabilită la Lisabona de un deceniu şi practicantă a religiei mohamedane: „Nu aş schimba nimic din religia mea. Ea e perfectă. Islamul e trăit în mod diferit de la ţară la ţară. Există ţări mai deschise şi altele mai închise. Marocul e mai deschis, fiind situat mai aproape de Europa <din câte cunosc, Libanul pare a fi cea mai tolerantă ţară arabă; *n.m.*, VM>. Situaţia cea mai rea e probabil aceea din Arabia Saudită sau din Afganistan. Islamismul acordă femeilor mai multe drepturi decât oricare altă religie. Femeia musulmană decide în mai multe situaţii decât bărbatul. Machismul şi cultura dominantă afirmă că femeia e inferioară, nu Coranul."

9. Nu. Deşi sunt nativ al unui semn de apă, mi se face rău pe orice fel de ambarcaţie, inclusiv pe navele aeriene.

10. Cum ziceam, nu mă las înregimentat. Aşadar, nu luaţi răspunsul meu drept unul influenţat de teoria conform căreia, după o viaţă de căutări aiurea, îţi dai seama că paradisul se afla acolo unde te-ai născut. Am studiat diverse domenii ale cunoaşterii, sunt deschis faţă de alteritate, am învăţat multe limbi, am o curiozitate insaţiabilă faţă de alte culturi... Tocmai pe baza unei astfel de cunoaşteri extensive şi, pe alocuri, intensive a străinătăţii, mă pot declara fericit că m'am născut la Cluj, unde sper să mă ajute Dumnezeu să mor în pace. Probabil ar fi bine să elaborez cândva o argumentare a acestei convingeri, dar mă tem că ea ar deveni chiar mai stufoasă decât chestionarul dvs. Poate ar fi necesară o carte, însă în actuala conjunctură tot mai dezalfabetiza(n)tă, presupun că va trebui să mă mulţumesc doar cu sporadicele interviuri audio/video pe care le-am dat pe tema asta.

11. Presupun că deceniul 1960 a fost unul dintre puţinele fericite pentru o bună parte a omenirii. O perioadă când, spre uimirea celor care o trăiau, speranţele chiar ajungeau să se materializeze: muzica devenea de la o zi la alta tot mai bună, exprimarea artistică – din ce în ce mai liberă, fustele frumuseţilor feminine – tot mai scurte etc. Chiar îţi venea să i te adresezi clipei cu formula faustică *Verweile doch, du bist so schön!* Providenţa a vrut ca acei ani să coincidă cu propria-mi adolescenţă. Asta explică, probabil, de ce mi-am intitulat cartea de debut: *Legea conservării adolescenţei*.

12. Dacă mă gândesc bine, cred că Botticelli a intuit în mod emblematic, peste mode şi timp, esenţa frumuseţii feminine. Şi cum aceasta e printre puţinele compensaţii ale tristei noastre existenţe, sunt convins că m'aş simţi de minune în apropierea Venerei sau a Primăverii botticelliene. Plus că le-aş putea şi consola pentru persecuţiile la care le supun religiile monoteiste.

13. Aş prefera un guvern decent. Aveţi cunoştinţă de aşa ceva? Şi chiar dacă – la modul utopic – el ar exista, vă imaginaţi că natura umană poate fi vreodată mulţumită? Iau la întâmplare cel mai recent exemplu: un articol entuziasmat al unui portughez referitor la chibzuita administrare a Norvegiei. De admirat i se pare autorului că acolo există o reală armonie între societate şi natură, că petrodolarii nu sunt irosiţi în proiecte megalomane, precum în Arabia Saudită, Texas sau Dubai, că familia regală joacă un rol pozitiv etc. Iar ca model demn de urmat pentru salvarea Omenirii e considerat faptul că pământul ţării aparţine tuturor cetăţenilor ei (se ştie că e permisă traversarea pe schiuri prin curţile caselor). Toate astea par de bun-simţ, din perspectiva suprapopulării asfixiante a Terrei. Numai că e dificil de crezut că asemenea idei i-ar convinge pe adepţii capitalismului sălbatic, pe republicanii înfocaţi, pe recenţii îmbogăţiţi din fostul „lagăr socialist", sau pe cei ce reproşează Norvegiei că şi-a creat sisteme de autoprotecţie socială în afara Uniunii Europene, căreia i-a dat cu tifla la referendumul privind integrarea. Ceea ce, în interior, poate oferi o senzaţie de confort existenţial e taxat, din exterior, drept egocentrism naţional şi dezinteres faţă de suferinţele altora mai săraci. Dar să nu vă imaginaţi cumva că scandinavii s'ar simţi copleşiţi de beatitudine. Rata sinuciderilor din zona de nord a Europei e printre cele mai înalte de pe Glob. Recent, am văzut o ştire la televiziunea *Euronews*, în care pasagerii din gara Oslo îşi manifestau nemulţumirea (şi chiar exasperarea) faţă de anumite dereglaje apărute în mersul trenurilor din înstărita ţară a fiordurilor.

14. Concurenţa în domeniul marii (ca şi al micii) imposturi e enormă şi se multiplică de la ţară la ţară. Una însă nu poate fi depăşită. Ce ziceţi de un lagăr de concentrare prezentat lumii drept stat suveran, unde calendarul a fost schimbat în funcţie de data naşterii dictatorului impus ca fantoşă de către Stalin, după a doua conflagraţie mondială? Milioane de oameni s'au născut şi au murit în acel spaţiu concentraţionar din 1945 până azi, forţaţi să se declare privilegiaţi cetăţeni ai paradisului şi să accepte cele mai aberante ficţiuni despre brutala familie instalată la putere prin teroarea istoriei. Menţinerea în stare de funcţionare a unui asemenea model negativ e un pericol permanent pentru restul omenirii (a se vedea dezastrul provocat de emularea sa de tip ceauşist, după nefericita vizită din 1971, până în decembrie 1989).

15. Facerea lumii.

16. Răspuns automat: Mama. Dar, cum din viziunea mea asupra erotismului exclud categoric incestul, discuţia s'ar prelungi peste măsură dacă răspunsul s'ar referi la femeie ca amantă.

17. Amiciţia, onestitatea, loialitatea, generozitatea.

18. Ce simplu ar fi dacă ne-am putea atribui roluri după plac. Am încercat să ameliorez, pe cât posibil, postúrile ingrate în care am fost plasat. Dar am şi învăţat că anumite situaţii pe care le considerasem iniţial defavorabile îşi dovedeau – în timp – sensuri ascunse, chiar benefice!

19. Am o natură conciliantă. Niciodată nu am avut timp pentru urzirea unor răzbunări, chiar dacă poate astfel încurajam perpetuarea unor injustiţii la adresa mea.

20. Ar fi normal ca generozitatea omului să se amplifice, pe măsură ce devine mai conştient de fragilitatea şi caducitatea existenţei sale. Din câte observ, cam aşa stau lucrurile în cazul meu.

21. Thelonious Monk.

22. Imposibil de optat doar pentru unul (deşi primul gând mă duce tot la Thelonious Monk). Depinde de epocă, de zona geografică etc. Numai pentru spaţiul brazilian i-aş numi fără ezitare pe Heitor Villa-Lobos, Hermeto Pascoal, Antônio Carlos Jobim, João Bosco, Egberto Gismonti, Edu Lobo, Tom Zé ş.a. Dintre ruşi nu m'am putut decide niciodată între genialii Stravinsky, Prokofiev, Şostakovici. La fel, cine ar putea stabili vreo ierarhie între Monteverdi, Haendel, Purcell, Mozart, Beethoven, Schumann ş.a.m.d.? Dar între Rossini, Puccini, DeFalla? Dar între Debussy, Leos Janacek, Ravel, Enescu, Bartók, Szymanowski, Gershwin, Sibelius, Lutoslawski? Dintre minunaţii compozitori români i-aş favoriza, la un prim impuls, pe Paul Constantinescu, Theodor Rogalski, Constantin Silvestri, Aurel Stroe, Cornel Ţăranu, Nicolae Brânduş, Sabin Pautza... (Re)citiţi *Concertul baroc* al scriitorului cubanez Alejo Carpentier, spre a vă (re)aminti că „revoluţia improvizatorică" a jazzului fusese anticipată de compozitori-interpreţi precum Vivaldi, Haendel, Scarlatti. O componentă chintesenţială a miracolului jazzistic constă în fuziunea dintre compozitor şi interpret în aceeaşi personalitate. Pe cale de consecinţă, în sfera jazzistică opţiunile mele ar depăşi cu mult spaţiul unei anchete revuistice. Totuşi, nu mă pot abţine să menţionez măcar câţiva dintre marii compozitori/creatori/improvizatori, fără de care existenţa mea ar fi fost mult mai puţin suportabilă (pe unii i-am amintit deja mai sus – Monk, Oschanitzky, brazilienii...) Merită să „verificaţi" soliditatea opţiunilor mele, ascultând capodoperele unor vizionari precum Duke Ellington, Miles Davis, Wayne Shorter, Joe Zawinul, Charles Mingus, Frank Zappa, Paul Bley, Keith Jarrett, Gil Evans, Herbie Hancock, Jan Johansson, McCoy Tyner, Chick Corea, Gary Burton, Astor Piazzolla, Giorgio Gaslini, Cecil Taylor, Milt Jackson, John Lewis, Jimmy Giuffre, Ganelin/Cekasin/Tarasov, Vagif Mustafazade, John McLaughlin, Bobby McFerrin, Mathias Ruegg, Ahmad Jamal, Alexander von Schlippenbach, Jesús Chucho Valdés, Airto Moreira, Paco DeLucía, Louis Sclavis, Petras Vysniauskas, Nguyen Lê, Stefano Bollani, Chano Domínguez, Anatol Ştefăneţ...

23. Poate fiindcă e unica fiinţă vorbitoare.

24. Da. Însă suprapopularea incontrolabilă a Terrei îi va face pe oameni să aibă nostalgia solitudinii.

25. A se vedea varietatea stilistică implicată de răspunsul referitor la muzică şi a se proceda prin analogie.

26. Hai să mă prind în joc, deşi cum şi-ar putea cineva imagina că ar putea concepe un scenariu propriu care să-i poată interesa pe regisori de talia lui Ingmar Bergman, Federico Fellini, Andrei Tarkovski, Ettore Scola, Michelangelo Antonioni, Otar Iosseliani, Claude Chabrol, Robert Altman, Andzej Zulawski, Dusan Makavejev?

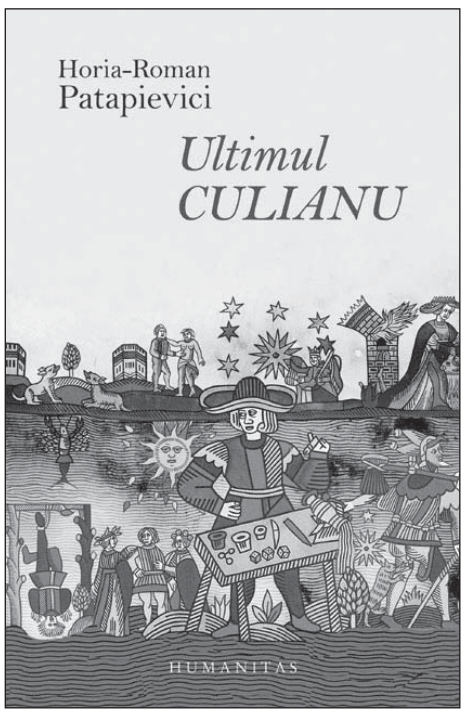

Horia-Roman Patapievici. *Ultimul Culianu*.
Editura Humanitas, Bucureşti, 2010.

Rod al unor cercetări asidue dedicate „descifrării unei gândiri excepţional de ingenioase", volumul reprezintă un studiu ce aruncă o nouă lumină asupra operei lui Ioan Petru Culianu.

„Apariţia lui Culianu printre noi a fost un miracol; părea că exemplul său ne poate face mai buni, mai profunzi, mai îndrăzneţi, mai temeinici. Dispariţia sa a fost o catastrofă; fără emulaţia stârnită de extraordinara sa reuşită, am redevenit ce eram, şi chiar mai puţin decât atât. O cultură nu trăieşte (numai) din buchiseală, ci (mai ales) din străpungeri şi iluminări. După entuziasmul stârnit de revelaţiile lui Mircea Eliade, a urmat emoţia stârnită de revelaţiile lui Ioan Petru Culianu. Primul ne-a arătat că absolutul filozofiei se trage din existenţa ontologiilor arhaice, iar acestora le-a redat actualitatea. Al doilea ne-a iniţiat în absolutul cunoaşterilor revolute şi viitoare, cărora le-a etalat epistemologia. Amândoi s-au ocupat de religii şi au căutat realul absolut în toate formele de realitate cotidiană. Amândoi au biruit lumea, ajungând mari savanţi recunoscuţi de toţi; şi amândoi au încercat să realizeze în mod subversiv absolutul – unul cu îndrăzneala savantului universal, celălalt cu străfulgerarea geniului revoluţionar. Descoperirile lor ar fi putut schimba din temelii o cultură. Dar după dispariţia lor nu a urmat nimic. Străpungerile şi iluminările prilejuite de creaţia lor au rămas, în ţările care le-au dat naştere, lipsite de orice consecinţe. Odată ei plecaţi, noi am recăzut în întuneric. Bâjbâim, complet lipsiţi de geniu." *(Horia-Roman Patapievici)*

27. Nu.

28. Temă prea vastă, având ca întrebare-pendant: „care dintre personajele excesiv supraevaluate ale istoriei ar merita să fie uitate”.

29. Demnitatea, coeziunea, capacitatea de a-şi evidenţia şi cultiva propriile valori.

30. Dacă mi s’ar permite să dorm dimineaţa, cred că aş fi cu mult mai bine dispus. Capacităţile mele creative se acutizează pe măsură ce se apropie noaptea. Nu utilizez stimulente imediate – nici măcar muzica (ascultarea acesteia îmi consumă integral atenţia). În schimb, e evident că fără existenţa muzelor (şi fără persistenţa lor în memorie), creativitatea mi s’ar diminua drastic.

31. Iluzii, temeri, sacrificii pe altarul culturii, vagi speranţe. („Sacrificiul pentru/prin cultură” e, totodată, o pârghie de solidaritate: printre amicii pe care mi i-am făcut astfel se află şi revista *Contrafort*, a cărei existenţă însăşi se întemeiază pe acelaşi principiu, deprins de mine la şcoala *Echinox*-ului).

32. Concordia interumană şi pacea universală.

33. Poate fiindcă e unica fiinţă gânditoare.

Maria Şleahtiţchi

1. Să vorbeşti despre sine, despre propriul caracter e o întreprindere riscantă şi ingrată, unde mai pui că e şi destul de dificil. Ne *pare* doar că ne cunoaştem. De regulă, privim spre lume cu ochii lăuntrici, reuşind foarte rar desprinderea de noi înşine spre a ne scruta cu privirile altora. Acest ochean întors mi-a provocat stări ambigue. La început m-am panicat, că nu mă cunosc, că mi-aş fi o străină. Apoi au început să mi se împăturieze multiplele mele imagini până s-a conturat o identitate care seamănă oarecum cu mine... Cine sunt, cum sunt? Principială, se prea poate. Numai că această calitate, precum îmi spunea cineva, e şi unul din neajunsurile mele... Ce-ar mai fi în caracterul meu? Sinceritate (dar, iarăşi, nu ştiu dacă este o calitate), un pronunţat sentiment al adevărului, al dreptăţii (amendabil bineînţeles în condiţiile lumii perfide), de regulă, îmi respect cuvântul, îmi onorez promisiunile (dar cine are astăzi nevoie de cuvinte şi mai ales ţinute, onorate?), îmi place disciplina (dar şi asta irită)... Eul meu mă ţine din strâns, nu-mi permite abateri de la regulile uzului meu intern. Poate că e un eu cam sucit, dar altul nu am. Simt mereu un ochi care mă priveşte, mă apreciază sau dezapreciază necontenit. În general, îl iau în seamă – în el se focusează privirile oamenilor la care ţin, ale modelelor mele.

Nu ştiu care e calitatea pe care mi-au atribuit-o alţii, şi nu mi s-ar potrivi. Ştiu însă care este neajunsul cu care m-au împovărat alţii şi care nu mi se potriveşte: obedienţa. Am fost uimită când, la o întrunire de la Uniunea Scriitorilor, la puţinele la care mi se întâmplă să iau parte, un necunoscut, un tip de care abia auzisem, destul de obscur, în cele două fraze pe care le-am schimbat a insinuat că mi-ar fi mers vestea de obedientă. Nu m-a afectat „sinceritatea şi directeţea programate ale tipului”, ci faptul că aceste „aprecieri” veneau pe ocolite de la câţiva colegi de generaţie, care de faţă îmi spun una, iar în lipsă afirmă contrariul... Atunci am mai trecut o dată „lecţia”, pe care şi aşa o ştiam pe dinafară.

2. Trăim într-o lume amestecată. Un malaxor de adevăr şi minciună... Fiinţă mai firavă, corcolită, adevărul rezistă cu greu minciunii – o hidră puternică, sănătoasă, versatilă, care îl sufocă în îmbrăţişările sale perfide. Acesta-i traiul, asta-i lumea, iar „lumea asta îi cum este şi ca dânsa suntem noi...” Nu cred că poate interveni vreo schimbare.

3. Da. Însă aceste stări sunt „simple efemeride”, nu pot fi rememorate, retrăite, de aceea sunt în aşteptarea altor fericiri, irepetabile, perfect adevărate, autentice...

4. Aceste noţiuni se exclud cumva? Eu le percep ca fiind compatibile...

5. Nu aş dori să discut nimic. Nu cred în scriitorii celebri. Câţi dintre ei sunt celebri în timpul vieţii? Şi-a ţinut Kafka celebritatea în braţe? Cred în scriitorii adevăraţi, care, uneori, pot să nu ajungă celebri şi de atâtea ori nici nu ajung. Celebritatea mi se pare, dincolo de cazul scriitorilor cu adevărat talentaţi sau, atât de rar cu geniu, e o consecinţă a unui foarte bun management de imagine, alteori o consecinţă a unei conjuncturi. Însă se poate să nu am dreptate...

6. Frumoasă metaforă... Nu, nu am atâta orgoliu... Orgoliul meu s-a astâmpărat, e cuminte şi aproape domesticit.

7. Cred în Geneză. Uneori tălmăcită şi prin Teoria evoluţionistă.

8. Nu, acum nu mă mai deranjează. M-a deranjat atâta timp cât am crezut că se poate schimba ceva... Din momentul în care am înţeles că totul va rămâne încremenit, că femeile poartă o vină ancestrală din simplul motiv că se nasc femei, împotriva voinţei lor, nu mă mai deranjează acest mic detaliu - „că religiile monoteiste nedreptăţesc femeia”. Îmi place întâmplarea, lipsită cu totul de importanţă, că sunt femeie. Fiindcă mă interesează specia numită bărbat, aş alege (dacă mi s-ar cere!) să fiu din nou femeie.

9. Mă gândesc adesea că acolo, în alte spaţii, aş putea să-mi întâlnesc părinţii, deci răspunsul ar fi da. Rudele sunt preocupate de ale lor, deci tot da. Prietenii cred că nu mă mai recunosc ca fiind unul de-al lor, deci nu ar avea cine să-mi simtă lipsa... Cu tot şirul de „da”-uri, nu aş accepta să plec în prezumtiva călătorie pentru a accede, eventual, la tainele Universului, deoarece am aici câteva iubiri la care nu renunţ pentru nici o altă taină... Taina cea mare e aici, cu noi, în noi.

10. În Patagonia. Mama când ne mustra, dar nu prea tare, ne zicea: „Parcă sunteţi din Patagonia”. Aş vrea să văd ce avea ea în vedere.

11. Nu mi-ar plăcea să trăiesc în trecut. E adevărat că mă încearcă adesea un dor de ce-a fost, dar e mai degrabă un dor metafizic... Sălăşluieşte în mine, în stare latentă, un germene al paseismului. Dacă se declanşează, îmi devine nociv, de aceea evit să privesc prea îndelung în urmă... Mi-i frică de privirea interzisă... Un timp am vrut să fiu aruncată în viitor, dar m-am potolit. Nu vreau decât să-mi savurez fiecare clipă, acest simplu şi profund *aici şi acum*.

12. Vă spun primul gând care îmi vine: într-un tablou floral de Ştefan Luchian. În oricare. Alegeţi.

13. Prefer un guvern care s-ar îngriji cu adevărat de noi, ceilalţi. Dacă ar face acest lucru, nu m-ar mai interesa specificarea. Mă tem însă că am idei utopice.

14. Că lumii i-ar păsa cu adevărat de mine, de tine, de el...

15. L-aş opri pe Iuda de la trădare. Sunt curioasă să ştiu care era varianta de rezervă...

16. Da. Mama mea şi fiica mea. Deduceţi de aici modelul.

17. Un bărbat trebuie să fie inteligent. Detest bărbaţii proşti, proştii în general. Să se ţină de cuvânt. Să nu bârfească, să nu fie intrigant (nu-mi plac păpuşarii, eroii culiselor...). Să fie frumos, bărbăteşte frumos. E suficient?

18. Mi-am dorit să ajung un bun profesionist, dar sunt şefă. Cred că „şefia” este unul din rolurile care nu mi se potrivesc, cel puţin lumii mele interioare. Dar, uite, joc acest rol. Sunt antrenată în acest tip de spectacol de mai bine de zece ani, dar n-am uitat nici pentru o clipă că e doar un rol, ceea ce înseamnă că pot abdica oricând fără rezerve şi fără regrete...

19. Am avut asemenea porniri instinctive, dar raţiunea a luat vârf de fiecare dată. Nu am făcut rău cu intenţie. Din contra, am răspuns cu bine răului care mi s-a făcut. Puţini ştiu însă despre acest detaliu. Ce rost ar avea? Sunt sigură că cineva acolo, sus, contabilizează. Când mă va invita la El în vizită, am să-I prezint neapărat o listă cu fapte bune, atunci voi fi mângâiată pe creştet şi voi fi lăudată...

20. Să dau.

21. Albert Einstein, dacă se poate... Deşi nu cadrează cu paradigma propusă, dar e unul care a marcat spiritul uman. Abia urmează să înţelegem cum şi în ce măsură.

22. Ar fi bine să spun J. S. Bach pentru *tăceri*, dar la ele abia trebuie să ajung cu adevărat. Voi spune mai degrabă Antonio Vivaldi, pentru *Anotimpuri*, Frédéric Chopin pentru *Nocturnă*, Tomaso Albinoni pentru *Adagio*, Dmitri Shostakovich pentru renumitul său *Vals*...

23. Să-şi potolească foamea de imaginar.

24. Da. Am avut cândva o frică păgână de singurătate. Singurătatea mă dezechilibra, îmi dezarticula gesturile, gândurile, vorbele... Am acceptat atât de greu plecarea fiicei mele să locuiască într-o altă ţară, încât uneori mi se părea că mă prăbuşesc în hău de la etajul şapte, la care stau... La fel de greu mi-a fost în miezul săptămânilor când stăteam singură şi aşteptam weekendul ca pe o mântuire... Am zăcut grav vreo cinci ani de singurătate. Nu m-am vindecat, dar am început să mă obişnuiesc cu ideea că şi singurătatea face parte din viaţa mea. Am înţeles că se poate şi aşa, cu o singură condiţie, strecurată în rugile mele zilnice: cei dragi să fie bine, oriunde s-ar afla.

25. Îmi place poezia adevărată. Nu am preferinţe de gen, paradigmă, autor şi epocă. Îmi place poezia. E misterul ce mă încântă mereu.

26. Am început să-mi pun întrebări de artă regizorală destul de târziu, pe la 30 de ani..., când am început să fiu conştientă de rafinamentul ei. Nu am un singur regizor preferat, apoi cât de greu ar fi să aleg din şirul unor talente copleşitoare, de aceea, dacă aş face un film despre copilărie, despre părinţi, aş vrea să lucrez cu Frederico Fellini, dacă aş face un film cu nelinişti metafizice, aş vrea să lucrez cu Andrei Tarkovski, dacă aş vrea să mă încolonez în plutonul occidentalilor, aş vrea să lucrez cu Martin Scorsese. Acuma, însă, simt nevoia să revăd filmele lui Tarkovski. Fără grabă, cu vreme pentru meditaţie. Cred că am nevoie de ele pentru a-mi reedita fiinţa, pentru a înţelege lumea în care m-am născut şi mi-am trăit începuturile...

27. Da? Nu? Poate. Într-o oarecare măsură „practic puterea”. Ziceam că sunt un fel de şef, ca şi cum aş avea putere. Doar că e o putere mică, un simulacru, mult mai mică decât ceea ce se înţelege de obicei prin putere. Puterea banului, a politicului, a puternicilor zilei... Asta nu mă interesează. În general, nu mă mai interesează puterea. Am obosit să mă remontez în fiecare dimineaţă şi să intru în rol, precum aş intra în arena unui circ cu feline nedresate... Vreau să fiu eu însămi, or puterea, oricât de mică, oricât de mare, nu-ţi oferă acest deliciu. Mereu trebuie să fii pe faza şefului sau a publicului...

28. Nu judec personajele de la distanţa luminii, nici în numele omenirii, dar, regulile jocului fiind acceptate, respect înţelegerea şi vă răspund. Aş vrea să-l reabilitez pe Şilip Sârbu. Mi-aţi putea reproşa că istoria omenirii habar nu are de acest personaj... Tocmai de aceea l-aş reabilita, fiindcă istoria nu are habar de el. Ea livrează eroi, iar noi suntem din rândul celor fără de glorie, precum a fost moş Şilip Sârbu. E de la noi din sat. Ştiu o poveste despre el.

29. Sentimentul tragicului.

30. Scriu când trebuie neapărat să scriu. Nu am libertatea alegerii timpului, sunt mulţumită să-l prind. Nu am un regim anume al scrisului, fiindcă nu mi-l pot permite. Aş fi vrut să scriu dimineaţa, dar dimineţile mi le risipesc la serviciu. Scriu în timpul care îmi mai rămâne după 12 ore de rutină... Alerg ca un ogar în urma lui.

Stimulentele? Cafeaua, foarte multă cafea. Când îmi este contraindicată, beau pur şi simplu apă. Am mai tot timpul lângă mine un pahar cu apă şi o ceaşcă de cafea.

31. Ah, ce întrebare frumoasă... Aseară i-am dat coacăză roşie, zmeură şi agrişe muiate în zahăr. Dar, îngerul meu se poate îngrăşa, de aceea azi am avut un regim mai auster. I-am oferit idei, metafore, nişte construcţii mai

→

Nichita Danilov,
Ambasadorul invizibil.
Roman. Postfaţă de Radu Aldulescu

„Roman polifonic, cinematografic în multe din paginile sale, construind personaje memorabile, cultivând un fantastic de extracţie gogoliană, dar şi scene în care protagonişti sunt fantome ale trecutului, precum Cezar, Petru cel Mare, Ivan cel Groaznic şi Vlad Ţepeş, Lenin şi Stalin, Dimitrie Cantemir, dar şi Dante, Shakespeare, Cervantes ori Kant, *Ambasadorul invizibil* prilejuieşte autorului o meditaţie pe tema puterii, vizitată în străfundurile intimităţii ei. *Ambasadorul invizibil* este cel mai bun roman al lui Nichita Danilov şi, nu ezit să o spun, una dintre cele mai remarcabile apariţii ale prozei noastre din ultimii ani. Sunt convins că, de data asta, Nichita Danilov a dat lovitura, ce mai!” (Bogdan Creţu)

ludice, bruioane de răspuns la întrebările tale, domnule Chestionar. Îngerul meu e gurmand şi nu sunt sigură că i-a plăcut meniul. Am şi cinat târziu. E răbdător cu mine, din când în când mă consiliază oniric, îmi aduce mesaje dintr-o lume paralelă, din care „navetează” spre mine. Îmi vine să cred uneori că suntem prieteni.

32. Nu poţi fi nicicând sigur, de aceea îmi pare riscant acest „niciodată”. Cine ştie până unde-şi exercită puterea de anulare a timpului. Până pe-aici, pe undeva, nu chiar până acolo... Prea gândim şi vorbim în registru negativ. Să lăsăm lumile întredeschise... Îmi este dor adesea de părinţii mei.

33. Întrebare el însuşi, ce trist ar fi să nu şi le pună.

Alex Cosmescu

1. Disponibilitatea de a asculta – pe care mi-am educat-o gradat, citind, mergând pe la workshopuri, încercând să-l înţeleg pe celălalt cât mai aproape de modul în care se înţelege el, fără să-l acuz – şi mi-a fost greu să fac asta. Dar cred că a meritat. Unul dintre lucrurile pe care le spun alţii despre mine e că sunt arogant – cred că uneori au dreptate, dar încep să fiu aşa, în principiu, în momentele în care judec, şi tocmai momentele astea încerc să le combat prin ascultare şi deschidere.

2. Depinde ce avem în vedere când spunem minciună – cum scria şi Simone Weil, ne ficţionalizăm mereu amintirile şi ne imaginăm ce simt ceilalţi, tot aşa cum facem şi atunci când scriem ficţiune. Dacă e vorba de minciună de felul ăsta, cred că nu. Dar dacă prin „minciună” avem în vedere „ascundere/falsificare intenţionată a adevărului, cu intenţii negative” – cred că putem să ne construim o disciplină prin care s-o evităm.

3. Uh, „scris”, „fericire”, „meserie” – astea sunt nişte concepte taaaare complexe – dar cred că da: dacă n-aş fi fericit atunci când scriu, nu cred că aş avea vreun stimul pentru scris – pentru că încerc să fac în primul rând lucrurile care mă fac să mă simt bine. Sunt fericit atunci când stau nopţile în faţa laptopului şi degetele mi se mişcă pe tastatură şi zâmbesc şi ascult muzică în căşti – şi stau uneori aşa până maşinile încep din nou să circule, şi atunci mă culc. Şi adorm fericit şi liniştit şi clar înăuntru.

4. Nu cred că ele trebuie contrapuse. Datoria faţă de patrie e şi ea o formă a libertăţii, pentru că ţine de alegere – întotdeauna poţi alege dacă să urmezi ceea ce concepi ca datorie sau nu. Or, alegerea cred că e liberă. Depinde doar de tine.

5. Depinde de scriitor – alături de unii aş tăcea mult (tac deseori alături de oamenii cu care avem ceva în comun), alături de alţii aş povesti despre mine, aşteptând feed-back şi încercând să mă schimb (pentru că, în general, încerc să mă schimb – să cresc – să învăţ), alături de alţii aş vorbi despre mecanisme de scriere şi diferenţa dintre felul nostru de a lucra, alături de alţii aş râde şi aş face tot felul de lucruri care să ne placă – şi cred că multe dintre lucrurile astea pot să le fac şi cu scriitori „celebri” şi cu unii mai puţin cunoscuţi – celebritatea e destul de relativă zilele astea. În niciun caz n-aş relaţiona cu un scriitor celebru punându-i eticheta asta, „scriitor celebru”, care parcă impune un fel de distanţă şi scorţoşenie.

6. Nu, pentru că nu cred în opere monumentale. Cred în opere care comunică ceva – iar monumentele nu comunică. Şi o operă monumentală stă aşa, pe postamentul ei, iar lumea trece pe alături şi se uită, şi uneori e impresionată, uneori zguduită – dar un monument impune, nu comunică.

7. În Geneză – am citit atâââââtea interpretări eretice şi frumoase, încât nu pot să nu cred în ele. Conform uneia dintre ele, Dumnezeu umplea la început tot spaţiul şi, ca să poată crea lumea, a trebuit să se strângă în sine, aşa cum te ghemuieşti când ţi-e frig, şi în spaţiul eliberat aşa a rămas numai un fel de urmă a prezenţei Lui – şi în spaţiul ăla a creat tot ceea ce există. Cum poţi să nu crezi în aşa ceva?

8. Mă deranjează că unii practicanţi ai religiilor astora continuă s-o nedreptăţească. Alţii se schimbă – ştiu de unele grupări care îl numesc pe Dumnezeu „mamă”, de exemplu, şi în grupările astea femeile nu sunt nedreptăţite în niciun caz – aşa că nu putem vorbi, cred, despre „religii” ca atare, ci despre curente în cadrul unor religii. Unele curente mi se par enervante, pentru că discriminează, deşi vorbesc despre dragoste şi toleranţă, însă altele par destul de consecvente – dacă vorbesc despre dragoste şi toleranţă, şi cultivă dragostea şi toleranţa. Faţă de toţi.

9. Nu. Pentru că înţelegerea oamenilor dragi presupune şi ea cunoaşterea unor taine – şi nu văd prin ce tainele Universului ar putea fi mai importante decât tainele oamenilor dragi.

10. Cred că în SUA – pentru că acolo se predă cam tot ce aş vrea să învăţ şi există oameni extrem de diferiţi – cu preocupări diferite, atitudini diferite – şi mă pot îmbogăţi interior, comunicând cu ei. Dacă vreau să învăţ creative writing, acolo pot s-o fac, dacă vreau să-mi scriu doctoratul pe Wittgenstein sau Levinas, acolo pot s-o fac. Şi cred că orice lucru de pe lista mea aş putea să-l fac acolo, mult mai eficient şi mai bine şi mai calitativ decât aici.

11. Sunt perfect satisfăcut cu epoca în care trăiesc acum – accesul la cantitatea enormă de informaţie şi modificările actuale în stilul de relaţionare sunt lucruri la care nu cred că aş putea renunţa.

12. Mi-ar plăcea să fiu o linie curbă sau un omuleţ din desenele lui Paul Klee – să pot fi la fel de spontan şi liber, dar şi controlat, cumva.

13. Aş prefera să nu fie nevoie nici de unul, nici de altul. Aş prefera ca oamenii să se auto-organizeze – să existe reţele total informale, fără un centru director, reţele în care să se difuzeze dragoste şi înţelegere şi apropiere. Dar nu prea ştiu când/dacă o să se întâmple asta în masă – aşa că încerc, deocamdată, să ofer asta oamenilor apropiaţi – care îmi oferă mult mai multe decât le pot oferi eu.

14. Afirmaţia unora că fac ceea ce fac „în numele progresului” sau „în numele prosperităţii omenirii”. Facem tot ceea ce facem pentru că avem senzaţia că asta e ceea ce trebuie făcut acum. Că asta ne-ar face să ne simţim mai bine. Că asta e ceea ce se cere de la noi. Când te ascunzi în spatele unor concepte vagi şi mari, începi să miroşi a impostură...

15. Dacă mi s-ar oferi posibilitatea, aş contempla fără să intervin. Aş alege câteva perioade pe care să le cunosc în detaliu – câteva mici curiozităţi ale mele – dar nu cred că am dreptul să intervin şi să schimb, în mod intruziv, viaţa a milioane de oameni – nu cred nici măcar că am dreptul să schimb viaţa unei persoane apropiateapropiate de tot, decât dacă iniţiativa vine din partea ei.

16. Prietenele mele femei ştiu să asculte, ştiu să consoleze şi sunt frumoase şi bune. Şi oferă multă căldură şi apropiere şi înţelegere. Atunci când le povestesc despre o problemă a mea, ele nu încearcă din start să găsească soluţia, aşa cum o fac, de obicei, prietenii mei bărbaţi, dar încearcă să mă înţeleagă, şi soluţia se conturează de la sine. Astea sunt calităţile pe care le apreciez la ele – şi care formează, pentru mine, modelul unei femei perfecte.

17. Liniştea – şi forţa interioară – şi capacitatea de a-şi păstra uzul raţiunii în orice circumstanţă, indiferent cât de stresantă ar fi. Capacitatea de a argumenta în loc de „a-şi da pur şi simplu cu părerea”. Capacitatea de a înţelege ce i se întâmplă şi ce li se întâmplă celor din jur, şi de a lua cea mai bună decizie, după analiza contextului.

18. Am jucat de câteva ori rolul de guru. Mi-a plăcut tare – unii zic că aş avea vocaţie pentru aşa ceva. Există în mine un fel de fundal de manipulator, de fiinţă care reuşeşte să-i influenţeze pe alţii, să transmită tot felul de opinii care sunt acceptate foarte uşor de cei dispuşi să mă asculte. Mi-am dat seama de asta atunci când mi-am schimbat unele convingeri (de exemplu, convingerile hippie din liceu) şi am remarcat că unii oameni care mă înconjurau în perioada aia foloseau în continuare sintagmele pe care le utilizam eu pentru a descrie unele lucruri, făceau lucruri pe care le făceam eu în perioada aia şi aşa mai departe. Şi asta s-a mai întâmplat de câteva ori. Dar dacă îmi schimb atât de des convingerile – adică sunt într-un fel de proces de creştere/dezvoltare interioară – nu am nicio şansă să fiu un guru bun, să propun un sistem coerent care să poată dura ani întregi şi să ajute în mod consecvent lumea. Şi am renunţat.

19. Da – şi am încercat, de obicei, să mă opresc. Asta e una dintre luptele interioare continui pe care le am – pentru că dorinţa de răzbunare apare şi ea atunci când judeci, iar a-i judeca pe alţii e un lucru pe care încerc să-l tai din mine cât mai adânc.

20. Îmi place mult mai tare să ofer. În momentele în care ofer, mă simt cumva în control asupra mea – ştiu ce fac şi de ce – şi mi se mobilizează toate resursele interioare. Atunci când primesc mă topesc – mă simt ca şi cum n-aş merita ceea ce mi se dă –, pot reacţiona aiurea. Am noroc de persoane care înţeleg asta şi continuă să-mi ofere. Şi atunci primesc. Şi mă fac mic în raport cu persoanele astea, pentru că ele oferă cu mult mai multă căldură decât mi-aş fi putut imagina vreodată.

21. Timp de vreo 5 ani au fost doi: Jim Morrison, vocalistul de la *The Doors,* şi Osho, un mistic indian. Ei mi-au furnizat aproape toate conceptele cu care operam în perioada aia şi modul de viaţă pe care îl aveam şi pe care încercam să-l transmit şi altora. La un moment dat, am simţit că am ieşit din asta – cum iese o insectă dintr-un cocon. Şi acum – oricât de straniu ar fi – modelul e Iisus. Cel care oferă dragoste şi deschidere şi sinceritate şi empatie şi înţelegere.

22. E greu să gândesc în termeni de compozitori referitor la genul de muzică pe care îl ascult cel mai des în ultimul timp – e vorba de *drone*. Un fel de muzică foarte monotonă, cu note lungi şi repetitive, sunete prelucrate electronic, elemente ambientale. Fiecare trupă sau persoană care face *drone* are ceva propriu, dar îi ascult nu atât pentru ceea ce au propriu, cât pentru ceea ce au în comun.

23. Ca să înţeleagă. Înţelegem mult mai bine atunci când ni se exemplifică – atunci când ni se spune o poveste – şi internalizăm şi noi tehnica asta. Ne spunem poveşti despre lucrurile din jur şi despre noi înşine ca să inventăm un context pentru tot ce ni se întâmplă – lucrurile pot fi înţelese doar prin raportare la un context narativ. Şi maşina de amestecat cuvinte pe care o purtăm în capul nostru ne ajută să facem exact asta – povestind. Şi ne spunem poveşti unul altuia – în dialog – ca să ne înţelegem – atât pe noi înşine, cât şi unul pe celălalt.

24. Da – de un tip special de singurătate – singurătatea în care nu e posibilă nici căldura care apare atunci când îţi aminteşti de celălalt.

25. Favorita mea e poezia americană de după anii ‘60 – atât în variantele mai narative/confesive, cât şi în cele mai eliptice. În literatura română ar fi Mircea Ivănescu şi Bogdan Ghiu, dintre cei un pic mai vechi, şi Adi Urmanov, Ruxandra Novac şi Dan Sociu, dintre cei puţin mai noi. Îmi place poezia care îmi dă senzaţia că e scrisă *despre* mine şi *pentru* mine, că mi se adresează, că îmi vorbeşte despre lucrurile importante pentru mine, cele care formează textura vieţii mele cotidiene.

26. Lars von Trier. Pentru capacitatea lui de a decupa fragmente din cotidian şi a le pune în alt cadru – straniu şi plin de semnificaţie. Mi-aş dori să învăţ să fac şi eu asta.

27. Da – în momentele în care simt că pot să conving pe oricine de orice. Şi atunci încerc să mă opresc. Să iau o pauză. Să mă gândesc la ce e cu adevărat important pentru mine.

28. Cred că pe Yang Chu, un filosof chinez care a elaborat o variantă foarte personală de hedonism – şi cu care cred că foarte mulţi dintre prietenii mei ar empatiza, şi cred că nu numai prietenii, pentru că toţi oamenii îşi doresc de fapt plăcere, dar puţini ştiu cum s-o obţină. Dar tipul ăsta propunea o serie de strategii foarte concrete.

29. Mi-ar plăcea să aibă atenţia faţă de detaliu şi capacitatea de a integra arta în viaţa cotidiană pe care o au japonezii.

30. De obicei, noaptea – după 1 – aşezat în faţa laptopului, cu muzică în urechi (drone, trip-hop, ambient, post-rock), pauze regulate de fumat şi cafea, cola sau, în ultimul timp, cacao.

31. Cu deschiderea pe care o am faţă de alţii – fie cei pe care îi citesc, fie cei pe care îi ascult – şi lucrurile pe care le învăţ de la ei.

32. Am citit o idee superbă în *Alice în ţara minunilor* – acolo se spune că, dacă nu aştepţi nimic concret, orice lucru care se întâmplă poate fi lucrul pe care îl aştepţi. E asta un răspuns la întrebarea Dvs.?

33. Ca să aibă un pretext pentru a-şi spune poveşti :)

Paul Cernat

1. Nu ştiu dacă aş putea selecta o singură trăsătură definitorie de caracter – probabil versatilitatea. Nu ştiu nici care e cea mai nepotrivită calitate pe care mi-au atribuit-o alţii. Nu am pretenţia că mă cunosc şi că mă pot evalua atît de bine, încît să-i contrazic...

2. Nu, şi nici nu cred că ar fi sănătos. Cel puţin, pe lumea asta.

3. Fericit e un cuvînt mare, pe care nu-mi place să-l folosesc. Pot doar să spun că-mi place „meseria” scrisului şi că-mi oferă nişte satisfacţii interioare pe care alţii le-ar înţelege, probabil, mai greu.

4. Libertatea, dublată de responsabilitate. Dacă responsabilitatea implică şi „datoria faţă de patrie”, cu atît mai bine... Cred însă că ar trebui să ne lămurim ce înţelege fiecare prin libertate.

5. „Scriitorii celebri” sunt, adeseori, teribil de dificili şi

→

Emanuela Sprînceană

Maşka

Prima grijă matinală a tatei era s-o scoată din garaj pe Maşka. Devenise un fel de tabiet fără de care, pentru el, soarele nu strălucea destul. Un întreg ritual care începea, în mod obişnuit, cu dezmierdarea „Hai, Maşka!” înecată uneori de tusea sacadată a tatei şi vuietul răguşit al maşinii. Inconfundabil acel huruit pe două voci însoţit de mirosul de benzină arsă dizolvat în fum de tutun. Tata, cu faţa-i colţuroasă, uscată mult ce amintea de craniul de pe cutiile cu ţigări şi avertizarea că fumatul e dăunător şi Maşka, Jiguliul alb, jucăria lui preferată şi cel mai fidel prieten, o căsătorie... în căsătorie. Mama, tata, copilul şi maşina, asta era familia. Relaţia cu Maşka nu se încadra în nici o tipologie pentru că era, ca oricare altă relaţie de dragoste – deosebită. Maşka apărea în discuţii ca un om viu, membru cu drepturi depline al familiei. Prezenţa ei, în pofida numărului de înmatriculare (Maşka fiind traducerea umană) întregea oarecum uniunea ceea pestriţă, cîrpită a familiei – mama, după un divorţ, revenise la numele de fată, tata îşi purta numele lui, iar copilul avea, cum era şi firesc pentru toată lumea, numele tatălui biologic. Ei bine, Maşka îşi găsise locul în această veselă familie.

Automobilul şi tata se cunoşteau de demult, bănuim că de pe vremea unei tinereţi eterne ancorate în timpuri imemoriale. Ea îl însoţise în multe din momentele importante ale vieţii sale: „eh, cînd am adus-o eu pe Maşka acasă!...”, „Cum ne-am mai plimbat noi cu Maşka prin tot URSS-u!”, „ am dus o mulţime de mirese cu Maşka mea!” şi multe altele. Iar pentru a mări credibilitatea vestejită căuta îndată să arate interlocutorului ultima păpuşă care a stat pe capota Maşkăi, în clipa cînd tocmai fusese anunţat că unica lui soră decedase.

Îi era recunoscător celui care accepta să-l asculte. Istorisea pe îndelete cum, lucrînd din greu mulţi ani la rînd a adunat banii. Apoi cum a decis că-şi ia maşină. Pe urmă, cum a ales ce fel de maşină şi de ce. Povestirea căpăta trăsăturile unui epos adăugînd alte peripeţii „cum am căutat mult, am căutat, am căutat şi am ales-o pe Maşka”, „cum am mers prima oară mii de kilometri pînă acasă, în RSSM” – de parcă fusese în altă lume, pe un alt tărîm să aducă apă vie ori tinereţe fără bătrîneţe şi viaţă fără de moarte. Vorbea despre rablă cu atîta nostalgie, de parcă ar fi fost o femeie. Iar mama glumea uneori că tata are harem: maşina şi ea. Anume în această ordine...

Maşka era visul împlinit al vieţii lui pe care nu obosea să-l tot repete obsesiv şi să descopere de fiecare dată ceva nou, detalii „uitate”. Hotărît lucru: maşina era o garanţie că făcuse ceva în viaţă.

Se ostenea s-o tot spele şi s-o lustruiască cu îndîrjire ori de cîte ori avea ocazia. Orice pată pe parbrizul automobilului era percepută ca o pată pe visul lui imaculat...

Maşinii îi erau iertate toate vinovăţiile. Chiar faptul că odată se defectase, chiar în imediata apropiere a postului de miliţie, cînd, ghinion curat, portbagajul maşinii şi salonul erau pline cu mere furate din încă sau deja ex-colhozul „Moldova Socialistă”... Maşka avea voie să facă capricii! Maşka ştia să se lase rugată... Şi tata se învîrtea mîndru în jurul ei. De cîte ori au stat aşa, în mijlocul drumului, tata căutînd să vadă ce are şi rugînd-o, dumnezeind-o, implorînd-o să pornească, să nu-l facă de ruşine... Iar mama dîndu-se cu părerea despre care ar putea fi buba. Atunci cînd reuşea s-o convingă, privea victorios de parcă ar fi vrut să spună: Ei, vedeţi? Ce v-am spus eu? V-am zis că o să pornească! Trebuia să mă credeţi pe cuvînt! Nu conta că la următoarea răscruce ori la celălalt capăt de sat Maşka iarăşi făcea un popas. Tata o iubea atît de mult! Era o adevărată femeie!... Îl provoca de fiecare dată şi el ştia cum să se apropie de dînsa, cum s-o ia cu binişorul.

De cînd URSS-ul se clătina din toate încheieturile, iar inima imperiului bătea tot mai disperat, într-o progresivă aritmie, tata se îndîrjise să stea numai lîngă Maşka lui, avea un presentiment, o disperare apocaliptică... Întîi, că maşina era dovada istorică greu de negat că imperiul existase cu certitudine. Apoi, se temea de hoţi! Nu puteai fi sigur că mai apuci dimineaţa... Hoţii puteau veni peste tine cînd dormeai, lipsindu-te într-o clipă de bunurile adunate o viaţă întreagă. Satul în care copilărise, unde cunoştea orice bucată de drum, gard, cîine sau om devenea, odată cu căderea nopţii, un fel de iad în care, sărăcia transformase oamenii în hoţi. Ajunsese de cîteva ori chiar să înnopteze în garaj, dormind pe bancheta din spate, strîns grămadă, cu un morman de cuverturi aruncate de mama peste dînsul.

În fapt, nu se ştie cine ar fi avut nevoie de Maşka. Probabil, se puteau scoate ceva bani pe ea doar la fier uzat. În rest, toată „valoarea sentimentală” a maşinii nu avea nicio importanţă pentru eventualii hoţi, care aşa şi nu s-au încumetat să le fure *mireasa*...

Mai era şi altceva: tata era un fel de şomer – muncea, dar nu primea bani, şi asta-l dispera, aşa că într-o vreme s-a apucat să se plătească singur: fura. Paza maşinii era alt job – unul cu sens şi cu răsplată.

Cînd apa în băltoace deja îngheţa, în bucătărie reîncepea ritualul de încălzire a apei pentru Maşka. Cu gravitate în mişcări, tata punea fierbătorul în cana emailată de un litru şi aştepta răbdător să fiarbă, de parcă ar fi încălzit apă pentru a spăla un mort... Rar faţa tatei avea parte de apă caldă şi clăbuci de săpun, Maşka însă era îngrijită în fiecare zi. „Ai să dai de negru!”, comenta mama înrăită. Se întîmpla în perioada cînd încă mai avea speranţe că o să reuşească să-l convingă. S-o vîndă pe Maşka. Cît încă mai aveau ce vinde, cît încă lumea nu prinsese gustul modelelor străine de automobile... Degeaba! Mortul era lăut, colindat şi bocit, dar din casă nu se lăsa dus. Tata era de neînduplecat. Fără discuţii! Mama exploada că Jiguliul a ajuns demult o rugină, că au investit o grămadă de bani în nenumărate reparaţii. Adăuga că nu s-a meritat şi ar vrea să recupereze ceva cît încă se mai poate.

Ajunsese să-i ceară să aleagă între ea ori Maşka. Tata o privea tăcut şi îşi aprindea două ţigări. Fuma din ambele ducînd cînd o mînă, cînd alta la gură şi făcea paşi mari prin ogradă privind atent în pămînt de parcă ar fi căutat sfaturi şi argumente. Se apropia în cele din urmă de mama şi o ruga să nu se facă a uita că anume Maşka i-a dus la Lvov, în luna lor de miere. „O săptămînă întreagă! Pe urmă la Truskaveţ... ”. Să nu se facă a uita că... „aşa ceva nu se uită!”. „Cum s-o vindem pe Maşka?”. Iar dacă mama îl răzbea de-a binelea, o întreba: „Cu ce o să cărăm gogoşari şi pătlăgele din colhoz?... O să cari cu spatele? Ai? Ca să te prindă mai uşor?... Acum pentru vreo două kile îţi face proces verbal! Dacă eşti cu maşină... Ce mai vorbă!... Nici nu mă gîndesc!”.

În cele din urmă mama ceda şi, într-un fel, se bucura. Totuşi, tata nu avea alte vicii, aşa cum li se întîmpla bărbaţilor rămaşi singuri acasă. Era preocupat doar de Maşka lui. Dacă i-ar fi acordat şi mamei atîta consideraţiune, măcar în scurtele perioade cînd revenea acasă de peste hotare, bănuiesc că s-ar fi simţit ca o regină între femei.

Vremurile se schimbau cu o viteză mare şi pe lîngă poarta noastră tot mai multe Mercedes-uri şi Opel-uri ridicau colbul. Însă tata nu se lăsa bătut, nici ademenit. De un devotament comparabil poate doar cu fidelitatea nemţilor pentru Volkswagenuri. Maşka era parte din fiinţa lui. Nu-l deranjau nici zîmbetele pe sub mustăţi ale prietenilor şi vecinilor, nici apropourile răutăcioase ale nepoţilor pricopsiţi cu ditamai maşinuţe.

Maşka se ruina lent alături de tata, care se simţea tot mai rău. Două epave într-o strînsă îmbrăţişare. Cînd îl internaseră la oncologie (cam tîrziu) şi deja îl pompau cu morfină, îi tot amintea mamei să nu uite garajul descuiat, să fie atentă unde pune cheile.

După moartea tatei, Maşka a mai ruginit ceva vreme în garaj, apoi mama găsise cumpărători. Un băiat care adunase ceva bani lucrînd la negru o luă pe Maşka „de nevastă”. Mamei i se năzări că seamănă cu tata în tinereţe şi de aceea mai cedă din preţ.

■

---

de narcisişti, iar un critic are adesea dificultăţi în faţa lor. Prefer, de aceea, să-i citesc, dacă mi se pare că merită. Există, bineînţeles, şi excepţii fericite, iar atunci chiar nu contează despre ce discuţi cu ei. Mărturisesc că n-am fost decît de vreo două ori la o casă de creaţie şi în nici un caz nu mi-am propus să stau de vorbă acolo cu o celebritate. Nu sunt un snob care leşină de emoţie, dacă dă mîna cu maestrul internaţional Cutare.

6. În pactul faustic pierderea (sufletului) este mai mare decît beneficiul. Aşa că prefer să nu. Iar capodopera mi se pare o miză prea mică...

7. În opinia mea, creaţionismul şi teoria evoluţionistă nu se exclud.

8. Da. Cu precizarea că, în creştinism, nu există nicio afirmaţie a lui Iisus Christos care ar „nedreptăţi” femeia. Misoginismul creştin e legat, eventual, de prescripţiile unor apostoli şi de modul în care s-a instituţionalizat politic şi social Biserica, nu de esenţa creştinismului. În fond, Maria Magdalena e pe acelaşi plan cu apostolii, fără a mai vorbi de Fecioara Maria. În privinţa celorlalte monoteisme, ar fi mai bine să se pronunţe chiar membrii respectivelor confesiuni.

9. Nu-mi plac călătoriile spaţiale, cu excepţia celor din imaginaţie. Mi-e frică şi de avion, darmite de nava cosmică!

10. Cred că în Elveţia. Dar n-aş refuza nici Franţa, Italia sau insulele greceşti, chiar la vreme de criză.

11. Acum, depinde nu doar de epocă, ci şi de ţară şi de poziţia socială. Una-i să fii călugăr benedictin în Evul Mediu, alta să fii pălmaş pe domeniul feudalului cutare. Pînă la urmă, tot prezentul îmi convine, cu toate relele lui, deşi uneori mă bîntuie şi pe mine reverii bovarice după ştiu eu ce Belle Époque.

12. Nu mi-ar plăcea să apar într-un tablou al unui pictor celebru. M-ar amuza totuşi, dacă aş apărea într-un tablou suprarealist sau într-un colaj pop-art.

13. Prefer un guvern bun. E drept că, văzînd de ce-i în stare guvernul nostru „naţional”, parcă mi-aş dori unul „european”. Ideal ar fi însă un guvern naţional responsabil, cu comportament şi standarde europene mai înalte.

14. E o întrebare prea grea pentru mine. Mă depăşeşte...

15. Aş fi intervenit, dacă aş fi putut, în anumite momente-cheie ale istoriei româneşti recente şi foarte recente, pentru a ameliora cît de cît prezentul.

16. Mi se par mult mai interesantă imperfecţiunea.

17. În general, nu pun mare preţ pe calităţile „de gen” ale bărbaţilor.

18. Bineînţeles. Nici nu mai ştiu ce fel de roluri şi cîte!

19. Da, atunci cînd am simţit (nu întotdeauna justificat...) că mi s-a făcut un rău sau o nedreptate.

20. Aş minţi, dacă aş spune că-mi place mai mult să dau, deşi... uneori îmi place. Dar, ca întotdeauna, depinde şi de situaţie.

21. Nu m-am gîndit că un „nebun al lumii” ar putea fi considerat „simpatic”! Poate Giordano Bruno... Poate Voltaire... dar mă tem că ultimul nu face deloc parte din această categorie a „nebunilor întru emanciparea spiritului”. Şi, desigur, cei care au revoluţionat episteme sau paradigme ştiinţifice, Copernic, să zicem. Cu precizarea că îmi sunt mai simpatici „nebunii” raţionali decît fanaticii şi exaltaţii.

22. De muzică clasică? Jazz? Rock? Altceva? Din nou, n-am un răspuns unic. Îmi plac preclasicii şi impresioniştii, îl admir pe Miles Davis şi sunt un vechi „fan” al lui Mark Knopfler şi Eric Clapton.

23. Ca să adauge noi dimensiuni existenţei sale şi ca să experimenteze, mental, mai multe lumi.

24. Depinde întotdeauna de doză. Sunt un tip retractil, nu sunt deloc genul de tip „de viaţă”, dar singurătatea absolută mi s-ar părea alienantă.

25. Dacă nu aş fi fost deschis spre mai multe formule poetice, aş fi fost, în cel mai bun caz, poet, nu critic literar.

26. Greu de spus. Probabil Terry Gilliam. Iar de la noi – Nae Caranfil.

27. În mod sigur nu m-a încercat tentaţia de a fi un funcţionar al puterii, în sensul deţinerii unei funcţii politice sau administrative. Prefer formele mai discrete, „inefabile” de putere.

28. Sunt atît de multe... De la noi – mă gîndesc la Eugeniu Carada, un mare om de stat aproape uitat, cu rol decisiv în formarea şi consolidarea României moderne. Pe plan extern – îmi vine în minte N. Coudenhove-Kalergi, unul dintre precursorii „Europei unite”.

29. N-aş vorbi, generic, de „poporul român”, dar mi-aş dori să văd în societatea românească mai multă seriozitate şi mai mult respect pentru regulile impersonale. Mi-ar plăcea, ca atîtor altora, să avem mai multe calităţi „germanice”.

30. Cînd apuc, dar în general dimineaţa, cînd merge cel mai bine, şi seara. Cu sau fără stimulente (cafea, în doze moderate).

31. Cu speranţe.

32. Imortalitatea, vezi bine.

33. Pentru că e o fiinţă fragilă, ontologic limitată, dar care încearcă să înţeleagă pe ce lume trăieşte.

■

Alte răspunsuri la Chestionarul „Contrafort” vom publica în numerele viitoare ale revistei.

Marcel Gherman

2049

Unreal seeming yet more real than life,
Truer than things true,
If dreams these were or captured images,
Dream's truth made false earth's vain realities.
--Sri Aurobindo

Ochii săi contemplau valurile învolburate ale Oceanului Indian în amurg. Fu cuprins de exaltare în faţa acestui prodigiu al naturii. O simfonie fără de început şi fără de sfîrşit, reluată în mii de voci de forţa nestăvilită a talazurilor. Fiecare flux şi fiecare reflux înfăţişa un nou mister al vieţii. Să fi fost oare asfinţitul acelaşi cu un milion de ani în urmă, va rămîne oare la fel de sublim peste secole, sau în decursul unor eoni? Se gîndi la imensitatea timpului. O linie trasată în neant, un cerc care se măsoară pe sine, un labirint al rătăcirilor perpetue, sau un miraculos Arbore Asvattha, ale cărui frunze sînt scripturile Veda? Strălucirea candidă a cerului şi tumultul oceanului, această imagine reprezenta chintesenţa lumii.

Vîntul rece îi mîngîia chipul, aducîndu-i din depărtări un aer înmiresmat. Întreaga panoramă era scăldată într-o iradiere fină de rubin. Soarele tropical se stingea asemenea unei uriaşe păsări de foc în necuprinsa întindere de ape.

Îşi întoarse privirea spre ţărm. Se afla pe o plajă din Kerala. Palmieri înalţi dominau zona, legănîndu-se odată cu respiraţia impetuoasă a musonului. Dincolo de o fişie de vegetaţie luxuriantă se întrezărea periferia oraşului. Simţi cum traversează frontiera nevăzută dintre două tărîmuri.

Era un bărbat uscăţiv, de statură mijlocie. Avea părul cărunt tuns scurt, semn al rigorii pe care şi-o asumase pe parcursul întregii vieţi. Veşmîntul de un galben intens îi trăda statutul special de ascet din Ordinul Sannyasa. Spre deosebire de cel al asceţilor din antichitate, acesta era ţesut dintr-o stofă sintetică strălucitoare, alcătuind o îmbinare ciudată de arhaism şi modernitate. Purta la gît un şirag de mărgele din lemn de santal, iar în mîna dreaptă strîngea un baston masiv cu incrustaţii, care îl însoţea în mod constant în timpul deplasărilor îndelungate. Se întorcea din nou şi din nou pe acest ţărm solitar, a cărui imagine se imprimase în privirea sa blîndă şi senină. Ochii larg deschişi aveau adîncimea oceanului. O bucurie secretă îi marca întotdeauna chipul. Buzele sale schiţau un zîmbet vag, al cărui mister ar fi fost descifrat cu dificultate de alţii.

Printr-un impuls de moment, se îndreptă încet spre oraş. Nisipul pur foşnea sub tălpile sale. Sandalele lăsau urme uşoare pe plaja scăldată de valuri. Ţărmul era presărat cu scoici şi cu amprente de crabi. O ţestoasă cu carapacea tocită de timp se mişca lent spre apă, fără ca să-i acorde vreo atenţie bizarei siluete bipede. Condus de un instinct necontrolat, enigmaticul animal preistoric nu vedea în faţa sa decît ţelul final, spre care se orienta cu întreaga forţă. Cu fiecare zvîcnire, creatura devenea mai aproape de locul pe care-l rîvnea.

Se depărta tot mai mult de ocean, dar impresia de grandoare continua să-l stăpînească. Intui o anume zonă a sufletului care rămînea imobilă, într-o stare de plenitudine perpetuă, un martor detaşat care observă calm realitatea, mereu neatins de fervoarea existenţei. O origine a conştiinţei, un focar al raţiunii, ochiul minţii, diamantul din centrul lotusului. Acesta să fi fost miezul fiinţei sale, sinele său adevărat?

După cîţiva paşi se apropie de o masă compactă de vegetaţie. Intră în umbra unui desiş şi o luă agale pe o potecă ce şerpuia spre deal. Păsări exotice se ascundeau printre ramuri. Le auzea agitaţia, le auzea filfiitul aripilor şi ciripitul strident. O conversaţie pasionată prin care îşi împărtăşeau bucuriile zilei, înainte de a fi absorbite de liniştea nopţii şi de a visa visele unor păsări. Viaţa palpita în această junglă miniaturală. Nenumărate specii de plante îşi desfăşurau tulpinile printre arborii tremurători. Flori rare îşi deschideau maiestuos petalele, răspîndind parfumuri în aerul rece şi umed. Această junglă amintea de cea în care se retrase Sri Rama, după ce îşi părăsise palatul, sau de tărîmul misterios unde englezul Kipling îl abandonă în faţa neliniştilor vieţii pe Mowgli al său.

Ieşi din sanctuarul micii păduri tropicale pentru a se pomeni în faţa unei autostrăzi de viteză. Din cînd în cînd automobile treceau rapid pe lîngă dînsul, ca nişte fantome provenite dintr-un viitor îndepărtat. Carcasele lor din plastic şi oţel rezistent păreau proaspăt ieşite de pe benzile rulante ale unor uzine japoneze sau europene. Percepu contrastul dintre serenitatea junglei şi rigoarea glacială a tehnologiei. Totuşi cît de perfecte păreau creaţiile naturii şi ce imitaţii palide ale lor erau maşinăriile produse de mecanica Newtoniană...

Aşteptă un moment potrivit şi trecu de cealaltă parte a şoselei, unde se zăreau primele clădiri ale metropolei.

Apoi se îndreptă pe o stradă ce ducea în inima oraşului. Trecea pe lîngă construcţii cu cîteva nivele ce alcătuiau un amalgam de stiluri arhitecturale. Unele dintre aceste edificii erau vechi de două sau trei secole. La cîte evenimente au asistat aceşti martori silenţioşi în acest interval... Cîte lucruri nu mai erau aceleaşi... Deodată avu revelaţia forţei covîrşitoare a timpului, ca un val nestăvilit de schimbare care înalţă şi nivelează, care creează şi distruge, care degradează şi desăvîrşeşte. Un joc perpetuu al lui Brahma, Vishnu şi Shiva, în care trecutul

se confundă cu viitorul, Alfa cu Omega, iar dansul lui Nataraja de la sfîrşitul istoriei plăsmuieşte mereu materia unei alte lumi. Nici o fiinţă nu părea a fi în stare să reziste în faţa forţei absolute a schimbării. Cîte hoarde de războinici nu s-au ridicat pentru a fi măcinaţi de fălcile lui Yama!

Avu senzaţia că toate lucrurile pe care le văzuse pînă atunci nu făceau decît să întreţină aparenţa normalităţii într-o lume total străină, care se situa dincolo de orice capacitate de înţelegere, dincolo de orice limită. O lume de o complexitate necuprinsă în care binele şi răul, plăcerea şi durerea au crescut în mod egal şi au atins forme supradimensionate.

Pe stradă se deplasau fără semne de grabă ricşe motorizate, vestigii ale unui timp apus. O femeie purtînd un sari din mătase violetă trecu pe lîngă el. Între sprîncene avea ataşată o mică bijuterie de argint. Un bărbat îmbrăcat sobru la costum şi cravată ducea sigur o servietă-diplomat din piele.

Începu să observe chipurile trecătorilor. Erau atît de diverse, dar în acelaşi timp, atît de asemănătoare! Era convins că exista un liant comun între oamenii din orice spaţiu şi timp. Acel Om Primordial, a cărui prezenţă se făcea resimţită în permanenţă dincolo de stratul superficial de culturi învăţate şi de identităţi asumate. În ochii tuturor urmaşilor lui Manu se citea aceeaşi amprentă a unei naturi umane profunde, în care extremele coexistau.

Peste acest nivel se suprapunea experienţa comună a ciudatei Lumi Noi, care omogeniza, ştergea frontiere şi eradica memoria trecutului. Avea senzaţia că se pierduse ceva important. În masa de amneziaci care popula planeta exista un vid, un neant care risca să devoreze lumea, transformînd viitorul într-un deşert sumbru.

La o distanţă de cîteva mile se înalţau construcţii uriaşe din sticlă şi metal, unde erau amplasate oficiile corporative. Era centrul nodal al metropolei, miezul său digital, din care terabyţi de informaţie se scurgeau prin magistralele de fibre optice. Un Yggdrasil virtual ale cărui rădăcini se afundau în măruntaiele ciberspaţiului. Ce entităţi nevăzute sălăşluiau în păienjenişul de sinapse electronice, ce secrete de nepătruns ascundeau circuitele intermitente de comunicaţii cifrate? Curenţii de atomi digitali traversînd cu viteza luminii infosfera alcătuiau sistemul nervos al unui Nou Babilon.

În fiecare clipă miile de tranzacţii financiare şi ordonanţe administrative schimbau cu desăvîrşire echilibrul de forţe mondial. Structuri efemere se iveau şi se risipeau asemenea unor castele de nisip. Ecuaţii matematice decideau destine, soarta lumii era determinată de proiecţiile profetice ale unor mainframe-uri computerizate, viitorul era o imagine hi-rez văzută de un ochi omniprezent, omniscient şi omnipotent. Acest sistem se manifesta ca un organism proteic aflat într-un proces neîntrerupt de adaptare şi expansiune, ce avansa constant spre configuraţii tot mai complexe. O formă de viaţă străină, concrescută pe lumea materială, care îşi perpetua existenţa dincolo de cea a oricărui individ. Aceasta să fi fost opera finală a evoluţiei?

La un colţ de stradă văzu un grup de soldaţi cu căşti albastre. Armurile din kevlar le imprimau un aspect de cavaleri teutoni, sau de vikingi în preajma bătăliei Ragnarok. Pe chipurile lor se citea o epuizare, care dezvăluia urmele unor traume vechi. Se aflau într-o tensiune permanentă, supraveghind cu precauţie împrejurimile, de parcă un conflict consumat într-un trecut indeterminat ameninţa să izbucnească din nou în orice clipă. Fiecare strîngea în mîini o armă automată, cu degetul arătător poziţionat ferm pe trăgaci.

Pe stradă rulă în viteză un transportor blindat. Asfaltul începu să vibreze din cauza uruitului greoi al motorului. Automobilele se depărtau cu prudenţă din calea sa.

Foarte curînd lăsă în urmă această zonă aglomerată. O luă pe o arteră laterală şi ajunse într-un cartier rezidenţial. Fu surprins de atmosfera sa intimă. Un spaţiu în care se înstăpînise liniştea şi pacea. Într-o curte retrasă zări nişte copii jucîndu-se. Această scenă îi trezi un sentiment de nostalgie. Copiii se bucurau sincer, în pofida tuturor dezastrelor care se produceau zilnic în lume... Putea oare un om să se bucure cu adevărat cît timp altul suferea?

Simţea tentaţia de a evada din realitate, de a-şi găsi refugiu în uitare, în vise şi iluzii. Să pătrunzi într-un Oblivion, să plonjezi într-o Mare a Neştirii şi prin aceasta să afli un remediu. Să percepi viaţa ca un joc. Era oare asemenea atitudine o formă de autoamăgire, o ignoranţă voluntară? Sau intuiţia unui adevăr profund, care sfida autoritatea răului şi a durerii? Întotdeauna, dincolo de orice eşec exista perspectiva dătătoare de speranţă a unui nou început.

Pe un zid văzu un graffitti vechi, aproape şters de vînturi şi de ploi. Descifră literele stilizate, care-i transmiteau un mesaj dintr-o altă lume. De după un gang îşi făcu apariţia un vehicul-robot Predator, planînd silenţios pe fundalul crepusculelor. Pe fuzelajul său din plastic negru erau instalate arme laser. Robotul se orientă spre el şi rămase pentru cîteva clipe imobil. După care dispăru din cîmpul vizual...

Ajunse apoi într-o piaţă, unde fusese instalat un ecran de plasmă enorm. Pe acest ecran un program de ştiri înfăţişa imaginea dezolantă a lumii. Din difuzoare răsunau distorsionate vocea prezentatorului şi zgomote de fundal. Larmă de mulţimi, rafale de arme, explozii, incendii şi sirene. În faţa sa se dezvolta un coşmar monocrom. Observa flăcări uriaşe înălţîndu-se pînă la cer, observa ruine mocnind. Vedea chipul monstruos al forţei distrugerii dezlănţuite pînă la extrem.

Ororile trecutului continuau să bîntuie lumea. Îl asaltă o senzaţie de frustrare şi decepţie. Cine putea să facă abstracţie de o asemenea realitate înfricoşătoare? Să nege caracterul obiectiv al durerii? Pentru mulţi frica rămînea cea mai acută senzaţie.

Ce sens obscur putea să justifice vreodată suferinţa?

La toate aceste întrebări nu afla ca răspuns decît tăcere. Dar curînd, gîndurile i se risipiră, spălate ca praful zilei de apa ploii ce urma să vină. Astfel, cuprins de neli-

→

Leo Butnaru

Parisul drept construcţie intelectuală majoră

(Dintr-un *Jurnal Yes-Eu*)

Aveam în jur de cinci ore de când, la aeroportul Beauvais Tille, auzisem *„Bonjour, monsieur”* şi „Au revoir, monsieur”. Deja eram la aeroportul bucureştean Băneasa, aşteptând să vină microbuzul de cursă, care să mă ducă spre Chişinău. Oarecum impacientat de întârzierea acestuia, din vreme în vreme sunam şoferul prin *Rom-cosmos* (de, telefonia mobilă simplifică multe...), acesta mă liniştea că, iată, circulaţia e cam dificilă, ambuteiaje, dar curând ajunge. Astfel că, în fine, microbuzul opreşte la Băneasa, pun bagajul, intru în salon, dau „Bună ziua”, dar, uimitor, – un „Mâlc” general, niciunul dintre cei peste 10 inşi-călători nu a catadicsit să răspundă la salut. Astfel, la margine de Bucureşti, mă pomenesc direct în mijlocul Chişinăului sau chiar al Basarabiei, unde spiritul cam arid la politeţuri, mai puţin sensibil la amabilităţi e la el acasă în toate ale sale. Nimic nou, îmi zic, deoarece mă referisem, indirect, la aceasta, şi în conferinţa mea cu titlul *O radiografie a spiritului basarabean*, pe care o ţinusem, pe 22 aprilie, la Institutul Cultural Român din Paris (moderată de colega Lucreţia Bârlădeanu). Vorbind de posibila contaminare cu „sufletul slav” al prutonistrenilor, citasem acolo şi dintr-un interviu al mai tânărului coleg Mitoş Micleuşanu: basarabenii „au preluat de la rusofoni felul mai tăios şi minimalist de exprimare şi acţiune. Din acest punct de vedere, românilor li se par basarabenii mai din topor, iar basarabenilor nu le plac unduielile şi modul prea de *bonton* românesc”. Iar bontonul e şi mai şi la Paris – nu? –, astfel că basarabeanul nu ar fi în mare armonie nici cu francezii. Ba chiar la popasul pe care îl făceam, deja noaptea, pe la ora 22,30, undeva în preajma Tecuciului, stând la o cafea cu unul dintre condrumeţi, îi spuneam că, dacă intri în magazinele pariziene, numaidecât eşti întâmpinat cu „Bună ziua, domnule”, pentru ca, la plecare, să ţi se spună „La revedere”, la care chişinăuianul nostru unde face: „Pentru că ei sunt făţarnici...” Nu am găsit de cuviinţă să continui dialogul cu cineva în mintea căruia, probabil, politeţea franţuzească ar cădea sub incidenţa preceptului marxist-leninist al exploatării omului de către om...

Prin urmare, mă întorceam de la Paris şi, în pofida a toate, trebuia să-mi păstrez buna dispoziţie, impresiile... panoramice, acumulate nu în două-trei zile, o săptămână, ci pe durata unei luni întregi, să mijesc ochii şi, sub pleoape, să revăd Luvrul, Turnul Eiffel, Sena, podurile ei minunate, Notre Dame, Arcul de Triumf, *Champs-Élysées*, Panteonul, Grădina Luxemburgului (localnicii îi spun „Luco”), minunăţia numită Versailles, Trianonul, cu *pacea noastră,* semnată aici acum nouă decenii...

Dar cu ce ocazie în Franţa?... Graţie unei burse acordate de Institutul Cultural Român din Paris, prezenţa mea în Oraşul Luminilor ţinea de studiul avangardei. Mai bine zis, de ceea ce s-ar referi la activitatea unor protagonişti ai acestei fenomenologii artistice înnoitoare aflaţi în exil. Nu avangarda în exil, ci unii dintre corifeii săi. Pentru că ea, avangarda, din contră, la Paris s-a aflat şi se află chiar la ea acasă. În libertatea şi efervescenţa-i de dincolo de constrângeri de regim, ideologice, politice, precum au fost cele din ţara pre-Gulagului, Rusia bolşevică din anii 20-30 ai secolului trecut.

Deja de un an, ICR Paris acordă burse de creaţie şi pretendenţilor din Republica Moldova. „Ideea mi-a venit imediat după ziua de 7 aprilie din anul trecut”, mi-a spus domnul Robert Adam, coordonator de programe, dar care, la începutul lunii aprilie din anul curent, se afla deja pe punct de plecare să preia postul de director al Centrului Cultural Român din capitala Belgiei. Deci, eram printre primii basarabeni care profitau de rezidenţă aici/acolo, la cam 3-4 sute de metri de Turnul Eiffel, iar în direcţia opusă a străzii Saint Domenique – cam la aceeaşi distanţă de peluzele din preajma Domului Invalizilor, de Podul Alexandre III peste Sena, după care te pomeneşti între Marele şi Micul Palat, aflate imediat în preajma Champs-Élysées. Pentru că Parisul istoric e compact ca un... CD de lungă, de prelungă durată...

Ceea ce ar merita să fie spus, in extenso, dar nicidecum... amănunţit (ar fi o zadarnică strădanie) despre Parisul care te-a găzduit şi ţi s-a înfăţişat în multiplele sale splendori, poate că va prinde întruparea scrisului în vreun Jurnal Yes-eu (ca să insinuez ceva subtext englezesc prin joc de cuvinte românesc), aici însă rezumându-mă doar la fugitive creionări de impresii, localizări. În special – localizări, zic, gândindu-mă să vă spun cum i-am găsit pe ai noştri pe la fostele lor case, pe la actualele lor case – acestea, deja, cele de – Dincolo. Iar prima vizită i-am făcut-o umbrei Iulie Hasdeu. Nu poţi să ajungi la celebra bazilică Saint-Sulpice, fără a nu trece, imediat în apropiere, pe strada omonimă, colţ cu Petit Bourbon, pentru ca la nr. 28 să identifici clădirea pe care o placă memorială aminteşte că aici a locuit Iulia Petriceico-Hasdeu şi că: „Cette maison garde le souvenir d’un grand esprit”.

Apoi să porneşti spre Rue Madame, în una dintre casele căreia a sălăşluit Mircea Eliade. Suntem în preajma Grădinii Luxemburgului, în plin Montmartre, astfel că începi să cauţi mansarda unde şi-a dus veacul Emil Cioran. Se află în nu prea marea Piaţă Odeon, nr. 21, deocamdată fără vreun indiciu ce ar atesta că aici a locuit marele român. E vizavi de *Terrasse Méditerranée*, frecventată în epocă de Eugen Ionescu, Mircea Eliade, Emil Cioran, Gherasim Luca şi Tristan Tzara. Primii trei îşi mai dădeau întâlnire în Grădina Luxemburgului, iar pe fundalul bazilicii Saint Suplice li s-a întâmplat memorabila poză *a granzilor în juneţe*.

Dat fiind că Mircea Eliade s-a stins în SUA, la Cimitirul Montparnasse, „i-am întâlnit” doar pe Eugen Ionescu şi Emil Cioran. Pietrele lor tombale nu se află prea departe una de alta, şi nici de cea a lui Constantin Brâncuşi. Pe mormintele lui Cioran şi Brâncuşi – semne de afecţiune: bileţele, panglici, bilete de metro; la primul – şi o ulcea cu pământ care, presupun, o fi fost adus din România, poate chiar de la Răşinarii săi de baştină. Apoi, şi o bancnotă de un leu românesc. Pun şi eu, alături, una de un leu... moldovenesc. În Cimitirul Montparnasse se află şi celebrul... *Le baiser de la mort*, una dintre cele mai faimoase, aici, sculpturi tombale pe care, în anul 1910, Constantin Brâncuşi a executat-o pentru mormântul tinerei rusoaice Tatiana Rachewskaïa. La Montparnasse, *Sărutul* simbolizează dragostea eternă...

Câţiva paşi spre vest de mormântul lui Eugen Ionescu, se află locul de veci al captivantului prozator Julio Cortázar, ceva mai încolo – al lui Samuel Beckett... Nu vi se pare mult grăitoare (în profunda linişte a cimitirului) această apropiere de Dincolo dintre corifeii teatrului (absurdului), Ionescu şi Beckett?... Să vă spun o mică întâmplare, „de contaminare”, care mi-a venit mie în minte, în imaginaţie, acum câţiva ani, şi pe care

→

2049

nişti, se apropia inevitabil de destinaţia drumului său.

În cale îi apăru un templu antic din piatră întunecată. Aici se încheia scurtul său pelerinaj. Se afla în sfîrşit acasă. Era ashramul închinat zeului Shiva.

Templul era înconjurat de arbori bătrîni. Ascultă un timp foşnetul frunzelor. După care se îndreptă cu un sentiment de împăcare spre poartă.

La intrarea în ashram îl întîmpinară cîţiva discipoli:

- Bună seara, Swamiji!

- Cum a fost plimbarea?

Le răspunse cu blîndeţe:

- Mai sînt multe lucruri de văzut pe lume. Nenumărate ca firele de nisip în mare.

În curte nişte Pundiţi interpretau o muzică în care vechi motive religioase luau forme moderne. Unul dintre artişti manevra un sintetizator de anticariat Roland SH-101. Arpegii celeste se înălţau şi coborau în spirale modulate. Un ritm sintetic asemănător pulsaţiilor cardiace se îmbina cu tobe tablas agitate. O sitară, o vioară şi un flaut reluau la nesfîrşit o melopee din timpuri îndepărtate. Incenţe aprinse întregeau atmosfera de ritual sacru.

Pătrunse în interiorul templului şi se pomeni într-o sală de ceremonii spaţioasă. În penumbră tronau misterioase statui ale zeităţilor din panteonul hindus. Iată-l pe Ganesha, zeul cu cap de elefant, protector al înţelepciunii. Iată silueta plină de graţie a zeiţei Parvati, consoarta eternă a lui Shiva. Dar iată-l şi pe Shiva însuşi, zeul luptător, apărător al binelui şi dreptăţii, dominînd centrul sălii. Vechea statuie de piatră îl înfăţişa meditînd în postura lotusului, cu o expresie de pace şi beatitudine întipărită pe chip.

Străbătu coridoare lungi în al căror clarobscur se ghiceau contururile palide ale unor basoreliefuri. Urcă o scară, apoi ajunse în faţa unei uşi masive, dincolo de care se aflau încăperile rezervate lui.

În camera de studiu era amenajat un mobilier uzat. Pe birou stătea un laptop. Indicatorul conexiunii la reţeaua globală de date clipea intermitent, dezvăluind un schimb intens de fişiere cu servere din cele mai îndepărtate regiuni ale lumii. Dulapurile erau încărcate pînă la refuz cu cărţi. Enumeră la întîmplare cîteva titluri: Vyasa, Kalidasa, Sankaracharya, Kabir, Vivekananda.

Draperiile se agitau antrenate de vînt. Venea o furtună. Se apropie de fereastră şi o închise cu prudenţă.

Intră apoi în dormitor şi se întinse pe o rogojină. Se gîndi un timp la impresiile zilei. Îşi aminti de un vers al lui Kalidasa: „...Dar azi trăit cum se cuvine, Face din orice ieri o amintire fericită, Şi orice mîine îl transformă în speranţă.” După care o umbră se lăsă peste raţiunea sa.

Se cufundă în apa viselor. Cîteva clipe nesfîrşite percepea vag cum coboară printr-un tunel ascuns în tenebre.

Deodată se pomeni plutind în ceaţă. O pîclă densă dincolo de care nu se zărea nimic.

Ceaţa începu să se disperseze. Se deplasa pe o potecă de munte, în mijlocul unei jungle. Arbori şi liane se împleteau în structuri haotice, asemenea unor tentacule întunecate. Prezenţe necunoscute îl urmăreau din obscuritatea desişurilor.

De după o cotitură îi ieşi în cale un tigru. Rămase uluit în faţa acestui animal fabulos. Tigrul îl privea cu ochi lucizi, plini de semnificaţii, în care păreau să se ascundă toate misterele naturii. Admiră blana viu colorată. Geometria dungilor forma un labirint în ale cărui serpentine necuprinse orice observator s-ar fi pierdut în mod irevocabil. O operă de caligrafie compusă de un artist neştiut. Corpul zvelt al tigrului insufla forţă şi eleganţă. O felină graţioasă ivită dintr-un lăcaş nebănuit al memoriei.

Auzea respiraţia calmă a animalului. Brusc tigrul scoase un urlet care se reverberă în adîncurile fiinţei sale.

Lăsă în urmă tigrul şi continuă să se mişte pe cărarea din mijlocul junglei. Curînd ajunse pe o pajişte înmiresmată, deasupra căreia zburau fluturi cu aripi de un albastru închis. Micile creaturi executau cu trupurile lor plăpînde un dans dezordonat, mînate de o stranie nelinişte interioară.

Calea sa ducea spre o înălţime. Păşea printr-o iarbă înaltă. O adiere uşoară de vînt agita plantele.

După un timp, se pomeni în faţa unui arbore uriaş. De la trunchiul său noduros porneau nenumărate ramuri care se pierdeau în văzduh. Lîngă acest arbore ciudat se afla o stană de piatră, care amintea vag de o siluetă umană. Îl acapară o emoţie stranie. Chipul de piatră îi părea cunoscut. Îl ştia de undeva departe, dintr-un trecut îndepărtat, dintr-o altă viaţă. O amintire de la începutul timpului, cînd lumea era tînără, iar spiritul plutea în tăcere deasupra apelor neantului.

Apoi întreaga zonă începu să fie înghiţită de ceaţă. Simţi deodată cum se transformă într-un vultur. Îşi întinse aripile şi se înălţă în aer. Zbura deasupra unui defileu muntos, deasupra unui rîu şi a unei cascade. Zona inferioară a defileului era acoperită de ceaţă. Se înălţă tot mai sus şi se îndreptă în direcţia soarelui, pînă cînd se topi în lumina sa.

▣

am retrăit-o, în acest aprilie, la Paris, pe când intram iar în Catedrala Notre Dame. În mintea, în imaginaţia mea, astfel se petrecuseră lucrurile:

„În anul 1938, cercetând lista celor nu doar sosiţi, ci şi stabiliţi la Paris, Samuel Beckett îşi reţinu privirea asupra numelui lui Eugen Ionescu, iar Eugen Ionescu îngădui mai mult cu lumina ochilor peste numele lui Samuel Beckett, ambii mirându-se, la început, de atare coincidenţă, zicându-şi în sinea lor că ea nu părea deloc întâmplătoare şi ar putea să aibă anumite urmări de oarecare ordin, artistic, dar şi biografic. Pozitive, mai puţin îmbucurătoare, urmările? Nu aveau cum şti. Beckett remarcase că Ionescu e cu trei ani mai tânăr decât el, şi nici atenţiei lui Ionescu nu putea să-i scape apropierea dintre cei doi ani de naştere, al irlandezului – 1906, şi 1909 – al său. Semnifică, totuşi, ceva sau ba o atare preajmă cronologică? Nu aveau cum şti.

Dar, peste ani, chiar peste câteva decenii (trei-patru decenii trecute de la acel 1938) în faţa catedralei Notre Dame de Paris se întâlniră un laureat al Premiului Nobel cu un membru al Academiei franceze, alias – Samuel Beckett cu Eugen Ionescu, unul pe picior să iasă din catedrală, celălalt – pe picior să intre acolo. Istoria nu a mai reţinut care şi în ce poziţie era, adică – pe picior de ieşire sau de intrare, şi unul, şi celălalt cu bastonul în mâna întins spre intrare-ieşire.

Fiecare îşi spuse în sinea sa: „Iată că nu este deloc absurd să se întâlnească faţă în faţă doi protagonişti ai (teatrului) absurdului”, după care Eugen Ionescu făcu un pas în dreapta, ca să-i ofere loc maestrului Samuel Beckett care, la rândul său, concomitent, făcu un pas în stânga, ca să-i ofere trecere maestrului Eugen Ionescu, astfel că ambii se pomeniră şi mai faţă în faţă, gata să se ciocnească sau să se îmbrăţişeze, cel puţin – să-şi pună unul celuilalt mâna pe umăr sau, simplu, – să-şi strângă mâinile. Însă Eugen Ionescu schimbă pasul, de data aceasta făcându-l în stânga, ceea ce i se întâmplă, ca maşinal, şi lui Beckett, care făcu pasul în dreapta. Pe feţele ambilor scriitori, ce se pomeniseră atât de – cum să zic? – vizavi se perindă câte o umbră de jenă sau, poate, fâstâceală. Apoi unul făcu pasul cum îl făcu, spre a-l ocoli pe celălalt coleg, acesta, la rândul său, vru să treacă, ocolit, pe lângă vizaviul său, astfel că Beckett şi Ionescu mai să se lovească nas în nas! Parcă năuciţi de coincidenţa manevrelor pe care le întreprindea unul şi celălalt, maeştrii absurdului se opriră, după care unul dintre ei spuse: „Haideţi să convenim: de data aceasta eu voi lua-o în stânga, iar dumneata – în dreapta”. Aşa şi făcură. Însă fiecare de pe poziţia sa, astfel că – buh! – Beckett şi cu Ionescu se ciocniră frunte-n frunte!

– Ha, ha! făcu, binevoitor, autorul „Rinocerilor”. Ne-am lovit, totuşi.

– Mda, făcu autorul lui „Godot”, nu doar că ne-am lovit, ci chiar ne-am şi contaminat.

– Mai demult, zise românul.

După care, făcând, în sfârşit, fiecare pasul salvator, se despărţiră, gândindu-se dacă au glumit sau au spus adevărul”.

Mai e la Montparnasse şi un alt român celebru, sculptorul Ion Vlad, nu departe de Brâncuşi. Pleacă din România în 1965, stabilindu-se în Franţa. Peste doi ani, i s-au comandat 5 sculpturi pentru *Espace Pierre Cardin* din Paris, iar peste alţi doi ani devine profesor titular de sculptură şi desen la Centrul American din metropola franceză; din 1975 – profesor de sculptură şi desen la Universitatea Sorbona. Printre lucrările mai importante ale lui Ion Vlad se numără o decoraţie murală, de 100 mp, realizată pentru *Musique, Diffusion Française, Bois-Colombes*, şi două sculpturi în bronz şi ciment, realizate pentru Spitalul *Saint Joseph* din Stockton, San Francisco (California). Sculptorul a lăsat şi portretele, „sumare”, de-a dreptul originale, în piatră, ale lui Eugen Ionescu şi Mircea Eliade. Iar capodopera sa este considerată statuia lui Eminescu din preajma Universităţii Sorbona, edificată prin contribuţia a doi români din Spania (Ascension Maorta şi Aurel Răuţă), când se împlinea centenarul naşterii poetului.

La intrarea principală a Cimitirului Montparnasse, pe dreapta, sunt înmormântaţi Jean Paul Sartre şi Simone de Beauvoir, pentru ca, la capătul aleii, luând-o la stânga, să ajungi la casa de veci a autorului *Florilor răului*, Charles Baudelaire…

Iar la Cimitirul *Père Lachaise* „am trecut” pe la marele George Enescu şi pe la celebra actriţă Elvira Popescu. După ce-i „vizitasem”, tot aici, tot… *Dincolo*, pe Honoré de Balzac (pe piedestal – şi o carte pe ea cu o pană; pe cotorul cărţii scris-sculptat: *La Comédie humaine*) – şi Guillaume Apolinaire (pe mormânt, gravat, poemul *L’Adieu*. Te miri: Ce mai e şi cu acest „adieu” francez… „À” înseamnă „La”, iar „Dieu” – Dumnezeu…), cărora le port, parcă nealterată, netrecătoare, o entuziastă consideraţie juvenilă.

Era 18 aprilie, Polonia îşi înmormânta personalităţile decedate în catastrofa aviatică de lângă Smolensk, şi eu am trecut, să mă reculeg, şi pe la mormântul fascinantului Frédéric Chopin. Mai multă lume, aici… Vizavi, mormântul poetului Yvan Goll, din catrenul săpat pe piatră reţinând: „Je n’aurai pas duré plus que l’écume” (*Eu nu voi dăinui mai mult decât spuma*…).

În momentele de reculegere la mormântul marelui compozitor, autor al „Rapsodiei române”, retrăiam mai multe secvenţe din repetatele mele vizite la Conacul din Tescani sau la Casa Enescu din Bucureşti, extrem de frumoasă. Regretata regizoare Nicoleta Toia, care a fost şi ataşat cultural la Ambasada României din Chişinău, îmi povestea o întâmplare *poştală* în care a fost, în interbelic, „implicată”, ca punct de orientare, şi Casa Enescu, cea cu doi lei sculpturali la intrare. Cică, cineva de la Paris, necunoscând concret adresa la care dorea să expedieze o scrisoare, a găsit o rezolvare ingenioasă a problemei, scriind pe plic: „Casa cu doi femei vizavi de casa cu doi lei”, pentru că, aşa se face, şi până astăzi, peste Calea Victoriei, în faţa Casei Enescu, cea cu doi lei, se află o clădire cu două cariatide, adică… *doi femei*…

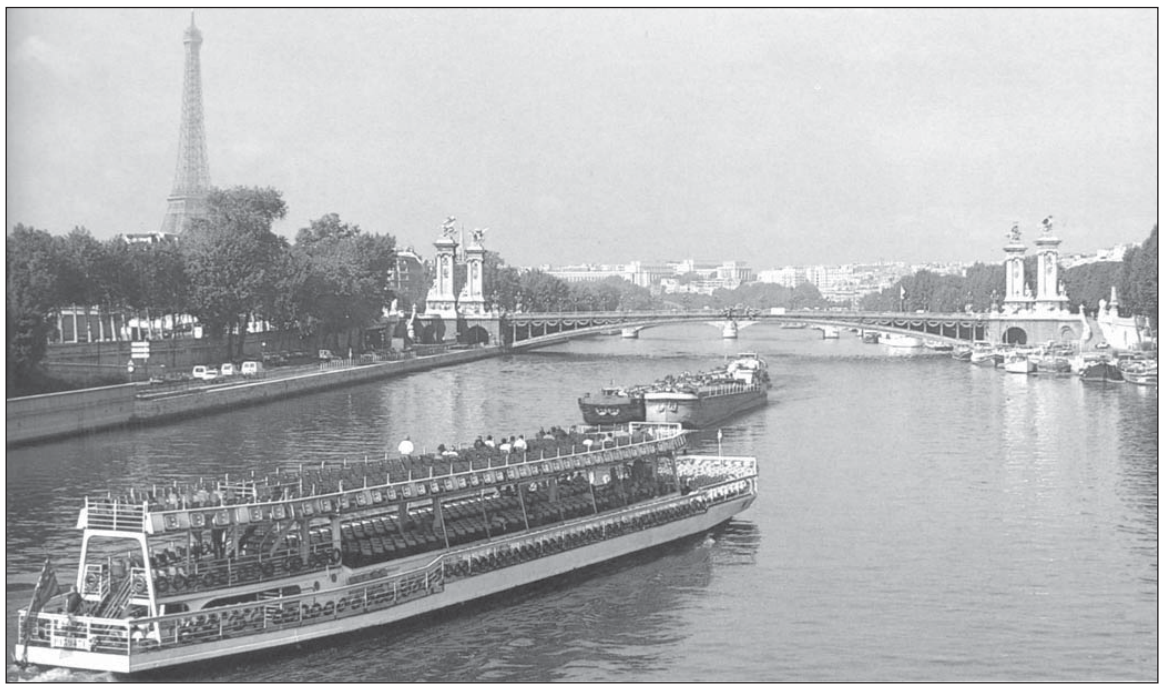

Iar pe Constantin Brâncuşi „l-am reîntâlnit” chiar la el acasă, aş putea spune. Adică, la „Atelierul Brâncuşi”, care face parte din faimosul Centrul Pompidou. În anul 1956, magicianul dălţii, considerat „l’inventeur de la sculpture moderne”, a lăsat moştenire statului francez totalitatea (conţinutul) atelierului său – opere terminate, eboşe, mobilă, instrumentar, bibliotecă, discotecă, foto-arhivă personală (peste 1700 de cadre), cu condiţia ca Muzeul Naţional de Artă Modernă să se angajeze să reconstituie atelierul şi să-l prezinte precum va fi găsit în ziua decesului artistului. Aşa s-a întâmplat. Cele 144 de opere ce se află în 4 încăperi ale atelierului sunt inestimabile. Intrarea – gratis, precum a dorit-o sculptorul. Program – de la 14,00 la 18,00. Cât aşteaptă deschiderea, potenţialii vizitatori sunt acostaţi de multe copiliţe oacheşe şi… surdo-mute, ar reieşi. Ele solicită semnături întru susţinerea copiilor cu dezabilităţi. Bine, dă el francezul, franţuzoaica o semnătură, numai că după aceasta „surdo-mutele” pretind şi contribuţie pecuniară. Nimic nou: le-am văzut, pe aceleaşi, prin Cartierul Latin; ca şi acolo, la un moment dat apare mahăra, o vlăjgană, oacheşă şi ea, care, ţigăneşte în melanj cu româneşte, strigă aduna-rea, muştruluindu-şi *albinele* că nu sunt prea zeloase, insistente, convingătoare, că lasă „să le scape” clienţii… Asta e, unul dintre trucurile anumitor cetăţeni români care, din păcate, sunt inventivi la escrocherii, tertipuri…

Bineînţeles, pe Brâncuşi, ca şi pe Victor Brauner, l-am întâlnit cu opere şi în alte muzee, inclusiv la cel de artă modernă al oraşului Paris. Acolo, un grup de pici-gâgâlici, cu vârsta între grădiniţă şi dintâia clasă primară, stăteau la podele, în timp ce educatoarea le prezenta – ce credeţi? – „Foca” brâncuşiană (ce polizaj, ce şlefuire!), fără a le spune cum se numeşte şi întrebându-i cu ce seamănă respectiva sculptură. O, de câtă inventivitate dădeau dovadă micii vizitatori! Reţin ce spune un pici: „Seamănă cu un aspirator”. Dar, în fine, ghidaţi de educatoare, ajung la adevăr: e o focă. Iar foca ar fi şi ea peşte sau ba?…Uite, asta e o altă problemă, pe care îi las să o rezolve micii francezi norocoşi de a putea să umple celebrele muzee încă de la vârsta lor de 5-6 ani… Călătorii – sute de mii! – din metroul parizian, la staţia Madeleine (linia 14), contemplă „Rugăciunea”, plasată aici în 2001, ca reproducere a sculpturii tânărului Brâncuşi, din 1907. Precum scria Ionel Jianu, „Spaţiului emotiv al sculpturii, Brâncuşi îi adaugă o nouă dimensiune: cea de timp, exprimată prin ritm continuu şi avansare spre umanitate. O umanitate văzută în reculegere şi credinţă, o umanitate animată prin caritate şi nostalgie cerească”. Apoi, Piaţa Brâncuşi din Arondismentul parizian nr. 14.

La Muzeul de Artă Modernă Victor Brauner e prezent cu două lucrări – o compoziţie sculpturală „Amalgam” şi memorabilul portret al lui André Breton. Iar la Musée d’Orsay, şi *suprarealismul magic* din pânzele sale – „Depolarizarea intimităţii”, aventura cubistă sau – supraaventura destructivistă din „Hitler” (1934), dar şi din „Autoportretul” (1931) cu ochiul drept tăiat, conştient, de pictor, cu briciul (!!), pentru… a trăi senzaţii nemaiştiute! În altă parte, văd un portret suprarealist cu un chip ce are fermoar… la ochi! Alte, dintre multe, lucrări ale lui Brauner: „Cocoaşa şi piscul”, „Improvizaţie”, „Totem”… Ceea ce mă face să cred, fără să exagerez, totuşi, că şi românii – Brâncuşi, Eliade, Ionescu, Enescu, Cioran, Elvira Popescu, Brauner, Tzara, Celan, Gherasim Luca, Martha Bibescu, Ştefan Lupaşcu etc. – fac ca eu unul, dar nicidecum singurul, să concep, să înţeleg Parisul ca pe o construcţie intelectuală majoră, de căpetenie – în lume, a lumii… Pentru că românii rămân în continuare – mă tem că folosesc un termen cam… barbar sau, pur şi simplu inadecvat, dar asta e; – rămân în continuare… funcţionali, foarte necesari în spiritualitatea franceză.

În labirinticul, supraaglomeratul Cartier Latin deja de 53 de ani e jucat dramaturgul Eugen Ionescu. În compactul, discretul, parcă, dar ajuns celebru *Théâtre de La Huchette* se joacă de mai bine de jumătate de secol „Cântăreaţa cheală” şi „Lecţia”. Până în prezent (eram în 9 aprilie 2010) au avut loc… 16 500 de reprezentaţii. Cu actori diferiţi, din generaţii teatrale în succesiune şi perindare de har. Şi remarcablazon: „Le théâtre de la Huchette a reçu un *Molière d’honneur* en 2000 pour sa fidélité à Ionesco”. Bineînţeles, fiind vorba de cea mai prestigioasă distincţie pentru teatrele franceze. Probabil, anume la *Huchette* se referea Ionescu, când scria: „Un mare succes într-un teatru mic e mult mai bine decât un mic succes într-un teatru mare”. E drept că autorul *Lecţiei* a cunoscut deopotrivă succese mari şi în teatre… uriaşe.

În fine, prin sine, adică şi prin contribuţia substanţială a perpetuului spirit creator românesc, Parisul este spaţiul în care Trecutul – nu trece. Dăinuie în continuare, peste clipe, zile, ani, secole. Ba chiar milenii, dacă luăm în consideraţie că metropola franceză se trage de la Lutèce (romanii îl numeau *Lutetia Parisiorum*), urbe galo-romană, întemeiată încă la începutul secolului I al erei noastre. Dăinuie şi domină monumental, impresionant, pilduitor, instructiv şi, dacă vreţi, uşor retoric – fără a supăra, ci din contră. Spre exemplu: *Liberté, égalité, fraternité!*…

■

Arzu

Mi-am dat întâlnire cu Arzu în Jardin du Luxemburg la patru după-amiază. Mi-a spus la telefon că vrea să-mi mărturisească ceva foarte important. Nu aveam nicio îndoială că trebuia să fie vorba de o relaţie sentimentală în care se antrenase.

- Era şi timpul, mi-am zis. Hai s-o auzim, că ar putea fi interesantă, şi m-am îndreptat spre Gradină cu mult înainte de ora fixată.

de

Lucreţia Bârlădeanu

Vin ades să rătăcesc aici. Toamna din acest an, frumoasă şi sigură de puterea ei seducătoare (asemeni unei femei inteligente, trecută prin multe, dar care reuşeşte totuşi să-şi păstreze un aer vag de prospeţime şi inocenţă) îşi etala, la finele lui septembrie, toate graţiile. Aduse cu farmecele-i irezistibile s-o însoţească, curtenitor, un soare blând care-şi risipea generos de dragul ei lumina pe cerul profund albastru şi pătrundea jucăuş printre crengile copacilor. Gazoanele garnisite de flori multicolore dar cu preponderenţă de galben şi violet, à la Luchian, îi dădeau un aer de nobleţe aparte şi ea-şi revărsa cu duioşie gratitudinea pentru cei care-i admirau şi-i onorau prezenţa regală.

Am găsit un scaun liber în preajma Fântânii Médicis, străjuită la izvoare de miticul Polyphème, ce priveşte de câteva secole [cu gelozie] de pe stanca înaltă scena erotică dintre Arcis şi Galateia, îmbrăcaţi de Auguste Louis Ottin în stilul italian din secolul XVII şi fără haine pe ei. Ori de câte ori mă opresc în faţa acestor sculpturi, trăiesc acut sentimentul că Ciclopul în bronz este, de fapt, Zmeul din povestea românească *Fata din Grădina de Aur* (cea care l-a inspirat pe Eminescu să scrie *Luceafărul)* şi nu mai sunt sigură pe cine stă să se prăvale stânca din legendă ca să omoare din gelozie: pe fata împăratului din Grădina de Aur a folclorului românesc ori pe Arcis, păstorul din Sicilia.

Dar cum tragedia, Slavă Domnului, întârzie să se producă, apa se prelinge liniştită de pe scările havuzului ca nisipul într-o clepsidră, animând frunzele căzute şi amestecându-le de-avalma cu peştii zglobii şi multicolori.

Îmi place să contemplu acest cadru feeric şi unic prin intensitate, accentuat şi de decorul plantelor agăţătoare plasate pe de o parte şi alta a canalului. Dirijate ca să formeze o ghirlandă în două etaje, ele prind în hora lor şi câţiva copaci maiestoşi ce-şi întâlnesc coroanele pentru a forma un coridor umbros şi agreabil ce armonizează perfect cu vazoanele de crizanteme de pe margini. Mă abandonez culorilor reflectate în apă, mă îmbăt cu mirosul discret de melancolie aruncat în aer şi mă las sedusă de această minunată energie a naturii ce pătrunde adânc în sângele meu. Îmi adun astfel „provizii" de frumuseţe şi căldură pentru atunci când nu se vor găsi cu atâta uşurinţă.

Până la venirea lui Arzu mai e timp suficient, aşa că vă îndemn să luaţi loc alături, să contemplăm împreună peisajul dar şi să vă dau câteva detalii despre cea pe care o aştept.

Am cunoscut-o acum vreo trei ani pe când lucra încă la Printemps (unul din cele mai mari magazine de modă din Paris) ca vânzătoare la un butic, unde, de obicei, făceam şi eu shopping. Sinceră să fiu, nu m-a impresionat deloc statutul ei de angajată în domeniu, pentru care nu avea nici cea mai mică vocaţie. Îmi alegeam singură atributele de vestimentaţie şi le asortam cum credeam mai bine, iar Arzu mă acompania cuminte, privindumă cu ochii ei frumoşi ce emanau un abur uşor de tristeţe şi melancolie, vorbind cu mine despre orice în afară de marfa de care eram interesată. Am intuit din prima că nimerise în comerţ complet din întâmplare şi am fost curioasă să ştiu cum. Dar prima întrebare pe care i-am pus-o (şi asta în cel mai tradiţional spirit parizian) a fost:

- De quelle origine vous êtes? /De ce origine sunteţi?/

De fapt, ar fi fost mai nimerit să fi întrebat „Din ce loc vă trageţi?", expresia incluzând mai exact suma de informaţii ce ar fi putut potoli curiozitatea cuiva în a contura, fugitiv, personalitatea unui individ. Dar cum nu-mi venea, momentan, echivalentul în franceză, m-am mulţumit să rămân în registrul banal al acestui enunţ, când se întreabă, de obicei la Paris, ca să se ştie ce distanţă trebuie să se ia faţă de cel cu care te întreţii – şi asta în conformitate cu viziunea franceză asupra originii sale şi în dependenţă de imaginea ţării din care acesta *se trage*.

De îndată ce mi-a răspuns că e turcoaică, am profilat instantaneu pe imaginea ei nu doar ambiţia Turciei de a se apropia de Comunitatea Europeană şi încăpăţânarea autorităţilor de la Ankara de a nu recunoaşte genocidul armean, ci şi memoria sângelui (ce-i drept, resemnată deja) ce-o mai păstra despre nelegiuirile Imperiului Otoman faţă de ţărişoara noastră, dar şi atmosfera fascinantă ce-o amprentase asupra mea Laureatul Premiului Nobel – Orhan Pamuk – cu romanul „Mă numesc Roşu".

Arzu, auzind de Moldova, mi-a destăinuit pe loc surpriza ce-o avuse în sezonul trecut pe o plajă din Turcia, unde venise să se scalde şi o moldoveancă de-a noastră foarte frumoasă.

- Părea coborâtă din picturile lui Botticelli, zău. Când venea pe malul mării, toată lumea întorcea capul după ea, urmărind-o cu admiraţie. Nu am văzut niciodată o femeie mai frumoasă, mă asigura ea.

Aveam toate motivele s-o cred. Am tot emis de ceva ani către lume semnale disperate despre noi şi iată că au fost recepţionate. Ei, cum să nu te bucuri...

Dar să revenim la Arzu. Cum am aflat, între timp, ea nu este chiar o turcoaică tipică. Se refugiase în Franţa, împreună cu părinţii pe când avea doar 9 ani, din cauza represaliilor la care erau supuşi în Turcia ca fideli ai minorităţii religioase Alevism, mult mai modernă şi deschisă spre lume decât Islamul.

După ce ne-am împrietenit şi am ieşit împreună în repetate rânduri pe la cafenelele pariziene, cunoşteam multe amănunte despre povestea vieţii ei.

Iat-o, foarte sumar:

Acum vreo cinci ani, când îşi începuse doctoratul în drept cu tema *Obţinerea şi pierderea naţionalităţii franceze între anii 1804-1927*, ajunse la ideea că la cei 27 de ani ai săi ar fi fost timpul să-şi pună serios şi problema privind viaţa sa privată. Nu puteai zice, între noi fie vorba (şi o să vă convingeţi de asta când va veni la întâlnirea programată pentru ora patru după-amiază) că făcea parte din categoria femeilor care aruncă lumină oprind în loc inima bărbaţilor, dar nici că ar fi fost cineva care să nu se vadă deloc! Mai degrabă, am putea zice, că se băga singură în umbră. Şi asta şi din motiv că ea considera dificil să găsească persoana care i-ar corespunde. Alesul inimii ar fi trebuit, credea, să fie cineva care-i cunoştea tradiţia, îi împărtăşea religia şi-i vorbea limba, – valori de care rămase foarte ataşată. Dar să găseşti la Paris o astfel de persoană era cam complicat.

Soluţia i se părea a fi un lung sejur în Turcia, undeva pe malul mării, pentru a încerca să-şi întâlnească ursitul. Vorba românească: nu cauţi şi găseşti, dar dacă mai şi cauţi! – s-a adeverit şi pentru realitatea turcă. Iat-o, deci, nu zăbavă, pe Arzu a noastră sub soarele torid al unui august mediteranean (ce poate face minuni cu hormonii cei mai prizăriţi, darmite cu unii înfruntaţi de nişte oprelişti forţate) îndrăgostită lulea de un tânăr turc care devenise interesat de o legătură cu ea. Idila s-a derulat încă câteva luni bune, până când cei doi au ajuns la capitolul căsătorie...

Bun, de aici încolo, dacă aş avea talentul Lidiei Bobână, ar urma să vă istorisesc o poveste ce-ar trebui să vă apuce de inimă cu o fată bună ce vrea să fie mireasă(!) şi cu un tânăr (turc) insensibil ce doreşte cu orice preţ să profite de banii şi dragostea ei, ca să ajungă în Europa... Vă las, iată, şansa să compuneţi istoria cum vă place mai bine, iar eu am să intervin doar la final pentru a vă aduce la cunoştinţă cum a procedat Arzu: După o lună de şedere în Franţa, când urma ca Cihan (aşa-l chema pe turc) să-şi prelungească viza de şedere, Arzu îi mărturisi că viaţa lor în doi a luat sfârşit. Dăduse deci şi ea, cum putuse, lovitura de graţie: obţinuse ca proaspătul şi aventurierul ei soţ să fie expulzat din spaţiul european şi intentase un proces – nu de divorţ –, ci chiar de suspendare a căsătoriei. Aşadar, cum nunta nu avusese loc, cearşaful *înflorit* nu s-a putut juca şi Arzu a rămas în continuare să-şi poarte virginitatea în Franţa ca pe o medalie de tinichea.

O cunoscusem chiar în primele luni după acest eşec sentimental şi o găseam evident marcată. O depresie profundă o determină, în cele din urmă, să plece de la Printemps (unde se angajase pentru a-şi putea rezolva o serie de probleme financiare prilejuite de mariaj) într-un lung concediu de boală, după care-şi dădu demisia, şi se întoarse, când se făcu mai bine, la doctoratul *despre obţinerea şi pierderea cetăţeniei franceze*.

Ne întâlneam uneori în acest răstimp pentru a o ajuta să se recupereze şi mergeam să vizităm împreună vreo expoziţie sau pur şi simplu ne plimbam pe străzile şi prin parcurile Parisului. Găsisem în Arzu multe trăsături comune cu felul nostru de a fi. Nu ştiu dacă similitudinile ţin de faptul că venim amândouă din Est, ori că, în definitiv, oamenii, indiferent de rasă şi naţionalitate, vor descoperi întotdeauna, cu un dram de bunăvoinţă reciprocă, un „ceva" comun care i-ar putea apropia.

Pentru a o ajuta să se lecuiască de tristeţe, am făcut-o să cunoască opera lui Cioran. Efectul a fost unul benefic. Prinse gust pentru el şi ne pierdeam (ori câştigam?) timpul împreună încercând să dezghiocăm silogisme ale amărăciunii. Iar pentru a ne impregna şi mai mult de aroma irepetabilă a gândirii sale, ne plimbam pe Rue L'Odeon în apropierea casei cu numărul 21, unde a locuit Emil Cioran împreună cu Simone Boué, care, cam la un an după moartea lui, s-a înecat în Oceanul Atlantic.

Câte speculaţii şi dispute înflăcărate ne-a pricinuit dispariţia misterioasă a celei care a ştiut să rămână timp de o viaţă în umbra filosofului şi a încarnat apoi, se pare, în mod atât de exemplar, ideea de sinucidere pe care Cioran a cultivat-o cu atâta talent! Femeia care iubeşte /fie chiar şi Ideea înaintea Celui care-o emite / – credeam noi cu Arzu, nu, aceasta nu va avea niciodată tupeul lui Friedgard Thoma (nemţoaica de care Cioran se îndrăgostise la 70 de ani şi căreia îi scria: „Aţi devenit centrul vieţii mele, zeiţa unuia care nu crede în nimic, cea mai mare fericire şi nefericire întâlnită vreodată") să se întrebe de ce Cioran nu s-a sinucis şi a acceptat în schimb decrepitudinea fizică provocată de boală. Evident, această femeie a reuşit să-şi obţină un

→

loc în posteritate lângă bătrânul filosof fără sistem dar cu atâta miez. Oare doar prin inteligenţă şi frumuseţe ori şi prin impostură? – ne întrebam noi.

Dar câtă bătaie de cap ne-a dat soarta celor 30 de manuscrise cioraniene, găsite în mansarda filosofului, după moartea lui Simone Boué şi scoase la licitaţie de o menajeră, cerând pe ele 150.000 de euro, când, de fapt, ele valorează peste un milion! Urmăream cu sufletul la gură evenimentele legate de acest subiect, ca să ne revoltăm rău de tot de decizia Tribunalului din Paris din decembrie 2008, care prevedea restituirea tuturor documentelor către persoana găsitoare, urmând ca aceasta să dispună de ele cum crede de cuviinţă.

Arzu, de pe poziţii de cunoscător al jurisprudenţei franceze, mă încredinţa că până la urmă manuscrisele vor ajunge în bibliotecile universitare. Când? – întrebam eu nerăbdătoare şi afectată de parcă mi se făcuse o nedreptate personală. În definitiv, găseam conciliere în cafeneaua *La mediterranee* din faţa Teatrului Odeon, un local agreabil, elegant şi rafinat, decorat în stilul anilor '50 şi frecventat în epocă de Cioran, Eliade şi Ionesco, care au reuşit să marcheze în mod formidabil de atunci încolo atmosfera pariziană.

Sunt aproape sigură că de aici au pornit într-o zi, în trei, spre Catedrala Saint-Sulpice unde a fost făcută celebra fotografie, /cea din preajma havuzului, v-o amintiţi, bineînţeles/de care a făcut atâta caz Alexandra Laignel-Lavastine. Eu cu Arzu refăceam itinerarul ca pe un joc magic, în aşteptarea unui miracol care se dizolva discret în aer, instalându-se peste întreg Cartierul Latin, dar planând mai dens parcă în preajma Teatrului de la Huchette, unde intram împreună pentru a privi cele două piese legendare ale lui Eugen Ionesco – *La Cantatrice chauve* şi *La Leçon*. (Atenţie, vă rog, la ortografierea numelui Ionesco! Cu finalul în – O, nu în – U!) Nu se cade să-i pricinuim necazuri lui Marie-France, fiica dramaturgului, care se opune cu înverşunare evocării rădăcinilor româneşti ale tatălui său.

O iniţiez, deci, cum aţi înţeles, pe Arzu, metodic şi cum pot mai bine cu prezenţe culturale româneşti la Paris şi asta îmi dă o satisfacţie deosebită. Am dus-o şi la Atelierul lui Brâncuşi, din imediata apropiere a Centrului Pompidou, ca să înţeleagă de unde pornesc rădăcinile sculpturii moderne şi cât geniu trebuia să aibă un artist pentru a reuşi să sculpteze nu lucruri şi fiinţe, ci idei.

Statuia lui Eminescu creată de Ion Vlad şi plasată în preajma Bisericii Româneşti de pe strada *Jean de* Bauvais, în schimb, nu i-a plăcut prea mult. Zadarnic încercam eu s-o conving că sculptorul este un mare talent, nepreţuit poate, nici în România, nici în Franţa la justa-i valoare încă, şi că lucrările lui surprind, printr-un aliaj neaşteptat de „*energie şi de disperare, de vitalitate şi de eşec, de construcţie monumentală şi de ruinare lentă a formei până în pragul disoluţiei*" (Pavel Şuşară), că ar încarna însăşi suferinţa, angoasa. Arzu insistă că sculptura poetului pe care ea nu-l cunoaşte deocamdată, nu-i evocă deloc figura unui geniu.

Ultima noastră escapadă românească la Paris a fost vizionarea filmului *Les invites de mon piere,* realizat de Anne Le Ny, cu participarea actorilor Fabrice Luchini, Karin Viard, Michel Aumont ş. a., lansat pe ecranele cinematografelor pariziene în primăvara lui 2010. Filmul surprinde furtuna declanşată de o moldoveancă /Tatiana, interpretată de Veronica Novac –/ în sânul unei familii de intelectuali francezi cu simpatii de stânga. Dispus s-o ajute pentru a-şi regulariza situaţia în Franţa, Lucien Paumelle, medic pensionar de 80 de ani, om de acţiune, implicat în multiple activităţi umaniste, ajunge să semneze cu tânăra femeie un mariaj blanc. Dar lucrurile se vor complica după ce bătrânul îşi va lua în serios rolul de soţ, dezmoştenindu-şi propriii copii şi ajungând pe un pat de spital în urma administrării unei doze exagerate de Viagra.

Filmul are mai multe niveluri. Cocteilul dintr-un amestec de şampanie şi fanta, preparat şi savurat de Tatiana (dar gustat şi de bătrânul medic), ca şi ţigara pe care aceasta o lasă să fumege într-un birou parizian, pătând splendida masă de nuc, stil Ludovic al XV-lea, sunt doar câteva din simbolurile ce se reţin.

Interpretările şi comentariile asupra filmului au fost şi rămân contradictorii. O parte dintre conaţionalii noştri s-au angajat chiar în manifestaţii de protest, cerând autorităţilor franceze interzicerea derulării filmului, ca fiind xenofob. La asta a contribuit considerabil şi regizorul care a luat o anume distanţă faţă de personajele sale, lăsând, civilizat, ca fiecare să-şi pledeze cauza şi să se facă cât se poate mai credibil. Pentru mine a fost surprinzător să constat cu această ocazie (şi asta graţie feciorului meu, Octavian, care m-a atenţionat) că între timp s-a schimbat şi relaţia mea cu Franţa. Acum câţiva ani (îi mărturiseam şi lui Vasile Gârneţ într-un interviu), Parisul mi se părea un Don Juan ce te seducea fulgerător şi te abandona cu uşurinţă fără să-i pese de sentimentele ce i le porţi. Ei bine, azi Franţa mi se pare a fi o stridie ce se deschide greu, dar dacă reuşeşti să găseşti drumul spre inima ei, îţi poate oferi chiar şi mult dorita perlă neagră...

Dar iat-o şi pe Arzu. Aţi recunoscut-o? E fata care ne-a zărit şi ne flutură bucuroasă din mână. Azi e îmbrăcată, spre uimirea mea, într-o rochie scurtă şi bine mulată pe corp, care-i stă bine, nu? (ea, care purta, de obicei, doar pantaloni!). Are părul, ca întotdeauna, frumos coafat şi răsfirat pe spate, dar de un şaten mai deschis ca de obicei. Uite că s-a apropiat şi cred că aţi observat că faţa-i este bine îngrijită şi fără niciun rid. Ei bine, am să vă dezvălui secretul: şi-a făcut recent o terapie cu acid hyaluronique. Surprinzător, dar este chiar eficientă această intervenţie, nu-i aşa? Să reţinem acest detaliu.

Ochii mari şi frumoşi ai lui Arzu surâd de sub arcadele sprâncenelor delicate, luminându-i chipul. Chiar că am devenit foarte curioasă să ştiu ce i se întâmplase între timp!

Dar să păstrăm discreţie...

■

Revista *Sud-Est Cultural*, nr. 2/2010

Un interviu realizat de Valentina Tăzlăuanu cu Maria Şleahtiţchi, unul dintre intelectualii remarcabili pe care îi are Basarabia. De ce nu poate fi spart „zidul construit din opacitatea faţă de cultură"? Maria Şleahtiţchi: „... Atâta timp cât personajele de pe ecranele televizoarelor noastre, de pe monitoarele calculatoarelor nu vor promova cultul omului cult (nu e o tautologie sau daca e, mi-o asum), vom rămâne o societate semidoctă. Îmi pare rău să constat că după 20 de ani de tranziţie, domină în continuare semicărturăria, iar pretenţia şi îngâmfarea sunt însemnele timpului nostru. (...) Trăim într-o lume a formelor fără fond: avem doctori habilitaţi, nu avem ştiinţă, avem titluri academice, dar suntem agramaţi, când ceri „unui savant" să-ţi dea un text scris gramatical corect te apostrofează replicându-ţi că el nu se ocupă cu prostii... „Înapoi la Maiorescu!", îmi vine să le strig. Avem de toate sau „di tăti", dar nu avem Autoritate. Academică, ştiinţifică, culturală, artistică... Ce viitor poate avea lumea noastră, această lume? Unul tot semidoct şi incult?"

Mai multe puncte de vedere (Mircea V. Ciobanu, Aliona Grati, Viorica-Ela Caraman) despre romanul din Basarabia de după 1989 şi romanele anului 2009. Mircea V. Ciobanu, cel care a jurizat Premiile USM pe 2009 (fiind chiar preşedintele juriului – un preşedinte nefericit şi... dezamăgit, cum a declarat ulterior în presă), scrie despre romanul *Temă pentru acasă* de Nicolae Dabija: „Romanul lui Nicolae Dabija merită salutat, ca apariţie. Tema este chiar una „bună" şi chiar ar trebui să ne obligăm (cei care pot face asta) să vorbim la acest subiect. Atât că eu, alintat cu textele documentare pe această temă, mi-aş fi dorit altceva. Umila mea părere este că oricare dintre istorisirile martorilor fixate în cartea lui S. Saka *Basarabia în Gulag* devansează romanul lui N. Dabija la toate capitolele. Inclusiv, ca scriitură". Concluzia lui Mircea V. Ciobanu despre romanele (made in Basarabia) din 2009 este şi mai pesimistă: „Niciunul nu se ridică evident deasupra celorlalte (poate, vreunul, coboară), niciunul nu e de excepţie (cum ar fi: bun pentru premiu), să ne limităm la nominalizări."

Alţi autori şi subiecte din acest număr de revistă, ca de obicei excelent: jurnalul savuros al lui Arcadie Suceveanu, „Parisul, un mit niciodată pierdut"; Leo Butnaru despre specificul avangardei ucrainene; interviul cu Saviana Stănescu „La New York am cariera mea"; textul prozastico-dramatic al Irinei Nechit „Nudiştii" şi „Breful" lui Marcel Gherman – un autor tânăr cu o scriitură sigură şi elegantă, poate cel mai bun din generaţia sa. (**vasile gârneţ**)

Revista *Clipa*, nr. 3/2010

Tema acestui număr de revistă, redactată de un colectiv de tinere scriitoare de la Chişinău, cărora li se alătură, pe post de invitaţi, scriitori din generaţii mai experimentate, este „Eu şi cartea" sau „Eu şi scrisul". Găsim mai multe texte-confesiuni/texte-meditaţii, semnate de colaboratorii revistei şi de o seamă de somităţi ale literaturii universale. Astfel, în editorialul său, Aurelia Borzin, redactorul-şef al revistei, polemizează cu opinia conform căreia un scriitor îşi construieşte cu propriile mâini un „monstru", ca să se închidă în burta lui, să urle de durere, iar ceilalţi să-i admire textele produse în consecinţă. Mai întâi, spune ea, că „în literatură există opere de artă... care valorifică stări/sentimente, antipodice suferinţei (cum ar fi contemplarea, uimirea, beatitudinea, desăvârşirea, cunoaşterea). Şi apoi, de ce să ne construim un monstru care ne-ar supune voliţional supliciului ca şi cum realitatea brută, imediată, nu ar fi, prin definiţie, una care ne oferă suficiente motive pentru a suferi." Acestor idei, peste timp, le „răspunde" Witold Gombrowicz, printr-un panseu extras din faimosul său *Jurnal*, care după 12 ani încă îşi mai aşteaptă o nouă ediţie în limba română: „Greşeala lui Milosz – eu aşa o văd şi este o greşeală destul de răspândită – constă în aceea că se reduce pe sine la dimensiunea nefericirii pe care o descrie. Speriat de frazeologie, interzicându-şi dreptul la orice fel de lux, Milosz, leal şi onest faţă de fraţii săi în restrişte, doreşte să fie la fel de sărac ca ei. O asemenea intenţie la un artist este nevrednică de esenţa acţiunii sale, pentru că arta înseamnă lux, libertate, joc, vis şi forţă, arta se naşte nu din sărăcie, ci din bogăţie, se naşte atunci când eşti sub scut, nu pe scut."

Versuri de optzecista Călina Trifan, secondată de post-douăMiiştii: Ion Dabija, Victoria Bortă, Maria Fărâmă, Viorica Eremia. Liliana Armaşu comentează *Jurnalul* Constanţei Buzea, apărut recent. Alţi „seniori", Mircea V. Ciobanu şi Em. Galaicu-Păun (al cărui cel mai recent volum, *Arme grăitoare,* este recenzat tot aici de Lucia Ţurcanu), propun lecţii de literatură inedite şi repere formative pentru cititorii revistei. Mai găsim interesante impresii despre activitatea cenaclului „Iulia Haşdeu" (girat de redacţia *Clipei*), preocupat de cultivarea tinerelor talente literare basarabene, şi multe alte subiecte.

Citătm, în final, câteva sfaturi de Iulia Iordăchescu (director *Clipa*), spre ţinerea de minte a „junilor" moldoveni, refractari faţă de carte: „Dragă prietene, se spune că acel care cunoaşte bine limba maternă, în cazul nostru, limba română, va reuşi la toate celelalte discipline şcolare. Pentru aceasta ar trebui să începi cu achiziţionarea dicţionarelor... (...) Procură/împrumută cărţi şi citeşte-le, dar, deoarece viaţa este extrem de scurtă, *citeşte totdeauna autori foarte buni, şi când vei dori să te îndrepţi spre alţii, reîntoarce-te la cei de mai înainte.* (...) Intelectul, spontaneitatea, vocabularul, imaginaţia, creativitatea, capacitatea de comunicare se dezvoltă numai prin lectură." Ce bine ar fi ca aceste îndemnuri să fie auzite! (**vit. c.)**

Angela Aramă

BITEI 2010 – jurnal de spectator

Viaţa culturală a Chişinăului murise. Sau intrase într-un soi de hibernare letargică. Nu se mai întâmpla nimic, când..., brusc ne-au copleşit, au dat buzna peste noi, şi unul peste altul, evenimentele: *Festivalul de film documentar „Cronograf”, Zilele Literaturii Române la Chişinău*, *Zilele Filmului American*, *Festivalul Filmului German* şi, în sfârşit, *Bienala Teatrului Eugen Ionesco (BITEI)*, altfel spus – zece zile de teatru bun!

În deschiderea BITEI a evoluat baletul lui Radu Poclitaru (Teatrul de Balet Modern din Kiev). Au mai evoluat Boris Focşa, ministru al Culturii (care „s-a alipit”, vorba dânsului, la organizatorii festivalului) şi Dorin Chirtoacă, Primar de Chişinău. Ultimul a vorbit mult mai bine, dar era atât de crispat, încât nu mai ţin minte ce anume a spus (în timpul discursului său mi-am făcut griji pentru starea Staţiei de epurare a apelor reziduale din capitală). Dar să revin la balet. Cine nu a avut ocazia să vadă spectacolul *Spărgătorul de nuci* în viziunea lui Poclitaru, degeaba încearcă să înţeleagă ce am trăit noi, cei aflaţi în sala Operei Naţionale în acea seară. Renumitul coregraf a reuşit să atribuie *Spărgătorului* nu numai performanţa de a sparge nuci, ci şi de a sparge rău de tot tiparele baletului clasic. Iar mai târziu, peste vreo oră şi patruzeci de minute – a spart tăcerea uluită a spectatorilor cu avalanşe de aplauze şi aclamaţii. Poclitaru a răsturnat perspectiva, a întors totul (cum zice basarabeanul atent la nuanţe, sprijinindu-se în expresia populară) cu fundul în sus: coregrafia, acţiunea, rolurile şi... balerinele. Doar muzica lui Ceaikovski a rămas intactă..., sper. Cu acelaşi succes baletul ar fi putut să se numească „Şobolaniada. Visul unei nopţi de iarnă”. Pe scurt, după acest spectacol nu mai sunt sigură că mi-e frică de şobolani, dar m-am convins că Radu Poclitaru este un temerar. Fără îndoială. Mi-a spus că-i place la Chişinău. Şi mi-a mai spus că nu pregăteşte mâncare după reţete de specialitate. Preferă să deschidă frigiderul, să reflecteze puţin asupra conţinutului său eclectic şi să „creeze” din ceea ce găseşte pe acolo o cină inspirată... şi comestibilă...

Am „sărit” peste o zi de Festival şi am mers la cel deal doilea spectacol oferit de Teatrul Naţional „Vasile Alecsandri” din Iaşi – *Natură moartă cu nepot obez* de Ion Sapdaru. Trei mătuşi (care n-au apucat să se mărite şi să aibă copiii proprii) prin dragostea lor exagerată au reuşit să distrugă obiectul adulaţiei lor – unicul nepot de la o soră decedată prematur. Aceasta e pe scurt fabula. E un spectacol profund uman care tratează mai multe aspecte ale educaţiei, dar în primul rând ale relaţiilor distorsionate în familie şi societate. Dragostea poate (şi trebuie) să fie profund creatoare. Dar atunci când ea se transformă în nevoia de a poseda şi a controla printr-o grijă excesivă omul iubit, ea îl anulează ca fiinţă. O piesă scrisă bine, cu mult umor. Drama (sau chiar tragedia) nepotului obez este drama omului care nu-şi mai vede rostul. De fapt, este povestea noastră, a tuturor – e un avertisment şi pentru cei care iubesc şi pentru acei care se lasă iubiţi. Apropo, Volin Costin a jucat impecabil rolul bărbatului supraponderal. Nu cred că transpiraţia lui abundentă a fost un truc – a purtat pe el aproape două ore costume umplute cu burete sau alt material similar. Cred că rolul acesta, dincolo de încărcătura emoţională, e o tortură pentru actorul care-l acceptă. Ca şi viaţa personajului în pielea (grăsimea) căruia intră.

În ziua a patra de festival, preţ de câteva ore, m-am mândrit cu faptul că-l cunosc pe Constantin Cheianu personal. Pentru că la Teatrul „Cehov” sala a fost plină. E adevărat, nu de drag de Cehov. Şi nu de drag de Cheianu. De curiozitate. Teatrul „Odeon” din Bucureşti a prezentat spectacolul *În container* în regia lui Cristian Ban. O piesă scrisă de un dramaturg basarabean despre confraţii săi traficaţi, „traşi în ţeapă”, băgaţi benevol în saci de plastic, omorâţi în definitiv. Despre naivii care îşi imaginează că lor nu li se poate întâmpla ceea ce li se întâmplă altora. Pe parcursul spectacolului nu am râs şi nici nu am plâns... Am fost în stare de şoc! Pentru că, deşi auzim multe despre peripeţiile conaţionalilor noştri în drum spre o viaţă mai bună în ţări străine, nu ştim mai nimic despre adevăratul calvar al emigranţilor clandestini. Nu ştim mai nimic despre ceea ce doar noi ne putem face nouă înşine. Curios este faptul că mulţi spectatori au fost derutaţi de jocul actorilor. Unii se uitau consternaţi în program şi nu le venea să creadă că trupa e „pe bune” de la Bucureşti. Personajele erau mult prea veridice şi vorbeau exact aşa cum vorbesc „paţanii” noştri!

Oricât de mult mi-am dorit să scap de sentimentul de oroare faţă de „animalismul” din noi (dezgolit până la paroxism de piesa *În container*), nu am reuşit s-o fac. În primul rând, pentru că odată conştientizată problema, ea ar măcina orice om care mai are în el această demnitate (de a fi om). În al doilea rând, pentru că în ziua a cincea a BITEI am urmărit un spectacol ce abordează aceleaşi aspecte ale personalităţii unor homo ex-sovieticuşi care îşi caută rostul în străinătate. Spectacolul *Sufletul. Puncte de veghere* (de D. Denev) prezentat de Teatrul „Maria Filotti” din Brăila este un soi de bacanală petrecută într-o noapte de priveghi. Regizorul Radu Afrim a reuşit să mă dezguste. Probabil acesta i-a fost şi scopul. Pentru că în esenţa sa eroii piesei, saltimbanci de mâna a doua, care nu mai au reperele naturale (prima dată mutilate de totalitarism şi a doua – de pierderea originilor), degradează. Şi acest proces este prezentat concis, într-o formă grotescă, prin comportamentul celor care au venit să-şi privegheze prietenul decedat. Procedeele regizorale depăşesc limitele bunului-simţ, pentru că nu-l mai au demult nici personajele: văduva pleacă în căutarea unui alt bărbat, copiii sunt nişte cretini complexaţi, bocitoarea este o profesionistă, prietenii (colegii de şantier) sunt nişte profitori ordinari. Priveghiul se transformă în dezmăţ. Pentru că moartea ca eveniment spiritual nu există pentru ei. Nici viaţă nu există. Ei deja sunt animale. Şi fac doar ceea ce obişnuiesc să facă animalele: mănâncă, beau, se pişă, se cacă, se cuplează. Pe unde îi apucă. Şi odată toate acestea împlinite, pustiul năvăleşte peste ei cu jalea cântecului şi a dansului răcnit de undeva de departe. De acolo de unde cândva au fost şi ei oameni.

După alte două seri de teatru, în sfârşit, am scăpat de obsesia omului „second-hand”. Dar am dat peste alta – dragostea. Mai bine zis, patima. Uf! O femeie moartă bântuia printre noi, spectatorii, cu tot cu fantasmele sale de suflet neogoit. Asta pentru că s-a dat piesa *Obsedată de dragoste* (după Brian McAvera), montată de Petru Vutcărău la Teatrul Regional De Stat de Păpuşi din Sakhalin. Olga, prima soţie a lui Picasso, a plâns, a râs sarcastic, a blestemat, a băut vodcă ca o boschetară, cărându-şi valiza cu amintiri pe undeva prin limb şi... ne-a povestit... Ca şi celelalte femei ale lui Picasso, ea a ajuns să-şi dedice totul (până la rărunchii din care nu mai poate striga, ci doar mugi nişte cântece de jale rusească) acestei piticanii de pictor, care se credea Zeu. Era el sacru, dar tot monstru rămânea. A părăsit-o pentru o altă pasiune. Nu şi-a amintit nici de ea, nici de copilul lor. Niciodată. Sincer vorbind, faptul că acest geniu al picturii (ce ştiu eu? aşa zic criticii de artă) a mutilat şi a recroit corpurile noastre aşa cum i-a venit mai bine, nu mă încântă. Nu am fost niciodată o fană a cubismului. Faptul că viaţa sa amoroasă a demoralizat şi a umilit multe femei care l-au iubit ca nebunele, mă revoltă. Dar..., cine a spus că Muza e neapărat o femeie fericită? Picasso nu este un apologet al frumosului. Pentru că nici un tablou atribuit „esteticului” nu ar fi redat atât de fidel starea femeii sfârtecate de pasiune şi gelozie. Olga spune că se simte exact ca femeile din tablourile lui Picasso – dezmembrată. Am spus-o şi eu (despre mine) undeva într-un poem. Curios este faptul că atitudinea sadică a lui Pablo Picasso faţă de femeile sale nu l-a inspirat doar pe el. Ci şi, iată, pe McAvera.

→

„Spărgătorul de nuci” de Radu Poclitaru

„Natură moartă cu nepot obez” de Ion Sapdaru

Ceea ce nu ar fi reuşit să facă nicio căsnicie cuminte, ordinară. La urma urmei, femeile lui Pablo nu puteau să nu ştie că a trăi cu un geniu înseamnă a te sacrifica. De aceea prefer bărbaţii normali.

În aceeaşi seară i-am aplaudat copios pe georgieni. Nu numai pentru că am văzut o comedie generoasă (parodie la războiul din 2008), ci şi pe motiv că la sfârşit am sărbătorit cu toţii (şi actorii, şi spectatorii) Ziua Naţională a Georgiei. Spectacolul *Budincă din banană şi gutuie cu cogniac şi rom* în regia lui Gheorghi Tavadze a fost prezentat de Teatrul Dramatic de Stat din Batumi. A fost singurul spectacol din BITEI în timpul căruia din sală au ieşit câteva pâlcuri de spectatori iritaţi. Bănuiesc că erau ruşi. Nu insinuez nimic, că doar motive s-or găsi! De exemplu, faptul că titrele româneşti veneau cu întârziere. Această inconvenienţă limita (substanţial, probabil) percepţia tancurilor şi a elicopterelor (de jucărie) care au tăbărât la un moment dat în scenă. Apropo, scenografia extrem de funcţională a oferit un spaţiu larg de manevră şi tehnicii militare, dar şi personajelor excentrice transpuse în viaţă nu doar prin mesajul verbal şi emoţional, ci şi printr-o expresie corporală fascinantă prin ridicol şi ironie. Acţiunea structurată foarte precis (aproape ca şi cea a figurinelor dintr-un orologiu de epocă) era amplasată într-un registru halucinant şi de muzica semnată de Tenghiz Shamiladze. Am rămas cu impresia că noi, românii, am învăţat deocamdată doar să ne estimăm. Adică să ne supra... şi să ne sub... Suntem agăţaţi ciucure de extreme. Pe când cel mai important lucru pentru o naţiune este să umple mijlocul, adică să se accepte. Doar aşa va putea profita de beneficiile autoironiei. Care sunt acestea? Păi, e o altă temă de discuţie.

Pe agenda festivalului au figurat spectacole bune, foarte bune şi... contramandate. Din lipsa mijloacelor financiare. Deşi organizatorii nu şi-au expus public niciodată dezamăgirea legată de indiferenţa cu care au fost trataţi de putere, vedeam cum programul „se subţiază" pe zi ce trece. Totuşi, la 27 mai devoratorii de teatru nu sesizau deloc oboseala şi tensiunea din privirea celor doi atlanţi (Petru Vutcărău şi Andrei Locoman), care timp de zece zile au purtat pe umeri povara acestei iniţiative curajoase. Nici nu aveau cum să observe aceste „mici nuanţe", căci toate gândurile le erau îndreptate spre un alt colos. Spre *Sfântul* Roman Viktiuk! (Asta cu sfinţenia nu e invenţia mea, e convingerea fermă a maestrului cu care am discutat mai târziu. Mă rog, după Dali, Picasso şi Voronin nimic nu mă mai miră.) Dincolo de asta, în acea seară în incinta Operei Naţionale din Chişinău s-a produs o explozie. Presa nu a scris despre asta, pentru că în raport cu explozia (cu grenadă) de la concertul din PMAN al lui Ştefan Bănică junior, aceasta a fost una imposibil de politizat şi fără consecinţe grave pentru populaţie. A fost un „buf-buf!" de uz intern şi strict privat. Recunosc, „teroristul" am fost chiar eu însămi: mi-a sărit în aer percepţia despre arta teatrală, căci s-a jucat spectacolul *Cameristele* de Jean Genet în regia lui Viktiuk. Nonconformismul acestui regizor a depăşit limitele aşteptărilor mele. Actorii săi au transformat o istorie trivială într-o fantasmagorie existenţială răvăşitoare. Decorul, luminile, coregrafia, mizanscenele, felul de a rosti în „relanti" cuvintele (şoptit, sâsâit, cântat, lasciv, diabolic, diafan...), plasticitatea actorilor, costumele, muzica – totul a fost impecabil şi... altfel. Cele două cameriste şi doamna lor (pe care acestea au decis să o ucidă) au fost jucate de bărbaţi. Şi trebuie să recunosc că tocmai această soluţie a conferit spectacolului o încărcătură energetică extrem de puternică. Nu-mi imaginez în ce regim de muncă li se impune să-şi modeleze corpurile actorilor lui Viktiuk, dar rezultatul e magnific. Magnetic! Bărbaţii din scenă hipnotizează nu neapărat prin erotismul unor torsuri perfecte, ci prin jocul lor ridicat la nivelul patimilor pure. De fapt, actorii nu au fost distribuiţi în roluri de femei (Solange, Claire, Madame), ci în roluri de Patimi. Viktiuk reuşeşte să ni le arate printr-un teatru al plasticii desăvârşite... Prietena mea, care nu tolerează niciun fel de provincialisme şi imperfecţiuni atunci când e vorba de artă în general, mi-a spus după spectacol: „Acum înţelegi de ce nu merg la teatrele din Chişinău?" Da-a-a...

Peste o zi, lumea iarăşi a dat năvală, de data aceasta la Teatrul „Cehov". Zvonul că spectacolele montate de Roman Viktiuk merită orice sacrificiu financiar a aburit oraşul nostru după ce în ajun sute de oameni au urmărit *Cameristele*. Au crezut că va fi şi mai impresionant. Că va fi şi mai mult fast, dans şi şoc estetic. Dar, nu a fost să fie. *R&J. Romeo şi Julieta* nu a semănat nici cu *Cameristele*, nici cu Shakespeare, nici cu nimic altceva. De fapt, a semănat... cu o hârjoneală de liceeni într-o sală de sport, care - cum se întâmplă adesea - au început în glumă o ceartă, iar până la urmă s-au bătut de-a adevăratelea. Ca în mai toate spectacolele lui Viktiuk, rolurile au fost jucate de actori bărbaţi. Cum, şi Julieta?! Da, şi ea, mititica. Totul se petrece pe o corabie pierdută undeva în largul mării şi marinarii sunt obligaţi să facă teatru pentru a nu se lăsa demoralizaţi. În general, piesa lui Shakespeare e doar un motiv pentru o altă piesă reinventată de regizor, care abordează sub alt aspect textul original: păcatul şi pocăinţa. Cei câţiva băieţandri de pe corabie încearcă anevoie să realizeze un spectacol teatral şi ajung să se confunde cu eroii piesei, să trăiască tot ce au trăit aceştia. Totuşi, tinerii aventurieri nu au reuşit să mă convingă, să mă fascineze prin interpretarea unei versiuni „smintite" a unei poveşti arhicunoscute. De la bun început m-am amuzat copios şi nu am mai reuşit să mă desprind de această percepţie „superficială" a spectacolului. Vă spun şi de ce. În rolul lui Romeo evoluează un actor de culoare (de altfel, tare drăguţ – nu sunt rasistă, Doamne fereşte!) cu o căpiţă de păr negru cârlionţat pe cap, iar din vestimentaţia (era să zic medievală) de marinar sadea rămân pe dânsul doar... chiloţeii. Şi cum toată lumea din scenă mai mereu se caţără pe sus, se bălăngăne pe vele, ţopăie pe saltele şi se dă huţa pe frânghii, mi-a venit gândul că... niciodată nu am mai văzut vreun Tarzan în rolul lui Romeo! Pe mine mă fac extrem de curioasă „remake-urile" de acest gen. Doar că uneori ele sunt nejustificate şi nu oferă tractări conceptuale inedite. Din contră, mutilează. Dacă în *Cameristele* faptul că bărbaţii interpretează roluri de femei conferă mesajului un suport energetic excepţional, în *R&J. Romeo şi Julieta* se întâmplă contrariul – îl „scaldă", diluându-l.

Metamorfoza lui Franz Kafka a încheiat şirul reprezentaţiilor dramatice la BITEI. Eram tristă pentru că Festivalul era pe sfârşite şi acest spectacol nu m-a ajutat deloc să depăşesc această stare. Suprarealismul poveştii unui voyajor comercial, care peste noapte se transformă într-o gânganie, a fost redat scenic de Osamo Matsumoto (Compania de Teatru „Mode" din Tokyo), mai ales printr-o formulă fericită a scenografiei şi a jocului de lumini. Totul se desfăşura pe două planuri suprapuse: camera lui Gregor Samsa-monstrul şi sufrageria, unde familia sa încerca să simuleze o viaţă obişnuită. Mi-e greu să scriu despre acest spectacol, pentru că nu l-aş mai reciti acum pe Kafka. Ceea ce mă contrariază la el este insistenţa cu care ne lipseşte de orice speranţă, este absurditatea ca mod de existenţă, de vegetaţie. Nu este scriitorul meu, pentru că mă sufocă. Exact acelaşi lucru l-am simţit şi aici. Odată ce un membru al familiei a devenit „o chestie" repudiată de societate, el nu mai este binevenit printre oamenii cei mai apropiaţi. Piesa se încheie cu moartea gânganiei şi respiraţia proaspătă şi plină de uşurare a părinţilor şi a sorei defunctului, aşa cum se încheie şi nuvela lui Kafka. Regizorul nu a schimbat mai nimic din textul kafkian. Totuşi, dacă japonezii au reuşit să mă revolte, înseamnă că puterea artei a schimbat ceva în mine. Să vedem... Nu voi mai trece impasibilă pe lângă o persoană cu handicap, de exemplu. Voi şti prin ce frământări trec apropiaţii săi... Poate tocmai asta e licărirea speranţei la Franz Kafka – metamorfoza din mine, cititorul sau spectatorul?!

P.S. BITEI s-a încheiat demult. Lumea teatrală a închis cortina. Poate că exagerez, dar nu cred că voi mai merge curând la teatru. Chiar dacă la Chişinău se mai joacă pe undeva spectacole. Căci, după Poclitaru, Viktiuk, Afrim, Tavadze, Dabija, Sapdaru, Vutcărău nu mă mai pot delecta cu ceva „ieftin". Şi pentru că nu sunt sigură că vom avea o altă Bienală. Spun asta pentru că atitudinea autorităţilor faţă de ediţia a IX-a a clarificat un lucru dramatic: cultura rămâne a fi un domeniu ingrat şi ignorat de guvernare. Evident, guvernarea actuală are mult de muncă. Fără îndoială – e pentru binele ţării. Dar prin găurile acestui paravan „stahanovist" zăresc altceva. Zăresc o scenă de vendeta. Petru Vutcărău (director artistic al Teatrului „Eugen Ionesco" din Chişinău) nu este angajat politic. Dar această „meteahnă" nu e cea mai gravă. Cel mai grav inconvenient este că TEI a obţinut sediul de pe actualul bulevard „Gr. Vieru" atunci când Voronin era Preşedinte. Mea culpa – fiind deputat, am insistat să se întâmple acest lucru. Credeam şi cred că acest teatru merită un local propriu mai mult decât alţii – pe care îi tratez cu respect, dar nu-i frecventez prea des. Reacţia (sau mai bine zis, lipsa acesteia) din partea puterii la problemele financiare cu care s-au confruntat organizatorii Festivalului denotă că ea, puterea, este ranchiunoasă (îmi pare rău să zic asta pe motiv că am votat-o) şi nu consumă cultură. Nici la nivel de stat, nici la nivel de şezut... în sala de spectacole. Mă rog, asta din urmă e o supoziţie subiectivă: se prea poate că mai marii noştri merg la teatru peste hotarele ţării şi au deja pretenţii mult mai elevate...

■

„R & J. Romeo şi Julieta" de Roman Viktiuk

„În container" de Cristian Ban

Natalia Lozinski

Lumea pe care o creăm noi

Ediţie de ediţie, recunosc, încerc o oarecare nostalgie a precedentelor întâlniri ale artelor scenice de la Chişinău şi întrezăresc o anumită stare de anticipare, dar şi de speranţă a evenimentelor ce urmează să aibă loc. Însă anul acesta criza se pare că nu a afectat festivalul numai din punct de vedere economic, dar şi la nivel conceptual. Astăzi, aproape că lipseşte acea alonjă estetică prin care se impunea la primele sale ediţii, când festivalul se vroia un manifest artistic al avangardei teatrale, al formelor experimentale şi non-figurative în artă, chiar dacă teatrul se alimentează mai ales din surse dramatice tradiţionale, clasice.

Sub îndemnul *unei lumi mai bune* cea de-a IX ediţie a Festivalului Internaţional al Artelor Scenice BITEI 2010 şi-a invitat spectatorul, în perioada 20-30 mai, într-un spaţiu al frumosului, unde poveştile sunt fabricate prin imagine şi joc, prin cuvânt şi emoţie. Această lume a frumosului, impusă de generic, este însă măcinată şi convulsionată de o continuă degradare ce vine din cotidian, iar actul creator este cel care îmbracă masca Godot-ului eliberator.

BITEI 2010 a încercat să ofere prin diversitatea celor 26 de spectacole o viziune mai amplă asupra diverselor modalităţi de expresie a artelor scenice, care sunt fie conectate la seva tradiţiei, fie născute din convulsiile şi trăirile omului contemporan. Companiile teatrale invitate din România, Rusia, Ucraina, Estonia, Spania, Turcia, Georgia, India şi Japonia au intrat într-un dialog emoţionant cu publicul autohton prin intermediul spectacolelor dramatice, de păpuşi, de dans, dar şi în cadrul conferinţelor de presă. În ce-l priveşte pe spectatorul de teatru, acesta a dat semne de o oarecare confuzie, buimăceală, atunci când a venit vorba de unele reprezentaţii desfăşurate cu sala aproape goală, în speţă a fost cazul spectacolelor de folclor autentic românesc. Acestea au creat mai degrabă senzaţia de soluţii în extremis pentru suplinirea spaţiilor goale lăsate de refuzul, pe ultima sută de metri, al câtorva teatre importante din Polonia, Germania, Franţa sau Irlanda de a mai participa la cea de-a IX ediţie a festivalului. Cu toate acestea, nume precum Radu Poclitaru, Alexandru Dabija, Radu Afrim sau Roman Viktiuk, afirmaţi atât în ţara de origine, cât şi peste hotare prin creaţii, al căror ecou persistă de ani de zile, au ţinut capul de afiş şi la BITEI 2010.

Roman Viktiuk a venit la Chişinău împreună cu trupa teatrului pe care l-a înfiinţat la începutul anilor ’90 la Moscova, prezentând două spectacole pe cât de apreciate de public şi de critica de specialitate, pe atât de controversate, şi anume *Cameristele* de Jean Genet, şi *R&J: Romeo şi Julieta* după William Shakespeare.

Textul marelui Will, de-a lungul timpului, s-a lăsat citit şi înţeles în diverse moduri. Realităţi sociale sau culturale ale diferitelor epoci s-au găsit perfect reflectate în text ca într-o oglindă cu mereu alte chipuri, *ce rămân neschimbate*. Aşa s-a întâmplat şi cu spectacolul *R&J: Romeo şi Julieta*, interpretat de actorii teatrului condus de Roman Viktiuk, care a încântat publicul cu o viziune inedită a piesei faimosului englez. O realitate scenică plină de sugestii, bogată în imaginaţie, exprimată memorabil de patru actori prinşi între catarge, frânghii şi scări.

Travestiul nu este un procedeu folosit doar în spectacolul menţionat. Convingerea lui Viktiuk că actorii-bărbaţi pot interpreta şi roluri feminine e inspirată de Genet. Aceştia au misiunea deloc simplă de a transmite emoţiile feminine. Spectacolul *Cameristele*, de o mare încărcătură dramatică, a reprezentat un adevărat manifest la sfârşitul deceniului 9 al secolului trecut, bucurându-se de mai bine de 20 de ani de o receptivitate constantă din partea publicului. De ce? Poate datorită controverselor şi polemicilor iscate în jurul intenţiei de a se *arunca o lumină purificatoare asupra celor mai obscure colţişoare ale sufletului feminin* şi militarea pentru *o dragoste* lipsită de prejudecăţi, *atunci când constrângerile sociale pot declanşa crime*. Dincolo de tema abordată, actorii au reuşit să găsească echivalentul sonor al fiecărei replici într-un limbaj plastic, plin de semnificaţii, prin expresivitate corporală, muzică şi dans. Astfel, artistul moscovit construieşte în spectacolul *Cameristele* un discurs scenic împânzit de simboluri şi idei, cu un joc rezolvat într-o cheie expresionistă al actorilor-travestiţi.

Un alt spectacol pentru care piesa shakespeariană reprezintă doar un pretext pentru ca mesajul creatorului să vibreze pe o notă aparte este *Pyramus & Thisbe 4 you* în regia lui Alexandru Dabija – foarte provocator atât pentru actorii de la Teatrul *Odeon* din Bucureşti, cât şi pentru public. Prin întrebarea: *de ce am mai avea nevoie de teatru astăzi?* Dabija lansează o nouă temă de discuţie despre rolul şi soarta teatrului românesc azi. Pornind de la scena meşterilor din *Visul unei nopţi de vară*, *Pyramus & Thisbe 4 you* reprezintă un adevărat *tour de force*. Spectacolul propune patru adaptări inedite ale poveştii grupului de meşteşugari care pregătesc o înscenare a tragicei iubiri dintre Pyramus şi Thisbe spre a-şi încânta stăpânii ce urmează să se căsătorească. Spectacolul montat într-o manieră specifică, debordând de umor, este rezultatul unei fantezii lipsite de orice constrângere şi inhibiţie din partea regizorului. Această parodie a vieţii teatrale din România se pare că este ancorată în cea mai nemijlocită realitate, de aceea anumite personaje şi situaţii sunt recognoscibile publicului avizat.

Pyramus & Thisbe 4 you începe cu scena în care meşteşugarii sunt interpretaţi de actriţe, cu trimitere evidentă la spectacolul *Lear* montat de celebrul regizor de origine română, Andrei Şerban, a cărui distribuţie este formată exclusiv din femei. Apoi „acţiunea” este plasată într-un studio teatral în care studenţii, aflaţi sub „teroarea” unui profesor orgolios şi infatuat (interpretat cu măiestrie de Ionel Mihăilescu), se pregătesc pentru o nouă prezentare publică. Parodiind emfaza dascălului din şcoala românească de teatru, scena este presărată de giumbuşlucuri şi gaguri mai mult sau mai puţin reuşite, pe alocuri cu tentă sexuală. Făcând aluzie la tensiunile interetnice, care mai apar în societatea românească, cel de-al treilea episod al reprezentaţiei pune faţă în faţă actorul maghiar (remarcabil interpretat de Pavel Bartoş) cu cel român. Comunicarea dintre ei are loc în limba fiecăruia, dar până la urmă câştig de cauză are comicul provocat de bizarul situaţiei. De parcă toate încercările actorilor din scenele precedente au eşuat, iar nunta stăpânilor se apropie, Alexandru Dabija încheie spectacolul apelând la tehnicienii Teatrului *Odeon*, cei fără de care o producţie teatrală nu are loc. Ei sunt determinaţi să dea viaţă aceleiaşi scene a tragicei iubiri dintre Pyramus şi Thisbe, dar şi de a-i încânta pe Theseus şi Hippolyta spre deliciul publicului spectator.

Fie că este perceput ca un spectacol de divertisment sau ca o montare ce vizează în mod direct creatorul de teatru, spectacolul bucureştean *Pyramus & Thisbe 4 you,* premiat de UNITER pentru cea mai bună regie de teatru în 2010, a fost primit cu admiraţie de publicul basarabean, care s-a amuzat copios şi l-a aplaudat îndelung.

Teatrul *Maria Filotti* din Brăila a revenit la Chişinău cu un nou spectacol semnat de Radu Afrim, de asemenea, un nume de referinţă al artei teatrale româneşti de azi: *Sufletul. Puncte de veghere*, după piesa *Eine Heikle Saches die Seele* a dramaturgului austriac de origine bulgară Dimitré Dinev. Această tragicomedie, cu puternice reverberaţii balcanice, vorbeşte despre moarte şi despre modul în care această *schimbare* este percepută de cei în viaţă.

Regizorul Afrim, în spectacolul său, porneşte de la o veche credinţă a poporului român că atunci când moare cineva, lucrurile trebuie să se petreacă fără tristeţe şi fără durere, tocmai pentru ca această durere să nu încerce să ţină mortul în continuare în această lume. Jocurile ce presupun în general mişcarea unor membre sau a capului celui decedat, căruia parcă i se prelungeşte viaţa, provin din acea practică magică, prin care defunctul este *ajutat* să se rupă de lumea asta. Este ţinut „în formă”, „în acţiune” de comunitatea sau familia care se adună în jurul mortului, se bucură, petrece, ajutându-l în felul acesta să treacă mai uşor *dincolo*. *Sufletul. Puncte de veghere* prezintă o ceremonie a priveghiului într-o cămăruţă înghesuită a unui constructor bulgar, care moare într-un stupid accident de muncă şi la care sunt adunaţi familia şi prietenii acestuia, Zeko, Bora şi Josef. Ei se dau cu *părerea* despre moarte, evenimentul transformându-se într-o petrecere cu înfăţişare bahică şi grotescă la care *participant* devine chiar mortul, interpretat cu multă determinare şi iscusinţă de actorul Dan Moldoveanu.

Un joc al morţii şi despre moarte care fentează viaţa, „stabilind”, totodată, şi preţul ei: fiecare suntem datori cu o moarte. Pentru a nu fi luaţi prin surprindere, unul dintre personaje simulează moartea *pentru că aceasta reprezintă o schimbare, iar omul are nevoie de schimbări* (!). Frontiera dintre moarte şi viaţă aproape că dispare, iar pentru o mai mare autenticitate se „apelează” la tot felul de efecte ce sugerează cealaltă dimensiune, de *dincolo,* sub chipul unui vertij ameninţător, care te absoarbe atunci când uşa încăperii este deschisă.

Dincolo de convenţia scenică, spectacolul conţine şi alte elemente specifice ritualului de priveghi cu puternice rezonanţe în folclorul şi superstiţiile locale, fie prin apariţia bocitoarei (profesionistă), fie prin manifestarea unor personaje cu măşti zoomorfe. Motivul zoomorf este parte integrantă a ritualului de priveghi, folosit pentru a alunga spiritele malefice. Totodată, regizorul pare să accentueze prin jocul împrejurărilor condiţia omului modern a cărui moralitate e într-o continuă degradare. Într-o formă grotescă, dar şi concisă, este prezentată pierderea reperelor morale, care se vede în atitudinea faţă de persoana defunctă, manifestată de camarazi în noaptea priveghiului.

Spectacolul are o reală forţă manipulatoare, pentru că imaginea plină de urâţenie a cotidianului, pe care o recunoaştem, riscă să te transforme în participant la petrecerea dezmăţată, declanşată la priveghi, obligându-te să consumi comicul provocat de o tragedie!

Chiar dacă gongul răsună în surdină şi cortina cade peste aşteptări, amintiri şi emoţii, impresiile se amestecă, se împletesc într-un mod bizar în memoria afectivă a fiecărui spectator din sală. ■

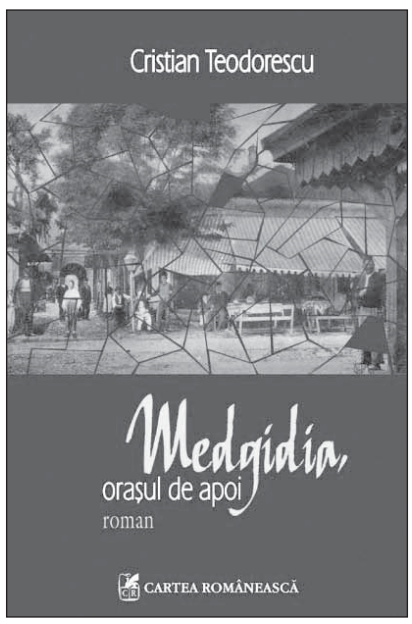

Cristian Teodorescu.
Medgidia, oraşul de apoi.
Roman. Editura Cartea Românească, 2009.

Premiul Naţional de Proză Ziarul de Iaşi pe anul 2009. Premiul pentru cel mai valoros roman, în cadrul Colocviilor Romanului Românesc, Alba Iulia. Premiul pentru Proză al Uniunii Scriitorilor din România pe anul 2009.

Pentru prima oară în literatura română, cititorii îşi pot scrie singuri romanul, pe măsură ce adună la un loc, cu sufletul la gură, nu doar poveştile care îl alcătuiesc, ci şi firele invizibile care le leagă. Sunt 103 nopţi şi zile ale locuitorilor tuturor oraşelor de apoi. Romanul este o savuroasă colecţie de ,,istorii” individuale profilate pe fundalul agitat al anilor ’40 din secolul trecut, preţ de zece ani de zbucium politic, dar şi de viaţă, pur şi simplu. În decorul târgului dobrogean – care devine, în logica ficţiunii, un centru al Lumii – se ,,filmează”, cu maximă acuitate şi fidelitate a imaginii, memorabile secvenţe din vremea Războiului, a rebeliunii legionare ori a ocupaţiei sovietice.

Medgidia, oraşul de apoi poate fi, la scară redusă, oricare oraş de pe harta României, însufleţit de pasiuni omeneşti, de lupte politice, cu mize mai mici sau mai mari. Mersul implacabil al Istoriei se reflectă – amplificat până la teroare sau, după caz, până la grotesc – în oglinda biografiilor netrucate ale locuitorilor lui.

Spaţiu public şi spaţiu privat în Republica Moldova

În 1784, într-un mic text publicat în revista *Berlinische Monatsschrift*, Immanuel Kant încearcă să răspundă la întrebarea *Ce este luminarea?* (*Was ist Aufklärung?*). Deşi nu e vorba decît de o încercare, cu pasaje uneori ambigue, acest text mi se pare interesant pentru perspectiva inedită din care Kant discută problema spaţiului privat şi celui public. Să vedem, mai exact, despre ce este vorba.

de
Oleg Bernaz

Iată, pentru început, modul în care Kant răspunde la întrebare: „Luminarea (*Aufklärung*) este ieşirea omului din starea de minorat de care este vinovat el însuşi”[1]. Dacă prin fenomenul luminării trebuie să înţelegem *ieşirea* omului din „starea de minorat” (stare pentru care omul însuşi este vinovat), ce anume trebuie să înţelegem prin aceasta din urmă? Căci, desigur, putem să găsim ieşirea din starea de minorat doar dacă înţelegem în ce anume constă aceasta. De fapt, ce părăseşte omul atunci cînd se află în procesul luminării? Kant spune, în continuarea definiţiei pe care am citat-o puţin mai sus, că *minoratul* constă în *incapacitatea* de a ne servi de propria noastră judecată (*Verstand*) fără îndrumarea altuia[2]. Aşadar, suntem minori atunci cînd suportul unei alte instanţe devine necesar pentru a ne putea orienta în gîndire. Cu alte cuvinte, şi aici Kant ne oferă cîteva exemple, sunt minor atunci cînd o *carte* îmi *înlocuieşte* propria judecată (accept, fără a problematiza, tot ce se scrie), cînd o *autoritate spirituală* îmi înlocuieşte exerciţiul propriei *conştiinţe* (accept ca fiind just tot ce mi se spune) şi, pentru a menţiona ultimul exemplu, cînd un *medic* decide pentru mine propriul *regim*. Sunt minor în aceste trei cazuri. Căci, acceptînd sprijinul unei autorităţi (cartea, preotul, medicul etc.), abdic din poziţia de a *gîndi pe cont propriu* şi, astfel, de a medita asupra justeţei a ceea ce mi se spune. De ce să fac efortul costisitor de a raţiona asupra celor adevărate sau false cînd altcineva o poate face în locul meu? Cînd mă plasez în orizontul acestei întrebări, devin minor.

Dar nu trebuie să înţelegem greşit lucrurile. Dacă Immanuel Kant susţine că suntem minori atunci cînd o carte ne înlocuieşte propria judecată, acest fapt nu înseamnă că nu mai trebuie să citim cărţi. Sau, pentru a lua un alt exemplu, că nu mai trebuie să mergem la biserică şi să nu mai ascultăm ce spune preotul. Nu în acest sens trebuie înţeles argumentul lui Kant. De fapt, textul pare a sugera o altă idee. Şi anume: că a citi *fără* a adopta o *atitudine critică* (fără a ne întreba *de ce* este scris aşa şi nu altfel) este un exerciţiu ce trebuie abandonat în favoarea unei atitudini *curajoase* de lectură (care ar consta în asumarea unui *examen critic*: a ne întreba, întocmai, *de ce* s-a scris într-un anumit fel şi nu într-altul). De altfel, Kant subliniază că deviza luminării este *Sapere aude!* Ceea ce înseamnă să *ai curajul* de a te servi te *propria* ta facultate de *judecare*. Iată, aşadar, primul pas pe care trebuie să-l facem pentru a putea ieşi din starea de minorat: să ne asumăm o atitudine curajoasă de lectură sau de examen critic al propriei conştiinţe.

Şi dacă lucrurile sunt atît de simple, dacă nu avem nevoie decît de puţin curaj pentru a deveni majori, cum se face că *suntem încă* minori? De ce, în fapt, lăsăm mai degrabă pe *celălalt* să decidă în locul nostru? Cu alte cuvinte, în ce mod ne putem explica fenomenul minoratului? Răspunsul lui Kant este dezarmant de simplu: *lenea* şi *laşitatea* sunt cauzele pentru care mulţi dintre noi sunt încă minori. Aceste două cauze, luate împreună, oferă un soi de „confort” al gîndirii. Într-adevăr, „este atît de simplu să fii minor”[3]. Cînd ai o carte care „gîndeşte” în locul tău, cînd un preot îţi înlocuieşte propria conştiinţă, cînd un medic îţi prescrie regimul pe care trebuie să-l urmezi, *de ce* să te mai oboseşti să discerni, în general, ceea ce este corect de ceea ce este incorect? Făcînd această precizare, înţelegem mai bine în ce constă minoratul şi, pe cale de consecinţă, cum putem să-l depăşim. Mai precis, Kant spune că, atunci cînd suntem minori, suntem, de fapt, leneşi şi laşi. Iar pentru a putea deveni majori trebuie, aşa cum spuneam puţin mai sus, să devenim curajoşi. *Sapere aude!*: *ai curajul* de a te servi de propria judecată – iată deviza luminării!

Or, în acest moment al analizei sale, Kant nu va vorbi despre „libertatea conştiinţei” şi nici nu va pleda pentru libera exprimare a gîndirii. Găsim în text un nou tandem conceptual. Este vorba, aşa cum pomeneam încă de la început, de problema spaţiului privat şi celui public. Să vedem, mai departe, cum se leagă cele spuse pînă acum cu noul tandem de noţiuni (spaţiu public/spaţiu privat).

Ceea ce este curios de observat, e că autorul va defini într-un mod cu totul neaşteptat aceste două concepte. Kant susţine că în spaţiul public uzul raţiunii trebuie să se desfăşoare în mod *liber*, neîngrădit[4]. Iar în spaţiul privat, spune Kant, raţiunea trebuie să fie limitată[5]. Este frapant ceea ce spune textul: căci nu suntem obişnuiţi să gîndim contrariul? În mod curent, credem că în spaţiul privat raţiunea este liberă. Şi, invers, că în spaţiul public trebuie să respectăm anumite reguli şi norme în comun acceptate.

Cum ne putem explica inversiunea kantiană? De fapt, spaţiul privat presupune, după cum ne atrage atenţia textul, un anumit *rol* pe care un funcţionar îl exercită în cadrul unui ansamblu administrativ. De exemplu, rolul pe care un profesor îl practică într-o universitate. Sau funcţia pe care un secretar o ocupă într-o instituţie oarecare. Pe scurt, spaţiul privat, pentru Kant, înseamnă un *element* într-un *ansamblu* mai larg (profesorul într-o universitate, bancherul într-o bancă, directorul într-o întreprindere etc.). În acest caz precis, nu putem decît să *îndeplinim* rolul pe care îl ocupăm. Raţiunea şi funcţia noastră este limitată pentru că ocupă un anumit loc într-un cadru instituţional mai vast. Invers, în spaţiul public raţiunea trebuie să se desfăşoare liber, fără obstacole. Spaţiu public înseamnă, pentru Kant, un spaţiu universal. În acest sens, raţiunea nu trebuie să fie determinată de un *context local*. Fiind într-un spaţiu public, deci într-un mediu universal, raţiunea trebuie să se poată desfăşura în deplinătatea facultăţilor sale. Să luăm un exemplu. Cînd un preot merge la biserică, el nu poate decît să-şi îndeplinească funcţia: adică să citească slujba conform tradiţiei şi instituţiei din care face parte. Or, în afara bisericii, adică atunci cînd preotul nu-şi mai exercită rolul de preot, el poate specula în mod liber despre religie în general, de exemplu. În acelaşi sens, cînd un profesor merge la universitate, el nu poate decît să-şi îndeplinească funcţia: să dea cursuri, să ţină conferinţe, să coordoneze proiecte de cercetare etc. Or, atunci cînd nu-şi mai exercită funcţia de profesor, atunci cînd nu mai este o piesă în ansamblul universităţii, el poate specula despre sistemul educaţional în general sau despre modul în care trebuie concepută o universitate.

De ce este important de făcut aceste precizări? Pentru că de ele se leagă în mod direct ceea ce analizam mai înainte. De fapt, am putea să ne întrebăm: odată ce am ieşit din starea de minorat, odată ce am adoptat o atitudine curajoasă de a ne dirija în gîndire, cum trebuie să ne orientăm în cîmpul *societăţii*? La această întrebare, Kant răspunde în modul său propriu: cînd suntem majori, trebuie să facem uz liber şi neîngrădit al raţiunii noastre în *spaţiul public*. În acelaşi timp, odată devenită majoră, raţiunea noastră trebuie să respecte regulile şi normele *spaţiului privat* (am văzut în ce sens trebuie luate aceste două noţiuni). Iată, aşadar, în ce constă procesul luminării: o atitudine *curajoasă* pe care fiecare dintre noi trebuie să o adopte, *dar şi* un *just echilibru* între uzul raţiunii în spaţiul public şi spaţiul privat.

Mi s-a părut, de asemenea, important să discut acest text pentru că el ne poate ajuta să vedem mai clar un anumit tip de probleme cu care se confruntă Moldova. Cred că fiecăruia dintre noi i s-a întîmplat, de mai multe ori, să fie ofensat de un funcţionar, mai degrabă decît ajutat şi servit. O secretară, în loc să îşi exercite funcţia, se transformă adeseori într-un centru de putere. Ghişeul devine un loc privilegiat al speculaţiei, al injuriei, al micilor afaceri personale. Cînd ştii că trebuie să vizitezi un spaţiu administrativ, te aştepţi mai degrabă la surprize, la întoarceri neaşteptate de situaţii, la certuri fără ţintă şi fără sfîrşit. În Moldova, spaţiul privat (am în vedere, desigur, înţelesul kantian al termenului) este spaţiul raţiunii perverse şi în nici un caz al raţiunii disciplinate. Invers, în spaţiul public, adică acolo unde te aştepţi la dezbateri libere şi neîngrădite de sistemul birocratic, moldovenii se arată mai degrabă neputincioşi. Pentru că suntem mînaţi de prejudecăţi, de un spirit mai degrabă servil şi slugarnic, în Moldova încă nu au loc dezbateri *mature*. Un soi de „dialog” al *convingerilor*, al *prejudecăţilor*: acesta pare a fi, de fapt, spaţiul public din Moldova. Dincolo, în spaţiul privat, asistăm mai degrabă la un exerciţiu nelimitat al *puterii* (al puterii mici, meschine, de ghişeu) decît la o disciplină în mod comun acceptată. Un dezechilibru, deci: în spaţiul basarabean, acolo unde raţiunea trebuie să fie liberă şi curajoasă, e vorba mai degrabă de slugărnicie. În acelaşi timp, acolo unde ne-am fi aşteptat la un respect reciproc, asistăm la exerciţiul vicios al puterii. În loc de luminarea despre care vorbea Kant, moldovenii se situează în umbra puterii meschine.

Moldova, aici voiam, de fapt, să ajung, este încă *minoră*. Deci leneşă şi laşă.

1. Traducerea îmi aparţine. Textul în original sună astfel:„Aufklärunf ist der Ausgang des Menschen aus seiner selbstverschuldeten Unmündigkeit.”, Immanuel Kant, *Was ist Aufklärung*, Publications de l’Université de Saint-Etienne, 1991, p. 72.
2. *Idem*.
3. *Idem*.
4. *Ibidem*, p. 76.
5. *Idem*.

■

Boris Buracinschi

S-a stins din viaţă, la 9 mai 2010, Boris Buracinschi – un intelectual şi jurnalist basarabean, fost corespondent al Europei Libere, stabilit de mai mulţi ani la Tallinn. Boris Buracinschi a fost o figură luminoasă, un spirit rafinat şi erudit, dedicat literaturii, un poliglot, un excelent cunoscător al culturii ţării sale de adopţie, un promotor fervent al relaţiilor dintre Estonia şi România/Moldova. A predat limba română la Universitatea din Tartu şi a lucrat şef de departament la Biblioteca Naţională din Tallinn. A colaborat cu mai multe reviste estoniene şi româneşti, şi a fost un bun prieten al *Contrafortului*, unde a publicat interviuri şi texte eseistice. Moartea sa, în condiţii neelucidate, este anchetată de poliţia estoniană.

Ne exprimăm profundul regret şi consternarea faţă de această moarte absurdă şi nedreaptă. Boris Buracinschi avea 46 de ani.

Odihnească-se în pace!

Revista Contrafort

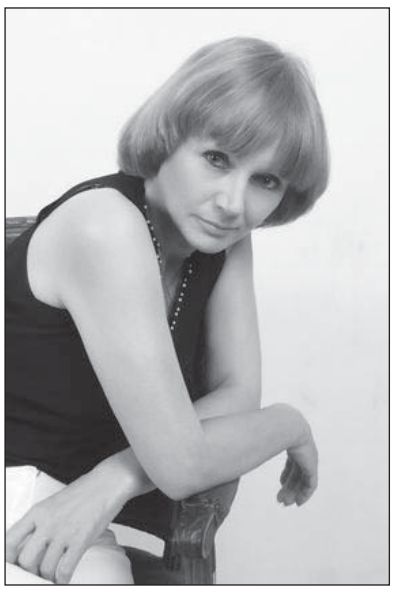

Mihaela Perciun

Sub pat

Mă înfierbântasem rău când am auzit cheia rotindu-se în butuc. Parcă m-ar fi aruncat în uncrop, clocotea totul în mine. Că m-am speriat rău – e puţin spus. Bine de tot m-am speriat. Şi cum puteam să nu mă sperii dacă cineva, şi nu puteam bănui cine, intenţiona să intre în apartamentul din care fusesem alungat acum o săptămână. Da, recunosc, fusesem alungat împreună cu tatăl meu vitreg, Grig. Nu era apartamentul nostru. Era al Olgăi. S-a supărat pe Grig şi ne-a alungat. Fusese un concubinaj afişat abia după moartea mamei. Olga locuia într-o garsonieră pe care temporar o împărţea cu o nepoată. Aglomeraţie, frate... Temporar am locuit şi eu în acea garsonieră... mai bine de un an, iar când Olga s-a săturat de Grig – l-a alungat. Am plecat precum venisem, împreună.

I-a reproşat că nu-i bun de nimic, că n-are nici un folos de pe urma lui!

Cum aşa nu-i bun? Şi de ce Grig nu-i bun? Şi când a reuşit să se strice în aşa hal ca să fie alungat din casă? dacă asta poate fi numită casă, că-i un cămin pentru nefamiliştii de la regia *Transport Electric*. Olga lucrează la bufetul regiei de mulţi ani. Vinde salam la kilogram sau tartine şi ceai, uneori – cafea la pahar, o spălătură, că nici pe departe nu miroase a cafea. Dar de unde să ştie ea cum miroase adevărata cafea, dacă niciodată n-a gustat-o? Îmi dau şi eu cu părerea, de parcă aş fi un mare expert în astfel de băuturi.

Reiese că mama nu l-a ştiut deloc pe acest Grig? Ea niciodată nu i-a spus aşa ceva! Chiar să nu fie bun de nimic? Şi de ce mama l-a răbdat atâta vreme? Pentru ce fel de minuni? Adică pentru mama a fost bun, iar pentru Olga – nu. Şi ce dacă vine beat – tot e bun de ceva, nu-i aşa?

Aveam eu bănuielile mele că-l va alunga de cum îi va ajunge cuţitul la os. Olga l-a avertizat de mai multe ori că o să-i dea papucii. Şi pentru că i-a repetat-o, mi-a trecut prin cap să-mi fac un duplicat la cheile ei. Să le am în caz de... necesitate. Că nici să sparg uşa.

În doi paşi am fost sub pat. Sub pat! Unde în altă parte? Un ascunziş mai potrivit în acea cămăruţă nici nu era. Săritul peste balcon nu-i de mine... nu mă pregătisem pentru astfel de vitejii, mai ales că garsoniera se afla tocmai la etajul cinci. Vă imaginaţi, nu?

Luat prin surprindere, eram gata să mă scap în pantaloni, să-i dau drumul pe vine, dar instinctul de supravieţuire mi-a contractat muşchii burţii şi ai picioarelor atât de tare că m-au apucat cârceii. La poziţia şi situaţia în care mă aflam, atâta îmi trebuia – un pârâiaş izvorând de sub pat. Să râdă Olga de mine, mai ales că mi-o popise de soţie pe nepoată-sa... că-i fată bună, că-i şi ea ca şi mine fără părinţi... că ne potrivim... că nu ştiu ce... Iaca ce!

Eram curios să văd cine îmi încurcase planurile, sigur fiind că o văd intrând pe Olga, deşi ştiam cu siguranţă că-i în tură, că n-are dreptul să-şi părăsească locul de muncă nici pentru cinci minute, ca să nu fie taxată, apoi dată afară. Locul ei era vânat de multe fete tinere, care aveau trecere la noua conducere, ea fiind angajată de peste douăzeci şi cinci de ani! Poate pentru stagiul ei impunător, şefii visau s-o înlocuiască cu una mai tinerică, cu vreo nepoată. Olga a intrat la bănuieli imediat ce a simţit că i se caută nodul din papură şi s-a grăbit să-şi privatizeze garsoniera, să se aleagă măcar cu ceva după ani şi ani de muncă la acea regie foarte prosperă din capitală. Măcar cu atâta, dacă într-o zi, nu dă Doamne, va fi forţată să plece de bună voie.

Lumea zice că uneori inima ţi se face cât un purice! Pe naiba! A mea se făcuse şi mai mică. Mică-mică, dar se zbătea atât de tare, de să-mi spargă pieptul. Când am deschis ochii ca să mă dezmeticesc, fiind deja sub pat, căci de frică îi închisesem strâns-strâns, am descoperit o panoramă destul de amplă. În vizor aveam toate trei uşile, vedeam cine intră, respectiv – cine iese, uşile de la bucătărie şi baie. Doar că nu puteam părăsi locul. Am înţeles că-s pironit acolo pentru mai mult timp, abia când am auzit vocile şoptite ale celor picaţi pe capul meu. Tocmai atunci îmi pică şi mie fisa, cu ea şi răspunsul la întrebarea ce mă chinuia de când fusesem petrecuţi cu tam-tam de Olga: de ce Grig nu mai era bun de nimic?

Intruşii erau bărbatul recent respins şi nepoata iubită! Ei au dat buzna cu un singur scop, unul care pe mine mă puse în mare dificultate. Habar n-aveau de durerea mea şi păreau să fie fericiţi, unu! pentru că le-a reuşit să se izoleze fără să fie văzuţi, doi! pentru că sincer se bucurau de intimitate! Chiar şi-au dat cu părerea despre asta.

Ce ar fi să le ies în întâmpinare, să-i salut?

Să le încurc puţin planurile grandioase?

Ori poate s-o informez pe Olga că patul ei se prea oboseşte de atâta huţa-huţa, cu căruţa în sus şi în jos? Ar fi curioasă? Îi torn cu toate măruntaiele... aşa cum se cuvine, dar cu condiţia să mă primească înapoi... tot n-am unde mă duce în altă parte.

Dacă Grig ar fi fost băiatul bun, aş mai fi ajuns să tremur acum sub pat? Cine-i imoral? Olga sau Grig? Sau poate nepoată-sa care imediat s-a şi aruncat peste Grig, că m-au lovit cu plasa din spirale moi ca de „batut” a patului făcut de sovietici, cu care erau umplute toate căminele de nefamilişti. Spiralele se întindeau fără jenă ajungând până la podea. Eu cum să rezist loviturilor? Greutatea a doi îndrăgostiţi o fi mai mare decât a doi oameni simpli, că mi s-a întâmplat şi mie să mă cufund în acel pat-covată împreună cu aşa-zisa nepoată. N-am dat niciodată de podea... Acum trebuie să mă fac foaie subţire – altfel mă va pleoşti bătuta lor, care a şi început să balanseze ritmic. Repede s-au pus pe treabă! De parcă nu s-au mai văzut de-o lună... Oare săptămâna trecută când Olga a zis să plecăm... oare n-avea nici o bănuială, nimic? Nu cred... Acum şi eu am!

Situaţia stupidă în care nimerisem nu se epuizase. Eu să mă epuizez îmi doream, să zbor, sau să-i adorm pe o clipă, să mă văd dincolo de uşă. Nu mai pot, şi atât de tare vreau să mă piş... că-s gata să fac pe mine, tâmpitul! De ce n-am plecat imediat ce am pus mâna pe bani? Eu pentru bani venisem. Cine putea să bănuiască?

Nu mai pot să-i aud cum se... sărută. Oare să mă strecor, să ies timp cât ei se giugiulesc? Ar fi o soluţie!

Risc să fiu prins, apoi luat la puricat? Banii! Banii pe care i-am furat mă ţin în loc, şi apoi nu mai pot da vina pe Grig. Ştiu că şi el are mare nevoie de bani. Oare pentru ce? Am avut imprudenţa să-i cer o mie, iar el cu brutalitate mi-a spus că lui îi trebuie nu una, ci toate cinci.

Câţi bani o fi avut Olga? Am luat pachetul fără să-i număr... Rău am făcut. Mai bine-mi luam mia şi plecam imediat... Ce naiba am mai căutat prin dulapuri? Cât am trăit aici n-am avut năravul... Curiozitatea m-a împins tocmai acum şi uite în ce rahat m-am pomenit.

Dacă n-ar fi trebuit să-mi răscumpăr calul, prietenul meu fidel, nu mai dădeam lovitura... că nu se poate numi spargere. Cum să-l las dus la abator? Din simplul motiv că hipodromul a fost cumpărat de un nemernic, care are nevoie doar de teren, zece cai de rasă să fie duşi la abator? Vezi tu, fraierul, preconizează construcţia secolului, iar cu animalele facă cine şi ce vrea? Unde-i dreptatea? Paznicul şi îngrijitorul, nişte egoişti şi aceia, au decis să-i ducă la abator – să-şi recupereze parţial salariile din ultimele luni! Bună treabă. De nişte suflete neprihănite nimeni n-are nici o grijă, da?

Doamne, ajută-mă să ies şi din această belea! Curiozitatea sau lăcomia, nu ştiu care m-au împins la păcat, credeam că poate-mi mai pică ceva! Ce rău am mai picat! Dacă n-aş fi zăbovit, mă plimbam deja călare pe cal! N-aş fi fost călărit de nesimţiţii ăştia! Ce nesimţiţi! Ce nesimţiţi!... S-o facă în patul Olgăi!

Bună-i şi ea! I-am cerut o mie... dacă mi-o dădea... N-a vrut, n-a vrut fiindcă-s om neserios şi n-am un loc stabil de muncă, dar şi pentru că-i sigură că nu-i mai vede înapoi! Clar că nu-i mai vede!... Da’ aşa o să-i vadă!? Proastă şi Olga asta!

Iar şi-au schimbat poziţia! şi iar mă lovesc spiralele. În patul Olgăi bărbatul ei recent respins se joacă de-a huţa-huţa! Prea durează... or, boşorogul de Grig nu poate termina? Acum înţeleg... nu l-a mai alungat Olga de florile mărului!? Oare nu-i impotent? Nopţile, timp cât am stat aici, drept că le dormeam la bucătărie, dar nu se prea auzea bătuta... Se pare că aceşti doi demult s-au însăilat, demult s-au mirosit... Să fie de pe când am trecut la Olga? Am înţeles! Acum am înţeles şi de ce nepoată-sa m-a respins! Căci la îndemnul Olgăi i-am tot dat târcoale şi degeaba!

Chiar aşa! Olga oare de ce mi-a sugerat că ne potrivim? Nu pentru a-l feri pe oropsitul de Grig din calea nepoatei mereu gata să şi-o pună? Uite cum nu-l lasă şi-l tot îndeamnă: „Aşa-aşa! Mai tare, mai mare!” De unde mai mare? De unde mai tare? Impotent sută la sută!? De când o tot freacă şi fără nici un rezultat! Ce fel de sex mai fac şi ăştia?

De mă văd ieşit de aici, să mă pot pişa în voie... Cine, naiba, a bănuit că se vor freca atâta... impotentul! Să meargă măcar la baie... Şi? Chiar de-ar trece la baie – nu-i o soluţie! De sub pat nu-i simplu să ajungi după uşa... cum n-ai da – peste dânşii dai! Proiecte tâmpite. În casele, chiar şi în apartamentele vechi era o a doua ieşire. O a doua uşă camuflată cu un dulap sau o scară salvatoare... Ce fel de proiectanţi au gândit-o! Ce debili au construit-o! Fără o ieşire de rezervă pentru astfel de cazuri extreme!

Iar se aude cheia în butucul lacătului. O-ho! Asta-i bună! Nu cumva o fi chiar Olga? O linişte precară umplu pe dată camera. Respiraţia lor zgomotoasă se potoli subit.

Să văd acum cum v-o trageţi în capul meu! Aşa vă trebuie! Uite-o, chiar dă peste voi! Spectacol de gală pe gratis! Ce-o să-i explicaţi!? Ah, ce-o să vă mai scărmănaţi acum... de-o plăcere să priveşti de sub pat.

Uşa-i gata să se deschidă, lunecă în balamalele ei până la perete.

Olga! Cine altcineva? Îi văd picioarele bondoace. Aşază cu grijă sacoşele grele dincoace de prag şi se întoarce să închidă uşa.

Mişcare total greşită!

Două tălpi mari, late şi roşii aleargă spre uşă. Olga se prăbuşeşte. Uşa nu se mai închide fiindcă Olga zace chiar în prag. Două tălpi mici adună hainele de prin casă. Două perechi de tălpi sar peste dânsa părăsind în grabă garsoniera.

Gata? Şi unde-i spectacolul?

Şocat de soluţionarea promptă a situaţiei, mă blochez. Şi nici nu mă pot mişca. Iar îmi vine să mă piş şi-i dau drumul fără jenă. Mi-am pierdut controlul... şi nu doar controlul.

Restul

Mama zicea că noi suntem o familie. Şi eu o credeam. Pentru mine o familie însemna un băiat şi o mamă. Şi o bunică. Doar că bunica trăia peste câteva case de noi. Nu mai aveam pe nimeni altcineva. Şi nici nu-mi doream vreun alt copil care să se uite în farfuria mea, să alerge prin casă sau să doarmă în patul nostru şi aşa destul de îngust. Copiii din mahala nu făceau parte din familia noastră şi mă bucuram. Apoi îi uram fiindcă îmi făceau în ciudă, prea se lăudau.

Nu ştiam că un băiat trebuie să aibă şi tată. Foarte des auzeam copiii spunând *tatameu* şi nu înţelegeam ce ar fi asta. Odată mi-am luat inima în dinţi şi am întrebat-o pe mama ce înseamnă *tatameu,* şi de ce eu nu zic *tatameu,* iar băieţii când ies în drum numai cu asta se laudă *tatameu* şi iar *tatameu.*

Auzindu-mi întrebarea, mama mi-a reproşat cu o bruscheţe rară.

- De ce nu spui *tatameu* !? Spune! cine nu te lasă?!
- Dar ce înseamnă?
- *Tata meu* ce înseamnă? Nu ştiu! Eu tot n-am avut!
- Da’ eu de ce n-am *tatameu?*
- Ia mai lasă-mă în pace şi nu mă bate atâta la cap cu întrebările tale – alta n-am ce face! Să-ţi dau explicaţii?!

Se răsti atât de urât la mine că am şi zbughit-o afară. Mama a crezut că am lăsat-o în pace. Drept că n-am mai întrebat-o. N-avea rost, putea să mă bată. Când era supărată avea obiceiul să mă bată anume pe mine. Pe cine altcineva? Uite atunci regretam că nu mai am un frate, unul care să mă înlocuiască.

„Te bate ca să-i mai treacă de supărare”, aşa o compătimea bunica când deschideam gura să mă lamentez. Nici ea nu mă jelea.

A trecut suficient timp, până am înţeles ce înseamnă *tatameu.* Mă ruşinam să întreb de copiii din mahala. Aveau urâtul obicei să-ţi râdă în faţă pentru că tu eşti unicul care nu ştii atâta fleac, şi eu de asta mă feream, nu voiam să-i văd triumfând din simplul motiv că nu înţeleg un lucru

→

atât de clar pentru toată lumea.

Într-un moment de slăbiciune chiar mama a pornit vorba şi mi-a spus că niciodată n-am să ştiu ce înseamnă *tatameu*. Dar de ce – n-a mai vrut să-mi spună. N-a vrut, fiindcă nici ea nu ştia. Da, se întâmplă şi cei mari să nu cunoască răspunsuri la întrebările mărunte... apoi m-a rugat să n-o mai supăr, să n-o mai sâcâi cu prostii auzite de la copii, căci destrăbălaţii ceia ştiu mai multe decât ar trebui să ştie nişte copii şi că ar fi mai bine nici să nu mă joc cu dânşii.

Mai-mai să mă ia gura pe dinainte şi s-o întreb: Adică chiar cu nimeni să nu mă joc? Şi de ce niciodată n-am să ştiu ce înseamnă *tatameu*? Dar din gură mi-a ieşit cu totul altceva. Eu i-am spus că niciodată n-am să vreau să mai ştiu ce înseamnă *tatameu* şi că nici pe bunica n-am s-o întreb.

- Pe bunica cu atât mai mult să n-o întrebi!

Şi iar s-a enervat.

Că o duceam greu tot nu ştiam. De unde să ştie un copil când o duce bine sau rău? Pentru el aceste noţiuni se confundă. Nu pricepe cum este când e rău, fiindcă nu cunoaşte şi nici n-a avut de unde să afle cum este când e bine. Şi încă ceva, cu nimeni nu cutezam să discut despre astfel de noţiuni abstracte. Că dacă nici cu bunica – nu... nu mai era nimeni pe care să-l întreb.

Într-o zi mama m-a trimis la magazin. Mi-a dat două monede. Una albă-surie, mică, de zece copeici, şi alta roşietică, mai mare, de cinci. Şi mi-a poruncit să cumpăr o pâine de şaisprezece. Eram gata să mă pornesc, dar numărând câţi bani şi ce trebuie să cumpăr, am găsit o greşeală de calcul şi prompt, fără să mă gândesc dacă are rost sau nu, am întrebat-o pe mama:

- Ce, nu ştii să numeri? Cum să cumpăr o pâine de şaisprezece cu doar cincisprezece copeici?

- Roag-o pe vânzătoare...

- Roag-o tu!

- Fii înţelegător... mama n-are mai mulţi bani...

- Nu mă duc! Eu nu pot ruga!

- Du-te şi spune-i că data viitoare...

- A-ha! Du-te tu!

- Dacă se termină pâinea ce-o să mâncăm? Vrei să murim de foame?

- Nu mai murim, ne ducem la bunica...

- Bunica nu ne mai primeşte, nici ea n-are.

Ce bine că mi-am amintit, de fapt, eu niciodată nu uitasem despre economiile mele secrete, despre copeica mea. Visam să am şi eu banii mei şi am ascuns-o într-un sertar din Casa Mare!

Să fug s-o iau?

Şi dacă mama va zice că?...

Dar n-am ascuns-o, am pitit-o.

Sertarul, unul de la un dulap obişnuit, era plin cu toate cele trebuincioase, câte pot să încapă într-un sertar. Şi toate cele trebuincioase erau într-o perfectă dezordine. Am răscolit şi am scos din el nişte mosorele cu aţă, un braţ de cârpe şi panglici, apoi am dat de cutia în care erau nasturi vechi, tăiaţi de la hainele purtate cândva. În sertar erau adunate toate fleacurile de care-ţi pare rău să te desparţi, dar care niciodată n-o să-ţi mai prindă bine. Copeica însă nu era nicăieri. Am scos cutia şi, rând pe rând, am examinat toţi nasturii. Tresăream de fiecare dată când găseam ceva asemănător şi de fiecare dată mă decepţionam. Aveam nevoie de o copeică. O copeică!... Ca mai apoi să merg cu demnitate la magazin!

Fusese în sertar. De nenumărate ori veneam ca să nu mă simtă mama, o găseam, o ştergeam, chipurile, de praf şi o puneam la loc. Am uitat! Am uitat că ultima dată am pus-o într-o cutie de chibrituri. Am zăngănit-o chiar. Apoi am băgat-o în cel mai îndepărtat colţ al sertarului, pentru o siguranţă sporită. Când am tras cu putere de sertar, mi-a căzut peste picior. N-am plâns. N-aveam timp pentru un nimic ca ăsta. Răscoleam într-o disperare. Eram totuşi în mare grabă, dacă se termină pâinea? Am adunat toate lucrurile în sertar, mai sperând s-o găsesc printre restul de panglici şi aţe de pe jos. Fără succes. Nu era nicăieri. Cine o fi luat-o?... Când?

Nici cutia nu mai era.

Când m-am jucat cu ea ultima dată?

Zilele trecute... N-am visat, la sigur era.

Dacă n-o puneam în cutia de chibrituri, dacă n-aş fi ascuns-o atât de bine... o aveam poate şi azi... M-am jucat, ţin minte bine şi cu cutioara de chibrituri... Cum de au dispărut!? Unde-s?

Copeica şi cutiuţa erau un fel de jucării. Jucării pentru maturi. Am închis ochii pe-o clipă şi am văzut-o aievea, era din placaj, căptuşită cu hârtie albastră, înflorată. Parcă o ţineam chiar atunci în mână.

Poate i-am schimbat locul şi am uitat?

Nu se poate... copeica nu-i... da' cutia? Cui i-a prins bine? Căci era fără chibrituri şi avea cotorul ros de tot. Am întrebat-o pe mama dacă o pot lua şi mama a zis da. Cine mi-a furat-o? Era deja a mea...

Cutia... şi copeica?

S-o întreb dacă a văzut-o? Şi cum s-o întreb?

Şi dacă zice că am ascuns-o? Mi-a repetat că nu-i frumos să ascund... să ascund anume de dânsa, de alţii – se poate, chiar trebuie, dar de dânsa – nu.

Resemnat, a împins sertarul la loc.

- Te duci ori nu te duci!? Rămânem fără pâine... fugi, hai... spune-i să ne scrie în caietul cu datornici...

- Cum să-i spun să ne scrie în caiet? Să mă audă toţi?

- Şi ce? Toţi sunt scrişi în acel caiet.

- Nu vreau în caiet!

- Foarte bine, aşa-i spui să nu ne scrie...

- Dă-mi o copeică şi mă duc!

- Când ţi-oi da acuşi una – n-ai s-o poţi duce!

- Am s-o pot!

- Atunci stai să iau mătura, şi se repezi spre ungherul în care-şi avea locul o mătură roasă rău.

Am zbughit-o afară. Mergeam prin praful gros din mijlocul drumului, aşa aiurea. Cu capul plecat, căutam cu ochii, poate găsesc o punguţă... aidoma cocoşului din poveste. Ce cocoş norocos! Uitasem pe-o clipă de ruşinea că trebuie să mă rog pentru o pâine. Şi de ce tocmai eu, cel care aveam, acum nu mai am o copeică? Una singură. Numai una!

Târându-mi picioarele a lene, nu mă grăbeam, nu doream să ajung la magazin. Dar drumul ducea anume într-acolo, spre centrul satului.

Dacă trec de magazin şi mă ridic la deal pe celălalt drum – ajung iar la bunica. Nu prea vine pe la noi, poate să mă duc eu pe la dânsa? Cred că ar fi bine să-i fac o vizită... s-o întreb ce mai face? Nu pricepeam de ce bunica nu voia să ne mai vadă.

Câtă tristeţe începe în sufletul unui copil, când îl doare marele nod din gât, iar lacrimile sunt gata să-l înece. Din neavând ce face îşi afundă şi mai adânc tălpile goale în praful uscat din drum. O lacrimă, poate nu era lacrimă, ar fi vrut să fie o picătură de ploaie, îi căzu chiar pe degetul mare de la picior transformându-se într-o mâzgă subţire.

Se aplecă să-şi şteargă degetul. Era mai murdar decât celelalte. Chinuit de nodul din gât şi de mâzga lipicioasă, cu ochii împăienjeniţi de lacrimile ce nu mai reuşea să şi le stăvilească zări pe-o clipă un luciu metalic. N-a înţeles ce-a fost, dar s-a aruncat în acel praf şi a răscolit cu abilitate animalică până a dat de o monedă. Una de zece! El s-ar fi bucurat enorm şi pentru una de una, dar pentru cea de zece?! Fericirea lui era de-o sută!

Privind în jur cu frică, o ridică în grabă. Să nu-l vadă careva, adică să nu mai pretindă nimeni la banii lui... să nu-i spună că a scăpat moneda în praf şi că n-a văzut unde s-a rostogolit... Cine ştie ce mai putea inventa acel cineva pentru a-l priva de... de averea lui!?

Cu mare grijă a şters-o de pantaloni şi a strâns-o lângă celelalte două din palmă. Strâns-strâns. Cât putea el de tare.

Nodul din gât imediat se resorbi, se dezumflă fără urmă. Doar brazdele mai trădau lacrimile ce au curs în şiroaie pe faţă. Un zâmbet îi cuprinse chipul şi nici nu încerca să-şi ascundă fericirea pe care nimeni nu i-o observa. Dintr-o neglijenţă.

Ajuns la magazin, desfăcu pumnul cu cele trei monede umede de prea multă transpiraţie. Transpirase de cât de strâns ţinuse banii în mână, avea palma haşurată de dungi albe şi roşii-vineţii.

Cu indiferenţă, vânzătoarea îi luă doar două monede şi îi dădu o pâine, punându-i alte două rest în palmă. Ce bine că mai erau încă patru pâini pe raft!

Alergând spre casă, brusc se opri. Înţepeni la gândul să-i dea sau nu mamei restul? S-o bucure? Sau să se bucure de unul singur? Încă nu ştia. Avuse de gând să nu-i mai ascundă nimic, dar amintindu-şi recenta dispariţie din sertar, îşi spuse: Până acasă mai este, văd eu ce fac!

Mergea la deal mândru de sine, dar ros de incertitudine şi indecizie: să-i dea sau nu restul? Tocmai trei monede!?

■

Cărţi noi la Editura Cartier

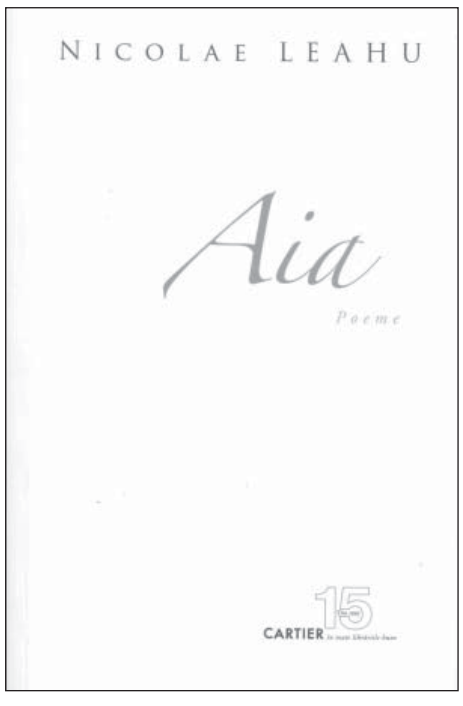

Nicolae Leahu, *Aia*,
poeme

Maria-Paula Erizanu, *Aceasta e prima mea revoluţie. Furaţi-mi-o. C'est ma première révolution. Volez-la à moi. This is my first revolution. Steal it.*

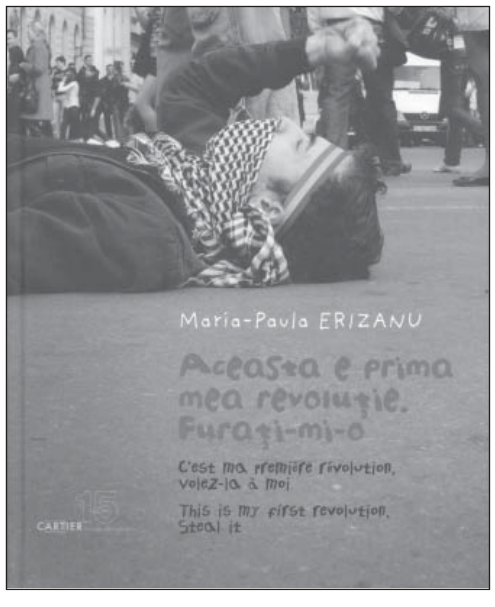

Claudiu Komartin.
***Un anotimp în Berceni*,**
poeme. Ediţia a II-a, revăzută şi adăugită

Okakura Kakuzô,
Cartea ceaiului

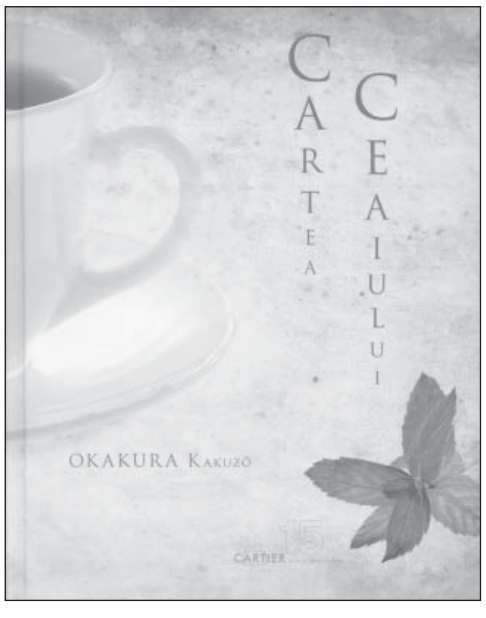

Roland Erb şi literatura română

de

Mariana Codruţ

La începutul lunii iunie, a fost la Iaşi Roland Erb, un pasionat traducător din literatura română în limba germană; iată o scurtă enumerare, din memorie, a titlurilor româneşti traduse de el: două ediţii Eminescu, o ediţie Bacovia, alta Blaga, *Matca* lui Marin Sorescu, romanul *Cimitirul Buna-vestire* al lui Arghezi, nuvele de Sadoveanu, *Jurnalul* lui Mihail Sebastian, poeme de Ştefan Augustin Doinaş, de Ana Blandiana etc. şi, cu voia dumneavoastră, ultimul pe listă, romanul subsemnatei, *Nudul Dianei* (co-traducătoare: Julia Richter). Mai adaug însă că el traduce şi din alte limbi: franceză, portugheză, italiană şi spaniolă.

Eu l-am cunoscut pe Roland Erb acum zece ani, tot la Iaşi, cînd fusese invitat la o reuniune a PEN Clubului Internaţional. În 2000 încă nu făceam parte din PEN Club, iar prezenţa mea la acel congres s-a datorat faptului că mă ocupam de pagina culturală a Monitorului. M-am dus deci la congres în ultima zi, am luat în pauze cîteva interviuri scurte, mi-am notat cîteva prezenţe mai deosebite şi am reţinut cîteva comunicări mai importante. Date fiind succesiunea rapidă a evenimentelor, discreţia domnului Erb şi lipsa mea, asumată în altă parte, de calităţi reportericeşti, nu am aflat însă la timp faptul că dumnealui tocmai fusese decorat, pentru traducerile sale din literatura română, cu medalia „Mihai Eminescu” de către preşedintele ţării, Emil Constantinescu. Probabil dacă venea la Iaşi însuşi preşedintele, sau măcar ministrul Culturii, Ion Caramitru, să i-o înmîneze, s-ar fi făcut o mediatizare pe măsură a acestui eveniment cultural; dar medalia a ajuns la Roland prin poeta Ana Blandiana, şefa de atunci a filialei române a PEN Clubului, care nu a găsit, nici domnia sa, în zilele acelea sau măcar ulterior, o posibilitate de a-l celebra cum se cuvine şi în presă. Aşa se face că un asemenea împătimit de literatura română a rămas ca şi necunoscut la noi; ca să vă convingeţi, căutaţi pe Internet, nu veţi găsi aproape nimic – nici un interviu, nici un articol, nici o referinţă mai de doamne-ajută, nici o biobibliografie a sa. Rară ingratitudine, nu credeţi?

L-am revăzut pe Roland Erb la Leipzig, în 2008, unde poetul Constantin Acosmei şi subsemnata am fost invitaţi, întrucît poeziile noastre au făcut obiectul unui atelier de traduceri, organizat de Universitatea Bucureşti (secţia de germanistică) şi Institutul de romanistică din Leipzig. Atelierul a fost condus de poeta şi traducătoarea Ioana Crăciun-Fischer, profesor universitar doctor, şi de Sabine Krause, *dozentin*. Julia Richter făcea parte din colectivul de studente traducătoare, iar domnul Erb era invitat, ca personalitate cu mare experienţă, să supervizeze munca studentelor. Cum tocmai îmi apăruse la Polirom romanul *Nudul Dianei*, i l-am oferit şi domnului Erb, cu care nu am apucat nici cu acea ocazie să schimb prea multe cuvinte. Dar numai după o lună de la întoarcerea în ţară, am primit de la dumnealui o scrisoare, în care îmi spunea că e tentat să traducă din roman cîteva capitole pentru a le prezenta unor edituri germane. Apoi a făcut echipă cu Julia Richter pentru traducere şi aşa am ajuns să avem toţi trei o relaţie strînsă, nu doar profesională, ci şi de prietenie. Astfel, la dorinţa lui deseori exprimată şi la invitaţia mea, Roland a venit în oraşul nostru, mitic pentru el prin rezonanţa numelor unor Eminescu şi Creangă. În cele şapte zile cît a stat aici – timp în care şi Julia a fost la Iaşi –, Roland a bătut oraşul, singur sau în compania noastră, lacom să vadă cît mai multe din muzeele importante – Pogor, Sadoveanu, Bojdeuca, dar şi casa de la Humuleşti a lui

Creangă (pentru o vizită la Ipoteşti nu am mai avut mijloace) – sau puncte turistice rezonante în memoria lui culturală: mănăstirile Galata, Cetăţuia şi Agapia, apoi Mitropolia, Trei Ierarhi, Sinagoga, Catedrala catolică – unde a fost şi la concertul-recital cu Maia Morgenstern –, cimitirul Eternitatea, parcul Copou, Bolta rece, Cetatea Neamţului ş. a. (Le mulţumesc din toată inima pe această cale prietenelor Dana Scumpu, Dana Diculencu şi Cerasela Cirimpei, care ne-au facilitat excursiile, ducîndu-ne cu autoturismele personale). Dar probabil cele mai bătute locuri de către Roland au fost librăriile şi anticariatele. A cumpărat cel puţin 30 de cărţi; am simţit însă – cu amărăciunea că nu i le puteam oferi eu – că ar fi vrut să le cumpere pe toate, să le citească pe loc pe toate, să ştie totul despre noi, dovadă stînd şi faptul că m-a bombardat tot timpul cu întrebări legate de literatura şi de autorii români.

Nu ştiu dacă sînt mulţi traducători atît de buni cunoscători ai literaturii române. Nu ştiu nici dacă avem mulţi prieteni din afară atît de devotaţi nouă şi culturii noastre. Habar nu am cum sînt trataţi alţi traducători de către scriitorii români şi, mai ales, de către instituţiile româneşti abilitate să-i onoreze, să le mulţumească într-un fel sau altul pentru devotamentul lor: Uniunea Scriitorilor, Academia Română, PEN Clubul român, Institutul Cultural Român etc. etc. Cert este că Roland Erb a fost prea puţin recompensat de partea română pentru munca şi devotamentul lui. Ori de cîte ori am împărţit zilele astea o cină cum nu se poate mai modestă cu el şi cu Julia – la care uneori ni s-au alăturat prietenii mei scriitori (Michael Astner, Constantin Acosmei, Radu Andriescu, Bogdan Creţu, Ovidiu Nimigean, Vitalie Ciobanu) şi nescriitori (Miruna Andriescu – traducătoare, Lia Gociu – redactor de editură şi traducătoare, Emilia Boghiu – autoare de cărţi şcolare şi profesoară de limba română în Oneşti, dar şi doamnele amintite mai sus), mă gîndeam cu tristeţe la cîţi bani se cheltuiesc în acelaşi timp de la buget pentru afaceri politice de doi bani, pentru afaceri culturale de doi bani, pentru invitaţi de doi bani. Roland Erb a fost doar de două ori în România cu burse mici (atenţie însă: şi acelea oferite de statul german!) – or, se ştie, un traducător are nevoie să stea mult timp în mediul lingvistic, în rîul limbii din care traduce. Ei bine, poate articolul meu le va aminti unora dintre cei potenţi că saxonul îndrăgostit de literatura română există. Dar, poate mai mult decît articolul meu, o vor face microinterviurile luate de TVR Iaşi (le mulţumesc şi doamnelor Carmen Olaru şi Andreea Ştiliuc de la TVR Iaşi, care au găsit, în penuria lor de mijloace şi de timp, posibilitatea să-i intervieveze pe cei doi traducători în germană, invitaţii mei). Şi, cine ştie, poate vor apărea şi alţi... mediatizatori! Ar fi cazul să învăţăm odată să ne respectăm pe noi înşine, respectîndu-i pe cei care ne iubesc. ■

Silke Scheuermann – poeta sentimentelor paradoxale

Silke Scheuermann s-a născut în 1973, la Karlsruhe. După absolvirea şcolii, a studiat ştiinţele literaturii şi arta dramatică în Frankfurt, Leipzig şi Paris. De la vârsta de 20 de ani a început să scrie. Pe lângă recenzii, publică poezii şi povestiri în reviste literare şi în antologii. „Mi-am căutat mult timp vocea proprie, de autor”, zice ea. În 2001, Silke Scheuermann a primit cel mai faimos premiu pentru tinerii scriitori: Premiul oraşului Darmstadt – „Leonce-und-Lena”. Juriul şi-a argumentat printre altele decizia, elogiind „autonomia timbrului, unicitatea intonaţiei” din lirica ei. În acelaşi an, şi-a publicat cartea de debut *Ziua în care pescăruşii cântau pe două voci* („Der Tag, an dem die Möwen zweistimmig sangen”. Suhrkamp, Frankfurt/Main).

Poeziile lui Silke Scheuermann, libere în zborul fanteziei lor, au ca temă dragostea, dar nu explorează starea celui îndrăgostit, ci atacă momentele de nesiguranţă dintr-un cuplu, atunci când un sentiment frumos şi puternic se dizolvă şi dispare. Un alt motiv este distrugerea comuniunii dintre cei doi îndrăgostiţi prin încercarea de a găsi explicaţii, viziunea sceptică asupra unui viitor comun. Fără punct şi virgulă, versurile sunt aranjate grabnic pe foaie, poeta creează imagini precise, cu efecte surprinzătoare. Uneori, ea modelează, mai întâi, o figură subtilă, pentru ca în următorul moment aceasta să fie contracarată în mod comic. „Meine Hand die/ die Angst durch ihr Streicheln verstört hat/ rettet dich/ mit Liebe und einem Reinigungsmittel.” („Mâna mea, care/ a tulburat teama prin mângâierea ei/ te salvează/ prin dragoste şi

un produs de curăţare”). Silke Scheuermann utilizează creativ posibilităţile limbii: repetiţii, aliteraţii, sunetele asemănătoare produc o melodie proprie, inedită, la lectură. Datorită elementelor narative, poeziile sale pot fi citite ca mici istorioare. În 2004, îi apare un nou volum de poezii, *Cel mai tandru punct în univers* („Der zärtlichste Punkt im All”. Suhrkamp, Frankfurt/Main), şi un an mai târziu – colecţia de povestiri *Domnişoare bogate* („Reiche Mädchen”, Schöffling Frankfurt/Main).

Silke Scheuermann a mai publicat romanul *O oră între câine şi lup* (Die Stunde zwischen Hund und Wolf. Schöffling, Frankfurt/Main 2006). Este coeditoare a „Anuarului liricii 2007” şi membru al juriului Frank O’Connor International Short Story Award. Locuieşte la Frankfurt pe Main.

„O oră între câine şi lup”

Nu vom face o critică dură. Ne exprimăm doar uimirea faţă de faptul că romanul lui Silke Scheuermann, *O oră între câine şi lup*, entuziasmează presa literară. Este o carte frumoasă, demnă de a fi citită, deşi nu respectă reţeta scrierilor de foileton. Şi nu e sigur dacă o carte în sine valoroasă şi capriciile pieţei ar trebui în mod necesar să se armonizeze.

Înainte de toate, o mirare legată de titlu: e complicat să încadrezi volumul *O oră între câine şi lup* în specia romanului: istoria pe care o relatează, în cuprinsul a o sută şaptezeci de pagini, înghesuie acţiunile şi sentimentele celor trei personaje în doar patru săptămâni. E puţin pentru un roman adevărat? Ne-am obişnuit cu astfel de ➔

Grigore Chiper

Rolf Bossert în contextul timpului

Mai întâi, Aktionsgruppe Banat „Grupul de acţiune din Banat” (1972-1975), din care a făcut parte şi Rolf Bossert, alături de William Totok, Richard Wagner, Gerhardt Csejka, Ernest Wichner, Johann Lippet ş. a., apoi şi Rolf Bossert se vor cufunda în istoria „întunecatului deceniu”, istorie lipsită de glorie, cenuşie, parcă lipsită de amintiri.

Volumul bilingv *Ich steh auf den Treppen des Winds* „Stau pe treptele vântului”, editat de ICR în 2008, încearcă să scoată de „sub vremi”, prin strădania a trei oameni: Nora Iuga, selecţia textelor poetice şi realizarea versiunii în limba română, Gerhardt Csejka, prefaţatorul ediţiei, şi Ernest Wichner, postfaţatorul, destinul şi poezia unuia dintre cele mai strălucite nume ale poeziei germane din România socialistă: Rolf Bossert.

Rolf Bossert face parte dintr-o cultură minoritară din România, sever supravegheată de Securitatea ceauşistă datorită conexiunii acestei culturi, prin intermediul limbii, cu cea capitalistă, prin definiţie ostilă, din RFG. Pe fundalul faptului că Herta Müller, aflată la Timişoara în perioada când activa Aktionsgruppe Banat, a luat Premiul Nobel în domeniul literaturii pe anul 2009, rolul literaturii germane din România este reevaluat. Autorii de limbă germană din anii când trăiau în România sunt mai bine vizualizaţi astăzi. Viceversa e la fel de valabilă: unii scriitori ca Herta Müller au reuşit să atingă actualele culmi pentru că a existat o şcoală literară solidă ca cea de la Timişoara sau din altă parte. Deci datele generale ale grupului timişorean sunt calitatea scrisului şi probitatea morală, cărora nu li s-a sustras nici Rolf Bossert.

Biologic şi estetic, Rolf Bossert e un optzecist, care a debutat la finele deceniului şapte: *siebensachen* „mărunţişuri” (Kriterion, 1979). Ludic într-o primă fază ca şi majoritatea optzeciştilor semeni, Rolf Bossert abandonează în scurt timp această faţetă pentru a îmbrăţişa *streamul* unei poezii grave, cu accente existenţialiste, politice, mai directe sau absconse. Ion Pop comentează astfel fenomenul poeziei germane din România: „ ... confraţii noştri de limbă germană afirmau de la început o atitudine implicată, de oameni cu o biografie angajată în social şi politic, asumându-şi decis o etică înaltă, o responsabilitate faţă de sine şi de lume ce refuza medierile simbolico-metaforice excesive ale unui anumit modernism cu stilul său înalt-ritualizat, preferând şocul realului imediat, al limbajului cotidian, o anumită tranzitivitate a discursului întemeiat pe datul concret şi susţinut de un suport (auto)reflexiv, deci critic şi autocritic” (*România literară*, 2010, nr. 6). În al doilea şi ultimul volum de versuri publicat antum, *neuntöter* „sfrâncioc” (1984), deja găsim o estetică în mare parte diferită. E linia pe care o va urma, deloc întâmplător, Mariana Marin, datorită şi unei relaţii personale, dar şi poetice cu Rolf Bossert, „poetul cu înfăţişare de viking”. Rolul scriitorilor germani din România apare altfel dimensionat astăzi, dintr-o perspectivă temporală. Ei activau în vestul României, în zona cea mai liberală, în strâns contact cu scriitorii de limbă română (vezi, de exemplu, relatările unui martor ocular: Daniel Vighi). Şi, ca printr-o ironie a sorţii, Ceauşescu se temea foarte mult de această regiune occidentalizată. De aceea s-au luat măsuri grabnice împotriva Grupului de acţiune, chiar dacă, după mărturia lui Richard Wagner, membrii grupului nu erau nici pe departe anticomunişti. „La nivel politic, gândirea noastră era un amestec pieziş: socialism cu faţă umană, Che Guevara, Marcuse şi dictonuri leniniste din vocabularul acumulat în timpul şcolii, care avea un echivalent literar nu mai puţin uimitor. Citeam: Brecht, Bobrowski, Heißenbüttel, Volker Braun, Grupul de la Viena, cei mai mulţi autori pe care, în afară de noi, mai nimeni nu-i cunoştea la locul faptei, Timişoara”. Ei doar îşi trăiau drama lor. Erau prima şi ultima generaţie de scriitori germani formaţi în socialism, nimerită, pe de o parte, într-un conflict cu părinţii lor, educaţi într-un alt mediu şi care au nutrit unele iluzii într-o Germanie nazistă revanşardă, pe de altă parte, trăiau o recluziune proprie, căderea primăverii pragheze şi închiderea treptată a tuturor orizonturilor. În România demistificarea regimului s-a produs mai târziu, iar lucrurile au involuat în progresie geometrică.

A existat o singură traducere din poeţii germani timişoreni: *Vânt potrivit până la tare. Zece tineri poeţi germani din România* (1982) (denumirea e preluarea titlului unei poezii a lui Bossert), cu un impact puternic asupra literaturii tinere române, încât a trezit suspiciunea autorităţilor.

Rolf Bossert reuşeşte să evadeze din România cu ultima garnitură, dar asta nu-i mai este de niciun folos. Ca şi în cazul lui Paul Celan (paralela e trasată de Wichner în postfaţă), fondul problemei fusese atacat în mod iremediabil. Poemul *călătorie* dedicat lui Celan cu un an înainte de sinucidere e deja o premoniţie şi o prefigurare. Doar semnificaţia gestului se schimbă, nu şi esenţa lui. S-a vehiculat că ar putea fi vorba despre mâna Securităţii române, dar nici prefaţatorul, nici postfaţatorul, pentru a nu viola măcar acum intimitatea poetului şi colegului lor, nu pedalează pe acest fapt de cronică criminală. Ca şi modelul căruia i se adresează (Paul Celan), Rolf Bossert nu a putut supravieţui unei orori cu enormă forţă de acaparare. William Totok comentează astfel într-un interviu acordat revistei *Contrafort*: „Moartea tragică a acestui om este mai mult decât relevantă pentru dimensiunea criminală a sistemului comunist-totalitar care 4 ani mai târziu s-a prăbuşit.” (№№ 7-8, 2002). Unele elemente biografice ale poeziei lui Bossert capătă, în timp, tot mai multă conotaţie profetică: „Minţiţi cu neruşinare că aş fi fost/ beat? Eu nici nu v-am învinuit. N-a fost/ decât un accident, se întâmplă./ Dar aveţi conştiinţa încărcată. Ştiţi/ că m-aţi omorât. Chiar dacă/ a fost un accident” (*După aceea* – Echinox, 1981).

Concretul din poemele lui Bossert e pus la edificarea unor abstractizări sau în serviciul unor aluzii uneori jucăuşe şi graţioase, alteori dure şi bolovănoase. Poemele urmează notaţia frustă, imită pagina de jurnal: observaţii fine, comentarii subtile, exprimări aforistice, amare ca absintul sau tăioase ca briciul. Un poem programatic din prima fază de creaţie, o adevărată *ars poetica*, este „dar cine-i realitatea?” Poetul e dator să ajute realitatea, obiectul direct al poeziei sale, prin investigaţie şi interogare, prin a o privi în ochi: „stă ea într-un galantar pentru făcătorii de poezie / gata să se vândă pe câteva vorbe bune în versuri frumoase?// cine-i ea?/ păi e la tine-n costum, tovarăşe, de-o fi gândind/ cu capul tău, nu ştiu,/ dar un lucru e sigur: când eşti atacat/ asistă adesea descumpănită”.

În comparaţie cu colegii săi, părăseşte provincia şi, ca şi Oscar Walter Cisek, se stabileşte la Bucureşti. Noul peisaj urban nu scapă de ochiul atent şi caustic al poetului, înscriindu-se în mozaicul său neorealist: „aici stau pitite conducte/ sub burţile podurilor/ termocentrale şi cămine studenţeşti// printre ele tulbure/ aproape secată/ dâmboviţa” (*căminele studenţeşti grozăveşti, bucureşti*).

Poemele se disting, indiferent de tematica lor, prin tensiunea de arc încordat, printr-o atmosferă de sfârşeală dominatoare. Însufleţirea şi originalitatea sunt rodul unei combinaţii armonioase între notele concrete şi trasarea concluziilor, obţinute, la rândul lor, prin amalgamarea unor deturnări de imagini sau frazări cu valoare generică, uneori hazlii pentru a decongestiona materia textului. Tabloul de iarnă e descris în răspăr cu modelul heinean şi e compus din versuri disparate precum: „oraşul a căzut în zăpadă/ calea laptelui bătut e în ceaţă”, „porcii se înghesuie în cârnaţi/ florile de gheaţă cad din ramă”, „omul de zăpadă are planuri măreţe” (*iarna. nu-i o poveste*).

În toată creaţia sa, poetul face uz de sincopă, aluzie, schiţă, limbaj telegrafic. Herta Müller comentează cât se poate de sugestiv o astfel de expresie caracteristică perioadei: „Când viaţa în mare parte nu mai e cum trebuie să fie, cuvintele se prăvălesc şi ele.”

Rolf Bossert nu este un critic obligatoriu al regimului. Este doar un autor incomod. E sensibilitatea extrem de receptivă a unui autor care surprinde timpul. Rolf Bossert nu e disidentul de serviciu, e Poetul, *lyriker Rolf Bossert*, cum se autointitulează într-un motto. Frica sau foamea sau miliţia îşi fac apariţia în poemele sale ca elemente dintr-un puzzle, printre piesele căruia i-a fost dat să se încurce. Într-un context, în care foamea de real a alimentat generaţii întregi de poeţi, Rolf Bossert va rămâne mereu un predecesor notoriu, un maestru. ■

---

speculaţii. În cazul acestui gen de proză ar putea fi relansată definiţia „roman scurt”, o calificare cumva retro, uitată, dar care se potriveşte perfect cu formele comprimate, îndrăgite de tinerii scriitori. „Roman scurt” sună drăguţ, afabil, de parcă autorul ar fi scris intenţionat mai puţine pagini şi ar ţine chiar pe copertă să-şi ceară scuze pentru acest fapt.

Particularităţile subiectului şi limbajul folosit constituie alte surse de mirare pentru un cititor avizat. Subiectul cărţii e relatat cât se poate de succint: eroina principală – de fapt, eul liric – se întoarce în Frankfurt după o perioadă lungă, o întâlneşte acolo pe sora sa, Ines, cu care la început nu doreşte să aibă nimic în comun, şi face cunoştinţă cu prietenul acesteia – Kai. Fascinată de Kai, eroina principală se apropie treptat de Ines şi în curând constată că soră-sa suferă de alcoolism. Între protagonistă, Ines şi Kai apare o relaţie de dependenţă, dorinţă şi repulsie. Aici n-ar trebui să ne aşteptăm la cine ştie ce invenţii ale autoarei în materie de triunghiuri erotice. Ca şi în poeziile lui Silke Scheuermann, tema propriu-zisă este cea a dragostei: afecţiunea celor două surori, una pentru cealaltă, care sporeşte, paradoxal, pe măsură ce se îndrăgostesc de acelaşi bărbat. E uimitor totuşi faptul că un subiect asamblat după un calapod cunoscut, cel al istoriilor de amor, poate provoca entuziasmul cititorilor.

Cele trei personaje sunt autiste din punct de vedere emoţional: „... aşa cum ne aflam toţi trei izolaţi în odaie, mi se păru că am fi constituit un sistem diferit de planete care se roteau, fiecare, ocupându-se de relaţiile din propria lume şi urmând o orbită absolut străină celorlalte.” Scheuermann îşi schiţează personajele, angrenate în jocul lor de pasiuni refulate între pereţii unei camere, dar nu se mulţumeşte cu atât: le trimite în recele Frankfurt, acolo unde păsările mor izbindu-se de geamuri şi unde în barul „Orion” băuturile sunt prea scumpe. Nu puţine scene sunt construite, folosindu-se ingrediente obişnuite: filme, ţigări şi alcool, evident. Aceste situaţii îşi au importanţa lor în economia subiectului, dar sunt relevante şi luate separat. Deşi conţin destule motive de amărăciune, tot ne întrebăm: de unde apare această înflăcărare?

Limbajul este conjunctural şi lapidar. Acest fapt produce un vârtej de evenimente, care uneori sunt calculate, dar cel mai adesea se derulează spontan, după legile interne ale scriiturii. „Noi eram singurii oaspeţi. Ne aşezarăm la o masă mică, pentru două persoane. Masa stătea prea aproape de perete, încât Kai o ridică şi o mişcă un pic înapoi. Era din aluminiu şi părea să fie foarte uşoară. Îl urmăream, oglinda cea mare de pe partea opusă a camerei i-a dublat gestul, faţa lui era palidă şi mi-am întors repede privirea.” E frumos şi distant, laconic şi totodată de o exactitate bine dozată. Însă cartea nu se deosebeşte de alte romane din literatura germană de azi: atmosfera este creată în bazine de înot, grădini zoo, muzee şi cafenele, pe unde sunt purtate personajele, şi este amplificată prin limbaj. Cu certitudine, Silke Scheuermann posedă toate calităţile unui autor experimentat. *O oră între câine şi lup* este o carte de atmosferă, care captivează şi afectează.

Cu toate acestea, romanului îi lipseşte ceva: o „poticnire” mai interesantă a stilului, o schimbare incitantă în structura subiectului sau o deschidere a caracterelor verosimile – adică exact nişte virtuţi care ar explica jubilarea generală a celor ce îl citesc. *O oră între câine şi lup* „lucrează” prea neted, prea calculat. Sau poate doar aşteptările noastre sunt prea mari, când vezi cum cartea lui Silke Scheuermann este ridicată în slăvi de toate ziarele? Oare va trebui să savurăm recenziile în doze mai mici şi cu mai multă prudenţă, în viitor, ca să putem jubila şi singuri, în caz că va mai fi descoperită o nouă „speranţă” literară?

Traducere şi adaptare: **Olga Coreţchi**
(după: http://www.poetenladen.de)
Portal german de literatură

Răzvan Mihai Năstase

Roman-document şi destine frânte

Se spune că, nu cu mult timp în urmă, cunoscutul lingvist şi filozof american, Noam Chomsky, anunţând un seminar deschis, s-a pomenit cu o sală arhiplină, în care se înghesuiau laolaltă oameni feluriţi, unii experţi, alţii atraşi numai de numele savantului. Chomsky nu s-a pierdut cu firea, nu a scos niciun cuvânt, ci doar a început să scrie, foarte repede, fără să dea nicio explicaţie, o mulţime de lucruri complicate pe tablă. După o oră şi jumătate în care nu s-a oprit din scris, a anunţat pauza seminarului şi s-a retras în tăcere. Marea majoritate a celor care veniseră să asiste au plecat, frustraţi şi dezamăgiţi. Întors în sală şi văzând acum doar o mână de oameni, Chomsky a zâmbit larg şi le-a spus: „Bun, acum că suntem între prieteni, să ştergem toate aiurelile de pe tablă şi să discutăm serios!" Şi a urmat un seminar absolut memorabil, în care marele lingvist a dat cu adevărat măsura minţii sale sclipitoare.

O senzaţie asemănătoare cu aceea pe care o vor fi simţit probabil majoritatea cursanţilor lui Chomsky m-a încercat şi pe mine în timp ce parcurgeam primele zeci de pagini din **Austerlitz**, ultimul roman publicat de scriitorul german W. G. Sebald, apărut în 2001, cu puţin înainte ca autorul, la numai 57 de ani, să moară în urma unui accident de maşină. Ca şi alte romane anterioare ale lui Sebald, precum *Die Ausgewanderten* (1992) sau *Die Ringe des Saturn* (1995), **Austerlitz** are o structură hibridă şi bizară, în care textul documentar, descrierea destul de seacă, de reporter avid să consemneze cât mai multe detalii, se îmbină cu ficţiunea. Pentru a se obişnui cu o astfel de lectură aparte, cititorul are nevoie de răbdare şi de exerciţiu. Faldurile textului se dau la o parte foarte lent, şi abia după aproximativ un sfert din carte poţi spune că ai reuşit să intri într-o lume şi într-un ritm de lectură altminteri extrem de austere. Descrierile lungi şi parantezele digresive se îmbină în text cu fotografii, recente sau mai vechi, hărţi, planuri arhitectonice, liste, portrete. Imaginile amplifică misterul unei cărţi care spune mai multe prin tăceri şi mai degrabă lasă cititorul să ghicească printre rânduri stările de spirit ale personajelor. Scriitura curge molcom, într-un ritm constant, fără surprize naratoriale. Iată, de pildă, un pasaj din debutul romanului, despre arhitectura fortăreţelor belgiene. Sebald reuşeşte să spună mai multe despre natura umană descriind felul în care oamenii au înţeles să construiască, decât izbutesc alţi scriitori să transmită prin texte care par să radiografieze fluxul conştiinţelor: „Nu arareori se întâmplă ca planurile noastre cele mai îndrăzneţe să nu facă decât să reflecte gradul nostru de nesiguranţă. Un exemplu bun este construirea fortăreţelor – iar la acest capitol Antwerpen oferă un exemplu din cele mai potrivite – care demonstrează limpede cum, pentru a ne feri de incursiunile puterilor inamice, suntem forţaţi să ne înconjurăm tot mereu, în faze succesive, de tot mai numeroase construcţii de apărare, până când ideea lărgirii prin cercuri concentrice ajunge să se izbească de limitele naturale. Observând evoluţia fortificaţiilor de la Floriani, da Capri şi Sanmicheli, trecând prin Rusenstein, Burgsdorff, Coehoorn şi Klengel, şi ajungând în cele din urmă la Montalembert şi Vauban, a spus Austerlitz, nu putem să nu ne mirăm în faţa obstinaţiei dovedite de generaţii întregi de arhitecţi militari, care, în ciuda talentului lor de netăgăduit, au rămas fixaţi la ideea total eronată, după cum ne putem da seama atât de uşor în zilele noastre, că elaborând un traseu iniţial – ziduri de întărire în unghiuri obtuze, şi retranşamente în semilună, puternic bombate, permiţând tunurilor fortăreţei să acopere întreg perimetrul în care avansează oastea duşmană – i se oferea oraşului cea mai bună apărare posibilă din lume. "(p. 16).

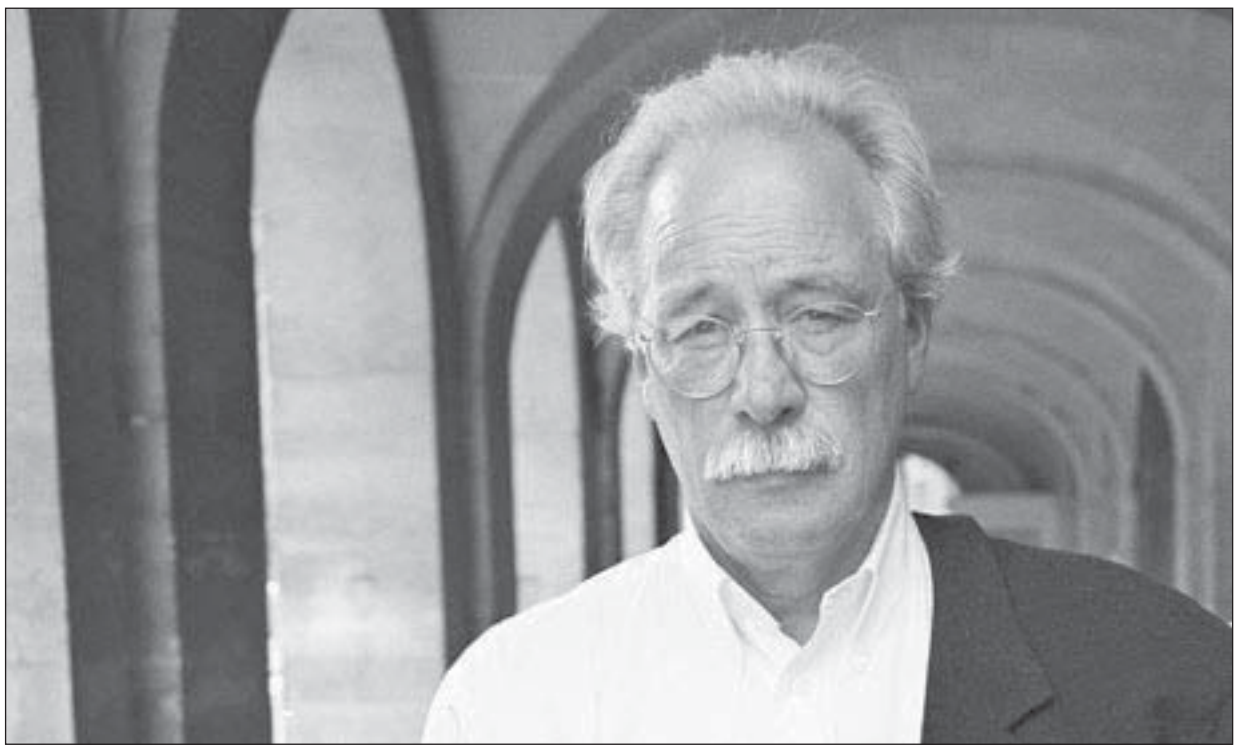

După o introducere în care astfel de pasaje nu sunt deloc puţine, miza cărţii începe să se dezvăluie treptat. Dincolo de descrierile minuţioase, de uluitoarele concluzii la care scriitorul ajunge după mici pasaje eseistice, **Austerlitz** este un roman despre identitate, dezrădăcinare, strămoşi şi istorii personale frânte. Jacques Austerlitz, protagonistul cărţii pe care naratorul îl întâlneşte de mai multe ori prin Europa, este un profesor de istorie şi specialist în arheologie, care încearcă să afle mai multe despre soarta familiei lui în timpul şi după încheierea celui de-al Doilea Război Mondial. După ce ajunsese ca refugiat în 1939 în Marea Britanie, alături de mulţi alţi copii din Cehoslovacia, Austerlitz are şansa de a fi adoptat de un pastor galez. După moartea părinţilor adoptivi, protagonistul începe un lung periplu prin Europa în căutarea originilor sale. Reperele de pe hartă se identifică pas cu pas cu reperele de pe o hartă personală a lui, pe care fragmente risipite de istorii mici prind să se adune la un loc şi să recompună destine. Praga, Therezínul şi Parisul sunt numai câteva dintre destinaţiile-cheie pe care cititorul le va descoperi în cele mai mici amănunte. Dincolo de zidurile oraşelor şi de clădirile lor vechi, aventura protagonistului ne poartă prin fortăreţe, închisori, imobile dezafectate, lagăre de concentrare şi biblioteci.

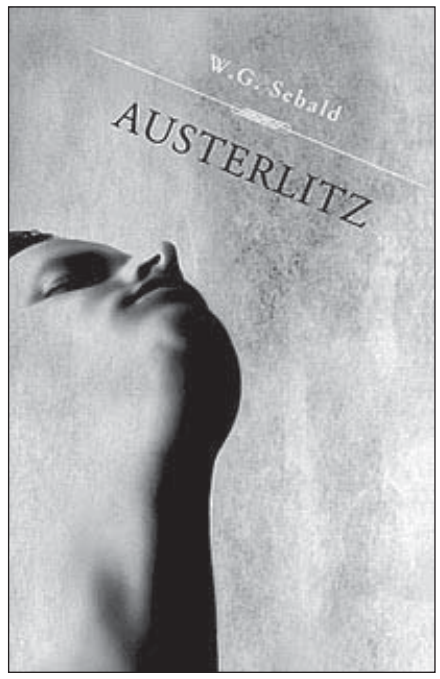

Pe lângă eleganţa construcţiei narative şi ineditul formulei de roman-document, scriitorul german fascinează prin forţa expresivă a imaginilor. O zi caniculară franceză se uită cu greu: „Când am ajuns în Gare du Nord, încă mai erau aici temperaturi de plină vară – şi care aveau să se prelungească până în octombrie –, asta după o perioadă de secetă de mai bine de două luni, care uscase cu desăvârşire mari porţiuni din ţară. Chiar de dimineaţă devreme termometrul s-a ridicat la peste douăzeci şi cinci de grade, iar spre amiază oraşul gemea sub povara uriaşului clopot format din vapori de benzină şi plumb ce atârnau deasupra întregii Ile de France. Aerul albastru-cenuşiu, care de-a dreptul îţi tăia respiraţia, era încremenit. Maşinile circulau cu greu pe bulevarde, faţadele înalte de piatră ale caselor vibrau în lumina orbitoare, frunzele copacilor de la Tuileries şi din Grădina Luxembourg se veştejiseră cu totul, oamenii din metrouri şi din nesfârşitele ganguri subterane prin care bătea un vânt deşertic fierbinte erau istoviţi de moarte." (p. 238)

Austerlitz nu este un roman obişnuit ca formulă, iar subiectele pe care le dezbate sunt grave. Dacă vor reuşi să treacă peste şocul acomodării la un stil literar aparte, în care documentele (inclusiv vizuale) alcătuiesc scheletul universului romanesc, cititorii vor avea plăcerea descoperirii unor personaje memorabile şi a unui scriitor solid şi nostalgic, care aminteşte deopotrivă de Kafka şi de Calvino şi care are puterea de a distinge limpede tabloul larg al destinelor frânte de istoria recentă.

W. G. Sebald, ***Austerlitz***, traducere din limba germană şi note de Irina Nisipeanu, Curtea Veche Publishing, Bucureşti, 2008, 280 p.

▣

Abonamente pentru străinătate

România: 1 an: 56 lei; 6 luni - 28 lei; 3 luni - 14 lei
Europa Occidentală: 1 an - 70 USD sau 56 EUR; 6 luni - 35 USD sau 28 EUR; 3 luni - 18 USD sau 14 EUR
America, Australia, Asia: 1 an - 90 USD; 6 luni - 45 USD; 3 luni - 23 USD
Europa Centrală: 1 an - 55 USD sau 46 EUR; 6 luni - 28 USD sau 23 EUR; 3 luni - 15 USD sau 11 EUR

Cititorii din străinătate se pot abona la revista "Contrafort" astfel:
- la redacţie, achitând în valută sau echivalentul în lei moldoveneşti al abonamentului;
- prin virament la:
Banca Comercială Română S.A., Sucursala Chişinău

În Lei româneşti
BANCA COMERCIALA ROMANA SA
BUCURESTI, ROMANIA SWIFT: RNCBROBU
PT. BANCA COMERCIALA ROMANA CHISINAU SA
ACC.53110307/RON SWIFT: RNCBMD2X
P.P. "Contrafort" S.R.L. CF 1003600134309
c/d. 222409100100396

În EURO
COMMERZBANK AG, FRANKFURT GERMANY
- FOR ROMANIAN COMMERCIAL BANK CHISINAU SA
- A/C 400886738400 EUR, SWIFT; RNCBMD2XXXX
For: P.P. "Contrafort" SRL, CF 1003600134309
- In FAVOUR OF: acc. 222402100100396
- A/C 587-006 EUR, SWIFT; RNCBMD2XXXX

În USD
CITIBANK N.Y. USA
- FOR ROMANIAN COMMERCIAL BANK KISHINEV SA
KISHINEV REP. OF MOLDOVA,
- A/C 36145404 (USD), Code SWIFT: RNCB-MD2XXXX
For P.P. "Contrafort" SRL, CF 1003600134309
- In FAVOUR OF: acc. 222400100100396

Redacţia revistei "Contrafort" trebuie înştiinţată asupra plăţii efectuate, trimiţându-se la ***adresa pentru corespondenţă*** *a redacţiei o fotocopie după dispoziţia de plată bancară, cu indicarea numelui şi a adresei poştale complete a abonatului.*